

ONLINE JOURNAL OF TECHNOLOGY ADDICTION & CYBERBULLYING

Volume / Cilt : 7

Issue / Sayı : 2

Aralık / December 2020

Sahibi / Owner

Prof. Dr. Tuncay AYAS

Editörler / Editors

Prof. Dr. Mehmet Barış HORZUM

Prof. Dr. Tuncay AYAS

Editör Yardımcısı / Assistant of Editor

Öğr. Gör. Furkan AYDIN

Düzenleme / Administrative Coordinator

Öğr. Gör. Furkan AYDIN

Kapak Tasarımı / Cover Design

Fatih TATLICI

Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazılardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez.

Haberleşme / Information

ojtajournal@gmail.com

Editör-Danışma Kurulu / Editor-Advisor Board

Prof. Dr. Ali Paşa Ayas	Bilkent University
Prof. Dr. Binnur Yeşilyaprak	Ankara University
Prof. Dr. Bülent Dilmaç	Necmettin Erbakan University
Prof. Dr. Christoph Randler	Eberhard Karls Universität Tübingen
Prof. Dr. Engin Deniz	Yıldız Technical University
Prof. Dr. Erdal Hamarta	Necmettin Erbakan University
Prof. Dr. Fuat Tanhan	Yüzüncü Yıl University
Prof. Dr. Halil Yurdugül	Hacettepe University
Prof. Dr. Hikmet Yazıcı	Karadeniz Technical University
Prof. Dr. İbrahim Yerlikaya	Adıyaman University
Prof. Dr. Metin Pişkin	Ankara University
Prof. Dr. Monica Whitty	University of Leicester
Prof. Dr. Murat İskender	Sakarya University
Prof. Dr. Mustafa Koç	Düzce University
Prof. Dr. Mustafa Şahin	Karadeniz Teknik University
Prof. Dr. Mücahit Kağan	Erzincan University
Prof. Dr. Nurettin Şimşek	Ankara University
Prof. Dr. Özgür Erdur Baker	Orta Doğu Technical University
Prof. Dr. Selahaddin Ögülmüş	Ankara University
Prof. Dr. Selahattin Avşaroğlu	Necmettin Erbakan University
Prof. Dr. Süleyman Sadi Seferoğlu	Hacettepe University
Prof. Dr. Tolga Arıcak	Hasan Kalyoncu University
Prof. Dr. Yaşar Özbay	Hasan Kalyoncu University
Prof. Dr. Yavuz Akbulut	Anadolu University
Doç. Dr. Konstantinos Siomos	Hellenic association for the study of internet addiction disorder
Doç. Dr. Özlem Canan Güngören	Sakarya University
Doç. Dr. Özlem Çakır	Ankara University
Doç. Dr. Tengku Fadilah Tengku Kamalden	Putra Malaysia Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Duygu Gür Erdoğan	Sakarya University
Dr. Öğr. Üyesi Gülden Kaya Uyanık	Sakarya University
Dr. Christian Vollmer	Pädagogische Hochschule Heidelberg

Tarandığı Indexler / Indexed by

- Türk Eğitim İndeksi
- ASOS Index
- Sobiad
- Türk Psikiyatri Dizi

- Index Copernicus
- Scientific Indexing Services
- Arastirmax
- DRJI

14. Sayının Hakemleri / Reviewers of 14's Issue

Doç. Dr. Mehmet KANDEMİR	Kırıkkale Univerity
Doç. Dr. Ramazan Sak	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Erol UĞUR	Sakarya University
Dr. Levent ERTUNA	Sakarya University
Dr. Mehmet ÖZKAYA	Aksaray University
Dr. Murat TOPAL	Sakarya University
Dr. Süleyman DEMİR	Sakarya University
Dr. Yunus ALTUNDAĞ	Düzce University

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Dizi İzleme Nedenleri Ölçeği ile Problemlili Dizi İzleme ve Belirtileri Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması	1
Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığının Bağlanma Stilleri ve Yaşam Doyumu ile İlişkisinin İncelenmesi.....	32
Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeğinin Arnavutça'ya Uyarlanması Çalışması	52
Covid-19 Sürecinde Dijital Ebeveynlik ile Anne-Baba Stresi Arasında İlişkilerin İncelenmesi	70



Dizi İzleme Nedenleri Ölçeği ile Problemlili Dizi İzleme ve Belirtileri Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Melek DEMİR¹ Meryem VURAL BATIK²

Öz: Bu çalışmanın amacı Flayelle vd. (2019) tarafından geliştirilen Dizi İzleme Nedenleri Ölçeği (DİNÖ) ile Problemlili Dizi İzleme ve Belirtileri Ölçeği (PDİBÖ)'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirliliğinin incelenmesidir. Araştırma, son altı ayda düzenli olarak en az bir televizyon (TV) dizisini takip eden 18 yaş üstü bireylerle gerçekleştirilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi (AFA) için 358 ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) için 310 olma üzere 668 bireyden veri toplanmıştır. İlk olarak, ölçeklerin Türkçe formunun dilsel eşdeğerliği sağlanmıştır. Ardından yapılan DFA ile ölçeklerin Türkçe formunun doğrulanmadığı görülmüş, bu nedenle Türkçe formunun faktör yapısını belirlemek amacıyla AFA yapılmıştır. Buna göre DİNÖ'nün orijinal formuna benzer olarak dört faktörlü bir yapıya sahip olduğu ve bu dört faktörün toplam varyansın %58,47'sini açıkladığı belirlenmiştir. Maddelerin faktör yükleri .461 ile .815 arasındadır. DFA sonucunda ise uyum iyiliği değerlerinin $\chi^2/sd= 1.6$, $p= .00$, $RMSEA= .04$, $GFI= .93$, $AGFI= .90$, $NFI= .89$ ve $CFI= .95$ olduğu görülmüştür. Madde-toplam test korelasyonları .325 ile .657 arasındadır ve ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .86'dır. PDİBÖ'nün ise AFA sonucunda ölçeğin orijinal formundan farklı olarak Türkçe formunda dört faktörlü bir yapıya sahip olduğu ve bu dört faktörün toplam varyansın %55,12'sini açıkladığı belirlenmiştir. Maddelerin faktör yükleri .454 ile .803 arasındadır. DFA sonucuna göre ise uyum iyiliği değerleri $\chi^2/sd= 1.5$, $p= .00$, $RMSEA= .04$, $GFI= .90$, $AGFI= .86$, $NFI= .89$ ve $CFI= .96$ 'dır. Madde-toplam test korelasyonları .503 ile .754 arasındadır ve ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .95'tir. Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları sonucunda bireylerin TV dizilerini izlemeye sevk eden motivasyon

¹ Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, mkalkan@omu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1280-5952

² Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Özel Eğitim Bölümü, meryem.vural@omu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7836-7289

kaynaklarını belirlemede DİNÖ'nün; bireylerin problemlili dizi izleme alışkanlıklarını ve belirtilerini ölçmede ise PDİBÖ'nün güvenilir ve geçerli birer ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Dizi İzleme, Aşırı İzleme, Ölçek Uyarlama, Ölçme Aracı.

The Study of Validity and Reliability of the Watching TV Series Motives Questionnaire and the Binge-Watching Engagement and Symptoms Questionnaire

Abstract: The aim of this study is to examine the validity and reliability of the Turkish version of the Watching TV Series Motives Questionnaire (WTSMQ) and the Binge-Watching Engagement and Symptoms Questionnaire (BWESQ) developed by Flayelle et al. (2019). The research was conducted with individuals over the age of 18 who have regularly watched at least one television (TV) series for the last six months. Data were collected from 668 individuals, 358 for explanatory factor analysis (EFA) and 310 for confirmatory factor analysis (CFA). First, the linguistic equivalence of the Turkish version of the scale was achieved. Afterwards, it was observed that the Turkish versions of the scales were not verified with CFA, so EFA was performed to determine the factor structure of the Turkish versions of the scales. According to this, it was determined that WTSMQ has a four-factor structure similar to its original form and these four factors explain 58.47% of the total variance. The factor loads of the items are between .461 and .815. As a result of CFA, goodness of fit values are $\chi^2 / df = 1.6$, $p = .00$, RMSEA = .04, GFI = .93, AGFI = .90, NFI = .89 and CFI = .95. Item-total test correlations are between .325 and .657 and the Cronbach Alpha internal consistency coefficient of the scale is .86. According to the EFA results, it was determined that Turkish version of the BWESQ has a four-factor structure different from the original form of the scale, and these four factors explain 55.12% of the total variance. The factor loads of the items are between .454 and .803. As a result of CFA, goodness of fit values are $\chi^2 / df = 1.5$, $p = .00$, RMSEA = .04, GFI = .90, AGFI = .86, NFI = .89 and CFI = .96. Item-total test correlations are between .503 and .754, and the Cronbach Alpha internal consistency coefficient of the scale is .95. According to the results of these validity and reliability studies, it can be said that WTSMQ is a reliable and valid measurement tool in determining the sources of motivation that encourage individuals to watch TV series, and that BWESQ is a reliable and valid measurement tool in measuring the habits and symptoms of problematic TV series.

Keywords: Watching Series, Binge-Watching, Adaptation of Scale, Measurement Tool

Giriş

Televizyon izleme küçük yaşlardan itibaren hemen hemen tüm yaş grubundaki bireylerin sahip olduğu ve kimilerinde bağımlılık haline dönüşen bir alışkanlıktır. Bireyi hem fiziksel hem de sosyal, kültürel ve psikolojik olarak etkileyen bu alışkanlık, internet bağlantılı diğer araçlar vasıtasıyla daha da yaygın hale dönüşmüş durumdadır. Kimileri sadece televizyon kanallarının kişiye sunduğu diziler, haber ve tartışma programları, belgeseller veya “reality show” olarak isimlendirilen ve insanların yaşamını gözler önüne seren programları takip edip, bir sonraki bölümünü heyecanla beklerken; kimileri de internet bağlantılı yeni nesil platformlar aracılığıyla filmler, diziler ve çeşitli programları istediği zaman ve istediği kadar izleyebilmektedir.

40 milyondan fazla üyesi olan bir internet yayın platformunun yaptığı araştırmaya göre, dizi izleyicilerinin %76'sı bir TV programının birkaç bölümünü izlemenin meşgul hayatlarından bir kaçış olduğunu belirtmişlerdir. Aynı araştırmada araştırmaya katılanların %73'ü ise dizi izlemeye ilişkin olumlu duyguları olduğunu söylemişlerdir (Netflix Media Center, 2013).

Bir televizyon dizisi veya programının birkaç bölümünü aralıksız birbiri ardına izlemek “aşırı izleme” (sürekli izleme) (binge-watching) olarak isimlendirilmektedir (Walton-Pattison, Dombrowski ve Presseau, 2018). Aşırı izleme terimi, televizyon dizilerinin yoğun bir tüketim biçimini tanımlamak için kullanılan bir metafordur (Mikos, 2016). Yeni bir kavram olan “aşırı izleme”nin bağımlılık olup olmadığı henüz netleşmemiştir. Ancak yapılan çalışmalarda bu durum, aşırı yemek yeme veya aşırı içki içme gibi “kısa sürede aşırı miktar”da gerçekleşen bir durum olarak tanımlamaktadırlar (Heatherton ve Baumeister, 1991). Bu durum özellikle üniversite öğrencileri arasında yaygındır. Üniversite öğrencilerinin %90'ının Netflix'i düzenli olarak kullandığı ve televizyon programlarını art arda izlediği bulunmuştur (Solis, 2014).

Griffiths (2005)'in “bağımlılığın bileşenleri modeli” tüm bağımlılıkların bir takım ortak bileşenlerden oluştuğunu ve bağımlılıkların biyopsikososyal sürecin bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır. Bu modele göre her türden aşırı davranışlar birçok ortak

yöne sahiptir ve belirginlik, ruh hali değişikliği, tolerans, geri çekilme, çatışma ve nüksetme bileşenlerinden oluşmaktadır. Bu modele göre bir davranışın bağımlılık olarak tanımlanması için tüm bu bileşenlerin olması gereklidir. Orosz, Bóthe ve Tóth-Király (2016), "bağımlılığın bileşenleri modeli"ne dayanarak problemlili dizi izlemenin altı temel ögesini belirlemişlerdir: (a) belirginlik (dizi izleme düşünme ve davranışa hâkimdir); (b) ruh hali değişikliği (dizi izleme ruh halini iyileştirir); (c) tolerans (ilk etkilere ulaşmak için artan miktarda dizi izleme gereklidir); (d) geri çekilme (dizi izlemeye ara verildiğinde hoş olmayan duyguların ortaya çıkması); (e) çatışma (dizi izleme sosyal ilişkileri ve diğer etkinlikleri tehlikeye atar); ve (f) nüksetme (yoksunluk veya kontrolden sonra daha önceki dizi izleme kalıplarına geri dönme eğilimi).

Flayelle, Maurage ve Billieux (2017) de aşırı dizi izlemenin özelliklerini üç boyutta ele almışlardır: TV dizileri izleme motivasyonları, TV dizileri izleme etkileşimi ve TV dizilerinin yapısal özellikleri. TV dizileri izleme motivasyonları içinde bireyler, sık sık can sıkıntısından kaçınmak için kendilerini eğlence ve gevşeme sağlayan ve her şeyi akıllarından çıkaran hikayelere "daldırdıklarını" belirtmişlerdir. Diğer taraftan iyi vakit geçirme ve "eğlenme" beklentileri, dizi izleme deneyiminde önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda TV dizilerini izlemenin "sosyal" yönü de başka bir etkili motivasyon olarak ortaya çıkmaktadır. Bireyler sosyal söylentiler ve akran önerileri ile dizi izlemeye başladıklarını; TV dizilerinin, başkalarına ayak uydurmalarına, tepkileri veya izlenimleri paylaşmalarına olanak tanıyan bir sosyal tartışma konusu sunduğunu belirtmektedirler. TV dizileri izleme etkileşimi açısından bakıldığında farklı "izleme kalıpları" görülmektedir. Çoğunlukla arka arkaya birkaç bölüm izlemek ve çeşitli şovları paralel olarak takip etmek yönünde bir eğilim vardır. Diziler çoğunlukla akşamları izlense de, pek çok kişi dizi izlemenin günün her saatinin bir parçası olma eğiliminde olduğunu belirtmektedir (örneğin, kahvaltı veya öğle yemeği molası, yatmadan önce ve hatta günlük spor seansları sırasında). Bir ritüel olarak, günlük rutinelere dizileri entegre etmeyi veya uykuya dalabilmek için diğer aktiviteleri yaparken de dizi izlemeyi tercih etmektedirler. Bireyler bazen başlangıçta planlanandan daha uzun bir süre izleyerek daha yüksek dozlarda "aşırı izleme" gerçekleştirirler. Ancak çoğu birey gerektiğinde izlemeyi bırakabileceğini bildirdiği için (daha sonra izleme seçeneğini ellerinde tutabildikleri sürece) bunun bir endişe kaynağı olmadığını söylemektedir. Bununla birlikte,

herhangi bir suçluluk duygusu yaşamadıklarını, bunun yerine boşa harcanan zamanla ilgili bir pişmanlık duyduklarını, günlük yükümlülükleri dikkate değer biçimde erteleme eğilimi dışında, günlük yaşam için önemli olumsuz sonuçlar tespit etmediklerini belirtmektedirler. Çoğu birey “kendini kontrol” açısından aşırı dizi izlemenin sorunlu olabileceğini ve potansiyel olarak bağımlılık yapıcı bir yapıya sahip olabileceğini kabul etmektedir. TV dizilerinin yapısal özellikleri açısından bakıldığında bireyler dijital cihazlar sayesinde her an TV dizilerine maruz kaldıkları için yüksek tüketimi kolaylaştıran “erişilebilirlik”, içeriğin çeşitliliği ve bunun sonucunda artan izleme davranışını vurgulamaktadırlar. Diğer taraftan “öykünün türü ve kalitesi” de izleme davranışını etkilemektedir. TV dizileri en başından itibaren çekici olmalı, yenilik sergilemeli ve izleyicilerin başından beri ilgisini çekmelidir. Ayrıca, bölümler arasında bağlantı olan dizilerin daha ilgi çekici olduğunu ve sonrasında ne olacağını bulmaya dönük heyecan duyduklarını belirtmektedirler. Son olarak, “dizi karakterleri”, dizi izlemenin sürdürülmesine katkıda bulunan faktörlerdendir. Nitekim kişiler, bazı karakterlere güçlü bağlar kurabileceklerini ve böylece program kalitesinin yanı sıra, sadece en sevdikleri kahramanların tadını çıkarmak ve maceralarında onları takip etmek için bir diziyi izlemeye devam edebileceklerini belirtmektedirler.

Shim ve Kim (2018)’in yaptığı çalışmada da katılımcılar keyif alma, verimlilik, kontrol ve hayranlık arzularını tatmin etmenin bir yolu olarak aşırı izleme davranışı gösterdiklerini açıklamaktadırlar. Panda ve Pandey (2017) de sosyal etkileşim, gerçeklikten kaçış, TV içeriğine kolay erişim ve reklamın üniversite öğrencilerini sürekli ve aşırı izlemeye daha fazla zaman ayırmaya motive ettiğini belirtmektedir.

Dizi izleyicilerinin günlük hayatın sorunlarından kaçmak için arka arkaya birkaç bölüm izlemesi durumunda, problemlili dizi izleme davranışının oluşması olasıdır (Orosz vd., 2016). Bu durumda aşırı dizi izlemenin sorunlu hale gelebileceği ve olumsuz/uyumsuz sonuçlara yol açabileceği düşünülmektedir. Ekran tabanlı diğer etkinliklerde (problemlili internet kullanımı, çevrim-içi oyun bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı vb.) olduğu gibi yoğun ekran süresinin yüksek kaygı düzeyi (Mentzoni vd., 2011), kalp hastalığı kaynaklı ölüm durumları (Shirakawa vd., 2016), tip 2 diyabet riskinde artış, kardiyovasküler hastalık ve bu nedenlere bağlı mortalite (Grøntved ve Hu, 2011), akademik ve mesleki performansta

düşüklük, psikopatolojik belirtiler, dürtüsellik, problemlili internet kullanımı (Flayelle, [Castro-Calvo](#) ve [Vögele](#), 2020), fiziksel aktivite, sağlıklı yeme alışkanlığında bozulmalar (Waterlaus, Spruance, Frantz ve Kruger, 2019) ve sağlıklı uyku düzeninde bozulmalar (Exelmans ve Van den Bulck, 2017) ile ilişkili olduğu belirtilmektedir. Kendisini “televizyon bağımlısı” olarak tanımlayanların da daha nevroitik, içedönük ve kolay sıkılan kişiler oldukları görülmektedir. Bu kişiler televizyonu, rahatsız edici düşüncelerinden kurtulmak, ruh halini düzenlemek ve zaman doldurmak için kullanmaktadırlar (McIlwraith, 1998). Ayrıca yalnızlık ve ait olma ihtiyacı da aşırı izleme davranışıyla ilişkilidir. Bireyler diğer insanlarla paylaşım ve işbirliği yapabilmek için aşırı izleme davranışı gösterebilirler (Davis, 2016). Aşırı televizyon izleme davranışı çocuklarda da davranış sorunlarına yol açmakta, ifade zorlukları yaşamalarına ve içe dönüklüğe neden olmaktadır (Dicle, 2019).

Exelmans ve Van den Bulck (2017)'un üniversite öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmada, öğrencilerin % 80,6'sı aşırı izleme yaptığını; izleyenler arasında % 39,6'sı bunu araştırmadan önceki ay içinde bir kez, % 28,4'ü birkaç kez, % 11,7'si haftada bir, % 13,5'i haftada birkaç kez ve % 6,7'si hemen hemen her gün yaptığını belirtmişlerdir. Öğrenciler ortalama üç saat sekiz dakika aşırı izleme yapmaktadırlar.

RTÜK (2018)'ün yaptığı araştırmada katılımcıların %86,7'sinin televizyon izlediği, 15-24 yaş grubunun televizyon izlerken daha çok akıllı telefonu tercih ettiği, gençlerin yeni medya araçlarını kullanarak televizyon izleme eğiliminin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların izlediği program tercihlerine bakıldığında dizilerin ikinci sırada olduğu görülmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de internet tabanlı yayın platformlarının izlenme oranı da gün geçtikçe artmaktadır. Dünyada 190'dan fazla ülkede aboneli olan bir internet yayın platformunun abone sayısının 2020'nin ilk çeyreğinde 183 milyona çıktığı açıklanmıştır (<https://www.bloomberght.com/netflix-abone-sayisi-dunya-genelinde-183-milyona-cikti-2253551>). Türkiye'deki abone sayısı ise 1.7 milyon civarındadır (<https://digitalage.com.tr/netflix-turkiye-abone-sayisi-ve-elde-edilen-gelir-aciklandi/>). Bu platformu kullanan kişiler yaklaşık bir milyar saatini film izlemeye harcarken, bir abonenin bir yılda izlediği film sayısı yaklaşık olarak 60'dır (<https://www.brandingturkiye.com/netflix-istatistikleri-guncel/>).

Aşırı izleme (binge-watching) veya problemlili dizi izleme tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de görülen ve fiziksel, ruhsal, sosyal, kültürel, mesleki ve akademik birçok sorunlara yol açan bir durumken, dizi izleme nedenleri ve motivasyon kaynaklarının belirlenmesinin, problemlili dizi izleme düzeylerinin ve belirtilerinin ortaya konulmasının, sorunun önlenmesi için belirleyici olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada Flayelle, Canale, Vögele, Karila, Maurage & Billieux (2019) tarafından geliştirilen ve sonrasında 17 ülkede ve dokuz farklı dile (İspanyolca, Fransızca, İngilizce, Macarca, İtalyanca, Almanca, Arapça, Farsça ve Çince) uyarlanan (Flayelle vd., 2020) ölçeğin (“Watching TV Series Motives” and “Binge-watching Engagement and Symptoms” questionnaires) Türkçe formlarının geçerlik ve güvenilirlik çalışmasının yapılması amaçlanmıştır. Böylece aşırı izleme veya problemlili dizi izleme davranışının doğası, belirleyicileri ve düzeyi belirlenebilir; önleyici ve iyileştirici düzenlemeler yapılabilir.

Yöntem

Bu çalışmada Flayelle vd., (2019) tarafından geliştirilen “Watching TV Series Motives Questionnaire (WTSMQ) ve Binge-Watching Engagement and Symptoms Questionnaire (BWESQ)” ölçeklerinin Türkçe formlarının geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır.

Çalışma Gurubu

Bu araştırma, son altı ayda düzenli olarak en az bir TV dizisini takip eden 18 yaş üstü bireylerle gerçekleştirilmiştir. Ölçeklerin uyarlanması sürecinde evrene ilişkin genellemelerde bulunmak amaçlanmadığı için, olasılık temelli olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan uygun örnekleme türü benimsenmiştir (Balcı, 2004). Uygun örnekleme yönteminde, katılımcılar kolay ulaşılan, araştırmaya uygun olan ve katılımda gönüllü olan bireylerden seçilmektedir (Gravetter ve Forzano, 2012). Bu çalışmada ölçeklerin uyarlama çalışmaları, 2019 yılında uygun örnekleme yöntemiyle ulaşılan 668 birey ile gerçekleştirilmiştir.

Ölçeklerin uyarlanması sürecinde iki araştırma grubu oluşturulmuştur. Birinci araştırma grubu Açıklayıcı Faktör Analizi için ulaşılan 358 bireyden; ikinci araştırma grubu

Dizi İzleme Nedenleri Ölçeği ile Problemlili Dizi İzleme ve Belirtileri Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

ise Doğrulayıcı Faktör Analizi için ulaşılan 310 bireyden oluşmaktadır. Araştırma gruplarındaki katılımcıların özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırma grubunun özellikleri

Sosyo-demografik Değişkenler		Birinci Araştırma Grubu (n= 358)	İkinci Araştırma Grubu (n=310)
Yaş	Ortalama (Ss);	24.0 (7.77);	24.6 (7.4);
	Yaş aralığı	18-62	18-50
Cinsiyet	Kadın (%)	71.8	82.3
	Erkek (%)	28.2	17.7
Çalışma	Öğrenci (%)	77.9	81
Durumu	Aktif çalışan (%)	19	12.9
	İşsiz (%)	2.8	5.2
	Emekli (%)	0.3	1
İlişki	Bekâr (%)	60.1	55.2
Durumu	İlişkisi var (%)	25.4	24.8
	Evli (%)	14.5	20

Tüm katılımcıların (n=668) %76,6'sı (n=512) kadın ve %23,4'ü (n=156) erkektir. Araştırmaya katılan bireylerin %57,8'i bekâr (n=389), %17,1'i evli (n=114) ve %25,1'inin ilişkisi vardır (n=168). Öğrenciler örneklem grubunun %79,3'ünü (n=530), aktif çalışanlar %16,2'sini (n=108), işsiz olanlar %3,9'unu (n=26) ve emekliler %0,6'sını (n=4) oluşturmaktadır. Katılımcıların %41,3'ü son altı aydır bir TV dizisini, %32,8'i iki TV dizisini, %25,9'u üç ve daha fazla TV dizisini takip etmektedir. Katılımcıların yaşları 18 ile 62 arasındadır ve yaş ortalaması ise 24.30 (Ss=7.62)'dur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada Dizi İzleme Nedenleri Ölçeği, Problemlili Dizi İzleme ve Belirtileri Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri kullanılmıştır.

Dizi İzleme Nedenleri Ölçeği (DİNÖ). Flayelle vd. (2019) tarafından geliştirilen ölçek (Watching TV Series Motives Questionnaire-WTSMQ) bireyleri TV dizilerini izlemeye sevk eden motivasyon kaynaklarını belirlemeyi amaçlamaktadır. 18 yaş üstü ve son altı ayda en az bir TV dizisini düzenli takip eden 6556 kişiden toplanan veriler üzerinde geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. AFA ve DFA sonuçlarına göre dört faktörlü bu yapının dizi izleme nedenleri ile ilgili toplam varyansın %45'ini açıkladığı ve bu yapının kabul edilebilir uyum sergilediği belirlenmiştir. Dörtlü Likert tipi olan ölçekte “1 (hiç), 2 (çok az), 3 (kısmen) ve 4 (çoğunlukla)” seçenekleri bulunmaktadır. Toplam 22 madde yer alan ölçek, “Başa Çıkma, Zenginleştirme, Duygusal Gelişim ve Sosyal” alt boyutlarından oluşmaktadır. Özgün ölçeğin alt boyutlarının iç tutarlılık değerleri (Cronbach’s Alpha) sırasıyla .79, .70, .64 ve .67 olarak hesaplanmıştır (Flayelle vd., 2019).

Problemlili Dizi İzleme ve Belirtileri Ölçeği (PDİBÖ). Flayelle vd. (2019) tarafından geliştirilen ölçek (Binge-Watching Engagement and Symptoms Questionnaire- BWESQ), problemlili dizi izleme davranışını belirlemeyi amaçlamaktadır. 18 yaş üstü ve son altı ayda en az bir TV dizisini düzenli takip eden 5272 kişiden toplanan veriler üzerinde geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. AFA ve DFA sonuçlarına göre yedi faktörlü yapının toplam varyansın %47'sini açıkladığı ve bu yapının kabul edilebilir uyum sergilediği belirlenmiştir. Ölçek dörtlü Likert tipidir ve ölçekte “1 (hiç katılmıyorum), 2 (katılmıyorum), 3 (katılıyorum) ve 4 (tamamen katılıyorum)” seçenekleri bulunmaktadır. Toplam 40 madde yer alan ölçek, “Kontrol Kaybı, Etkileşim, Bağımlılık, Arzu-Tadını Çıkarma, Olumlu duygular, Aşırı izleme ve Zevki Koruma” alt boyutlarından oluşmaktadır. Özgün ölçeğin alt boyutlarının iç tutarlılık değerleri (Cronbach’s Alpha) sırasıyla .83, .79, .77, .75, .62, .79 ve .63 olarak hesaplanmıştır (Flayelle vd., 2019).

Kısa Semptom Envanteri (KSE). Ölçek (SCL-90-R) Derogatis (1992) tarafından geliştirilmiş; Türkçeye Hisli-Şahin ve Durak (1994) tarafından uyarlanmıştır. Beşli Likert tipi olan ölçekte toplam 53 madde bulunmaktadır. Her bir madde 0 (hiç) ile 4 (çok) arasında puanlanmakta, alt ölçeklerden alınan toplam puanların yüksekliği bireyin ruhsal belirtilerinin arttığına işaret etmektedir. Bireylerin ruhsal belirtilerini taramayı amaçlayan bu ölçekte “anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite” olarak adlandırılan beş alt boyut

bulunmaktadır. Ölçeğin alt boyutlarının iç tutarlılık değerleri (Cronbach's Alpha) .55 ile .86 arasındadır. Ölçeğin tamamından elde edilen iç tutarlılık katsayısı ise .96 olarak hesaplanmıştır (Hisli-Şahin ve Durak, 1994). Bu araştırmada ise sadece "Depresyon ve Anksiyete" alt ölçekleri kullanılmıştır. Ölçeğin alt boyutlarının iç tutarlılık değerleri (Cronbach's Alpha) sırasıyla .89 ve .90 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Toplanması

Ölçeğin uyarlanması sürecinde ilk olarak ölçeği geliştiren araştırmacılardan mail aracılığıyla Türkçeye uyarlama izni alınmıştır. Veriler, 2019 yılında 18 yaş üstü bireylerden gönüllülükleri doğrultusunda yüz yüze ve google form aracılığıyla toplanmıştır. Ölçek uygulaması yaklaşık 15 dakika sürmüştür.

Dilsel Eşdeğerlik Çalışmaları

Dizi İzleme Nedenleri Ölçeği ile Problemlili Dizi İzleme ve Belirtileri Ölçeği'nin Türkçeye çevirisi araştırmacılar tarafından ayrı ayrı yapılmıştır. Ardından bu çeviriler karşılaştırılmış; her bir maddeyi en iyi açıkladığı düşünülen Türkçe ifadeler belirlenmiştir. Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik alanında uzman iki akademisyen tarafından ölçeklerin İngilizce ve Türkçe formları gözden geçirilmiştir. Anlam ve dil bilgisi açısından gerekli düzenlemeler bir Türkçe öğretmeni tarafından yapılmıştır. Çeviri sonrası gerekli düzenlemeler üzerinde görüşülerek ölçeklerin Türkçe formları uygulamaya hazır hale getirilmiştir. İngilizce Öğretmenliği 4. sınıf öğrencilerden 20 kişilik bir gruba İngilizce ve Türkçe formlar araştırmacılar tarafından uygulanarak ölçeklerin dil geçerliliği çalışmaları yapılmıştır. İlk olarak İngilizce formların uygulandığı gruba, bir hafta sonra Türkçe formlar uygulanmıştır. DİNÖ'nün Türkçe ve İngilizce formlarındaki maddelerin arasındaki korelasyon katsayıları .40 ile .81 arasındadır. PDİBÖ'nün Türkçe ve İngilizce formlarındaki maddelerin arasındaki korelasyon katsayıları ise .48 ile .94 arasındadır. Türkçe ve İngilizce formlarından alınan toplam puanların arasındaki korelasyon katsayısı DİNÖ için .85 ($p<.001$) ve PDİBÖ için .93 ($p<.001$) olarak bulunmuştur. Çeviri ve dilin anlaşılabilirliği ile ilgili çalışmaların sonucunda ölçeklerin Türkçe çevirisinin özgün ölçekle uyumlu olduğu kabul edilmiştir.

Verilerin Analizi

Ölçeklerin Türkçe formlarının yapı geçerliğini test etmek amacıyla ilk olarak DFA yapılmış; ancak model veri uyumunun sağlanmadığı görülerek Türkçe formlarının faktör yapısının AFA ile incelenmesine karar verilmiştir. Ölçeklerin faktör analizine uygunluğu Bartlett Sphericity testi ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ile incelenmiş; KMO örneklem uygunluk katsayısı DİNÖ için .904 ve PDİBÖ için .960; Bartlett Sphericity testi χ^2 değeri ise DİNÖ için 3220.799 ($p < .001$) ve PDİBÖ için 7430.538 ($p < .001$) bulunmuştur. KMO değeri .60'dan yüksek ve Bartlett testi anlamlı ise, verilerin faktör analizine uygun olduğu belirtilmektedir (Büyüköztürk, 2020). Ayrıca Bryman ve Cramer (2011) faktör analizi örneklem büyüklüğü için ölçekteki madde sayısının beş katı katılımcının yeterli olduğunu belirtmektedir. Buna göre bu çalışmadaki verilerin Açıklayıcı Faktör Analizi yapmaya uygun olduğu ve örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu görülmektedir.

Ölçeklerin faktör yapısını belirlemek amacıyla temel eksen faktör analizi (principal axis factoring) kullanılarak Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. Ölçek geliştirme sürecinde SPSS'te yapılan analizlerde faktörleri belirlemede daha güvenilir olduğu için temel eksen faktör analizi önerilmektedir (Field, 2013). AFA sonucuna göre oluşturulan modeli test etmek için, Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. DFA ile kuramsal yapıya uygun olarak geliştirilen ölçme aracından elde edilen veriler doğrultusunda, söz konusu yapının doğrulanıp doğrulanmadığı test edilir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018). DFA öncesinde Mardia'nın çok değişkenli normallik testi yapılarak verilerin normal dağılmadığı görülmüştür. Bu nedenle çok yönlü uç değerlerin belirlenmesi Mahalanobis uzaklığı değeri kullanılarak yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda .001 değerinin üzerinde değere sahip olan verilerin analiz dışında kalması uygun olarak kabul edilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2020). Bu görüş doğrultusunda uç değerlerde olan dokuz veri çıkartılarak tekrar çok değişkenli normallik testi yapılmış ve normal dağıldığı görülmüştür. Ayrıca verilerin basıklık (skewness) ve çarpıklık (kurtosis) değerleri hesaplanmıştır. Basıklık ve çarpıklık değerleri, -1,5 ile +1,5 arasında ise verilerin normal dağıldığı kabul edilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2020). Dizi İzleme Nedenleri Ölçeği'ne ait verilerinin basıklık (.495) ve çarpıklık (-.009) değerleri ile Problemler Dizi İzleme ve Belirtileri Ölçeğine ait verilerinin basıklık (.815) ve çarpıklık (.197) değerleri incelendiğinde, verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir.

Ardından DFA yapılmış ve yaygın olarak kullanılan uyum iyiliği indeksleri olan χ^2 , RMSEA, GFI, AGFI, NFI ve CFI değerleri (Sümer, 2000) yorumlanmıştır. DFA sonucunda elde edilen p değerinin .05'ten küçük olması (Çokluk vd., 2018); χ^2/sd değerinin 5'ten küçük olması (Kline, 2005); RMSEA değerinin .10'dan küçük olması (Tabachnick ve Fidell, 2020); GFI ve AGFI değerlerinin .90'dan büyük olması (Hooper, Caughlan ve Mullen, 2008); CFI ve NFI değerlerinin .90'dan büyük olması (Sümer, 2000) model veri uyumunun kabul edilebilir sınırlarda olduğunu göstermektedir. DFA sonucundan elde edilen p değerinin .05'ten büyük olması (Çokluk vd., 2018); χ^2/sd değerinin 3'ten küçük olması (Kline, 2005); RMSEA değerinin .05'ten küçük olması (Jöreskog ve Sörbom, 1993); GFI ve AGFI değerlerinin .95'ten büyük olması (Hooper vd., 2008); CFI ve NFI değerlerinin .95'ten büyük olması (Sümer, 2000) ise model veri uyumunun mükemmel uyum sınırlarında olduğunu göstermektedir.

Son olarak Cronbach's Alfa iç tutarlık katsayısı ve madde-toplam test korelasyonları ile ölçeklerin güvenilirlikleri incelenmiştir. Ölçeklerin alt boyutlarından alınan puanlar normal dağılım sergilediği için alt boyutlar arasındaki korelasyonu belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerde dil eşdeğerlik, AFA, madde analizi ve güvenilirlik çalışmalarında SPSS 22.0; DFA uygulamasında ise AMOS 20.0 paket programından yararlanılmıştır.

Bulgular

Dizi İzleme Nedenleri Ölçeği'ne (DİNÖ) İlişkin Geçerlik ve Güvenirlik Sonuçları

DİNÖ'nün Türkçe formunun yapı geçerliğini test etmek amacıyla ilk olarak DFA yapılmış; ancak model veri uyumunun sağlanmadığı görülerek Türkçe formun faktör yapısının AFA ile incelenmesine karar verilmiştir.

Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)

Özgün formunda 22 maddeden oluşan ölçeğin Türkçe formunun faktör yapısını belirlemek için 358 bireyden elde edilen veriler üzerinde AFA ve Varimax dik döndürme yapılmıştır. Ölçekteki tüm maddelerin faktör yük değerlerinin .30'dan yüksek olduğu görülmüştür. Faktör yüklerinin 0.30'un üzerinde olması faktör yükünün belirgin olduğunu

göstergesidir (Kline, 1994). Her bir maddenin sadece tek faktörde yüksek değer verip vermediği incelenerek ve faktör yük değerlerinin alt boyutlardaki farkı .10'dan az olan maddeler çıkartılmıştır (Büyüköztürk, 2020). Buna göre üç madde çıkartılmış; kalan 19 madde ile tekrar AFA yapılmış ve özgün ölçekteki gibi dört faktörlü yapı elde edilmiştir. Bu dört faktör, dizi izleme nedenleri ile ilgili varyansın %58,47'sini açıklamaktadır. Açıklanan varyans oranının %40'ın üstünde olması sosyal bilimlerde yeterli kabul edilmektedir (Karagöz, 2016). Bu bağlamda ölçeğin toplam varyansın %58,47'sini açıklamasının yeterli olduğu söylenebilir. Birinci faktör dizi izleme nedenlerine ait varyansın %32.10'unu; ikinci faktör %11.86'sını; üçüncü faktör %8,79'unu ve dördüncü faktör ise %5,7'sini açıklamaktadır. Maddelerin faktör yük değerleri .461 ile .815 arasındadır (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. DİNÖ'ye ait maddelerin faktör yükleri

Madde no	1.Faktör	2.Faktör	3.Faktör	4.Faktör
4	.557			
6	.760			
10	.833			
14	.733			
15	.667			
17	.636			
19	.662			
3		.715		
7		.648		
11		.686		
13		.695		
16		.815		
1			.698	
9			.567	

Tablo 2 Devamı. DİNÖ'ye ait maddelerin faktör yükleri

Madde no	1.Faktör	2.Faktör	3.Faktör	4.Faktör
12			.762	
18			.702	
2				.797
5				.595
8				.461
Özdeğer	6.099	2.255	1.672	1.084
Varyans	%32,10	%11,86	%8,79	%5,70
Toplam Varyans: %58,47				

Son olarak ilgili alanyazın ve faktörlerde yer alan maddeler dikkate alınarak, faktörler özgün ölçekteki gibi adlandırılmıştır. Birinci faktör “Başa Çıkma” (7 madde), ikinci faktör “Zenginleştirme” (5 madde), üçüncü faktör “Sosyal” (4 madde) ve dördüncü faktör “Duygusal Gelişim” (3 madde) olarak adlandırılmıştır.

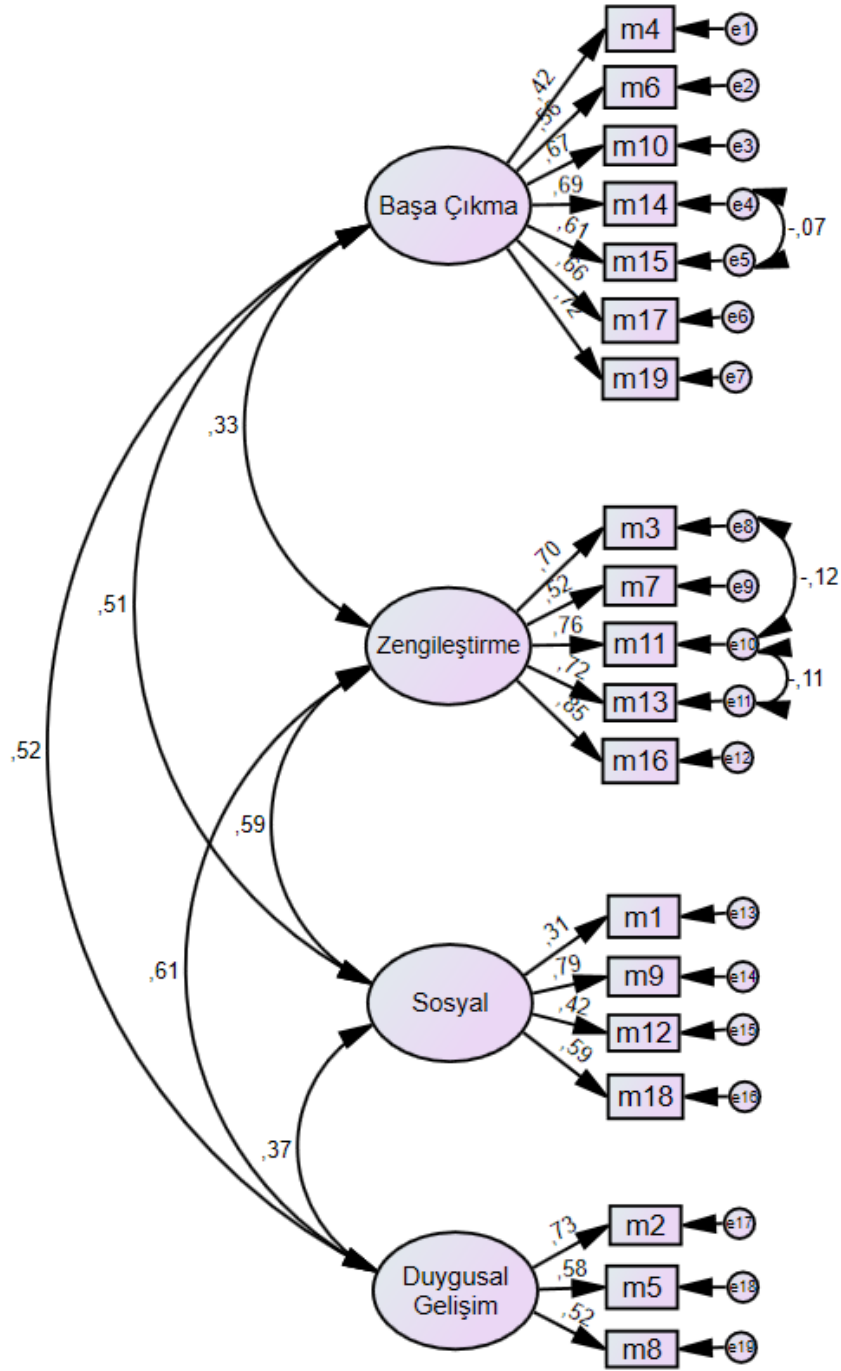
Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA)

AFA sonucunda elde edilen dört faktörlü modeli test etmek için, 19 maddelik ölçek 319 bireye tekrar uygulanmıştır. Toplanan veriler üzerinde yapılan çok değişkenli normallik testi sonrasında uç değerlere sahip olan dokuz veri çıkartılarak 310 veri üzerinde DFA yapılmıştır.

DFA sonucunda uyum iyiliği indeksleri $\chi^2/sd= 2.7$, $p= .00$, $RMSEA= .07$, $GFI= .88$, $AGFI= .84$, $NFI= .80$ ve $CFI= .86$ olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlara göre GFI, AGFI, NFI ve CFI değerlerinin kabul edilebilir değer aralıklarında olmadığı görülmüştür. Bu sebeple modelde bazı modifikasyonların yapılmasına karar verilmiştir. DFA sonucunda modelin uyum indeksleri kabul edilebilir değer aralıklarında değilse ilgili kuramsal bilgiler doğrultusunda modifikasyonların yapılabileceği belirtilmektedir. Yapılabilecek

modifikasyonlardan biri ise aynı faktöre ait maddelerin hata terimlerinin ilişkilendirilmesidir (Çokluk vd., 2018). Bu doğrultuda Dizi İzleme Nedenleri Ölçeği için kurulan modelde kuramsal yapı ile uyumlu bazı modifikasyonlar yapılmıştır. Her bir modifikasyon sırayla yapılmış ve üç modifikasyondan sonra uyum değerlerinin kabul edilebilir aralıkta olduğu belirlenmiştir. İlk olarak “Zenginleştirme” alt boyutunda yer alan maddelere ilişkin 8. ve 10. hata terimleri ilişkilendirilmiştir. Modelde yapılan ikinci modifikasyon “Başa Çıkma” boyutunda yer alan maddelere ilişkin 4. ve 5. hata terimlerinin ilişkilendirilmesidir. Üçüncü modifikasyonda ise “Zenginleştirme” alt boyutunda yer alan maddelere ilişkin 10. ve 11. hata terimleri ilişkilendirilmiştir. Yapılan bu modifikasyonlarda hata terimleri ilişkilendirilen maddeler aynı boyutta yer almaktadır. Bu nedenle yapılan modifikasyonların kuramsal açıklamalara uygun görülmektedir.

Modifikasyonlar sonucu elde edilen modelin istatistiksel uyumuna ilişkin ölçüm sonuçlarına göre $\chi^2/sd= 1.6$, $p= .00$, $RMSEA= .04$, $GFI= .93$, $AGFI= .90$, $NFI= .89$ ve $CFI= .95$ olduğu; modelin kabul edilebilir ve iyi uyum sınırları içerisinde olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda ölçeğe ilişkin dört faktörlü model doğrulanmıştır. Şekil 1’de Dizi İzleme Nedenleri Ölçeği’ne ilişkin dört faktörlü model sunulmuştur.



Şekil 1. DİNÖ'ye İlişkin Dört Faktörlü Model

Ölçeğin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Ölçeğin güvenirliliğini incelemek amacıyla madde-toplam test korelasyonları ve Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı hesaplanmıştır. Madde-toplam test korelasyon

katsayısının .30'dan yüksek olması, maddenin ayırt ediciliğinin yeterli olduğunu yani, ölçmesi beklenen özelliği yeterli derecede ölçtüğünün göstermektedir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2019). Bu uyarılama çalışmasında madde-toplam test korelasyonları .325 ile .657 arasındadır (Bkz. Tablo 3). Bu nedenle, ölçekteki tüm maddelerin ayırt ediciliğinin yeterli olduğu görülmektedir.

Ölçeğin alt boyutlara ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları “Başa Çıkma” için .86, “Zenginleştirme” için .81, “Sosyal” için .68 ve “Duygusal Gelişim” için .60 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin tamamının Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı ise .86’dır. Bu sonuçlara göre Dizi İzleme Nedenleri Ölçeği’nin güvenilirliğinin yeterli düzeyde olduğunu söylenebilir.

Tablo 3. DİNÖ’ye ait madde- toplam test korelasyonları

Madde No	Madde- Toplam Test Korelasyonları
1	.325
2	.498
3	.482
4	.429
5	.457
6	.582
7	.397
8	.561
9	.580
10	.619
11	.654
12	.371
13	.578
14	.657

Tablo 3 Devamı. DİNÖ'ye ait madde- toplam test korelasyonları

Madde No	Madde- Toplam Test Korelasyonları
15	.610
16	.647
17	.606
18	.533
19	.613

Problemlili Dizi İzleme ve Belirtileri Ölçeği'ne (PDİBÖ) İlişkin Geçerlik ve Güvenirlik Sonuçları

PDİBÖ'nün Türkçe formunun yapı geçerliğini test etmek amacıyla ilk olarak DFA yapılmış; ancak model veri uyumunun sağlanmadığı görülerek Türkçe formun faktör yapısının AFA ile incelenmesine karar verilmiştir.

Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)

Özgün formunda 40 maddeden oluşan ölçeğin Türkçe formunun faktör yapısını belirlemek için 358 bireyden elde edilen veriler üzerinde AFA ve Varimax dik döndürme yapılmıştır. Maddelerin özgün ölçekten farklı olarak dört faktörde toplandığı görülmüştür. Tek faktörde yüksek değer vermeyen ve faktör yük değerlerinin alt boyutlardaki farkı .10'dan az olan altı madde çıkartılmıştır. Kalan maddeler ile tekrar AFA yapılmış ve faktör yük değerlerinin alt boyutlardaki farkı .10'dan az olan üç madde daha çıkartılmıştır. Kalan 31 madde ile yapılan AFA sonucuna göre ölçeğin Türkçe formunun dört faktörden oluştuğu ve ölçekteki tüm maddelerin faktör yük değerlerinin .30'dan yüksek olduğu görülmüştür. Bu dört faktör toplam varyansın %55,12'sini açıklamaktadır. Birinci faktör problemlili dizi izleme ve belirtilerine ait varyansın %39,47'sini; ikinci faktör %7,35'ini; üçüncü faktör %4,35'ini; dördüncü faktör ise %3,94'ünü açıklamaktadır. Maddelerin faktör yük değerleri .454 ile .803 arasındadır (Bkz. Tablo 4).

Tablo 4. PDİBÖ'ye ait maddelerin faktör yükleri

Madde no	1.Faktör	2.Faktör	3.Faktör	4.Faktör
4	.599			
8	.722			
9	.706			
11	.564			
12	.622			
13	.698			
14	.741			
16	.742			
17	.733			
19	.530			
20	.772			
21	.585			
22	.556			
23	.729			
24	.687			
25	.720			
27	.601			
30	.542			
1		.803		
2		.651		
3		.454		
5		.712		
7		.565		

Tablo 4 Devamı. PDİBÖ'ye ait maddelerin faktör yükleri

Madde no	1.Faktör	2.Faktör	3.Faktör	4.Faktör
18		.700		
6			.568	
15			.699	
26			.683	
29			.738	
10				.752
28				.492
31				.779
Özdeğer	12.237	2.279	1.350	1.223
Varyans	%39,47	%7,35	%4,35	%3,94
Toplam Varyans: %55,12				

Son olarak ilgili alanyazın ve faktörlerde yer alan maddeler dikkate alınarak, birinci faktör "Kontrol Kaybı" (18 madde), ikinci faktör "Tadını Çıkarma" (6 madde), üçüncü faktör "Olumlu Duygular" (4 madde) ve dördüncü faktör "Zevki Koruma" (3 madde) olarak adlandırılmıştır.

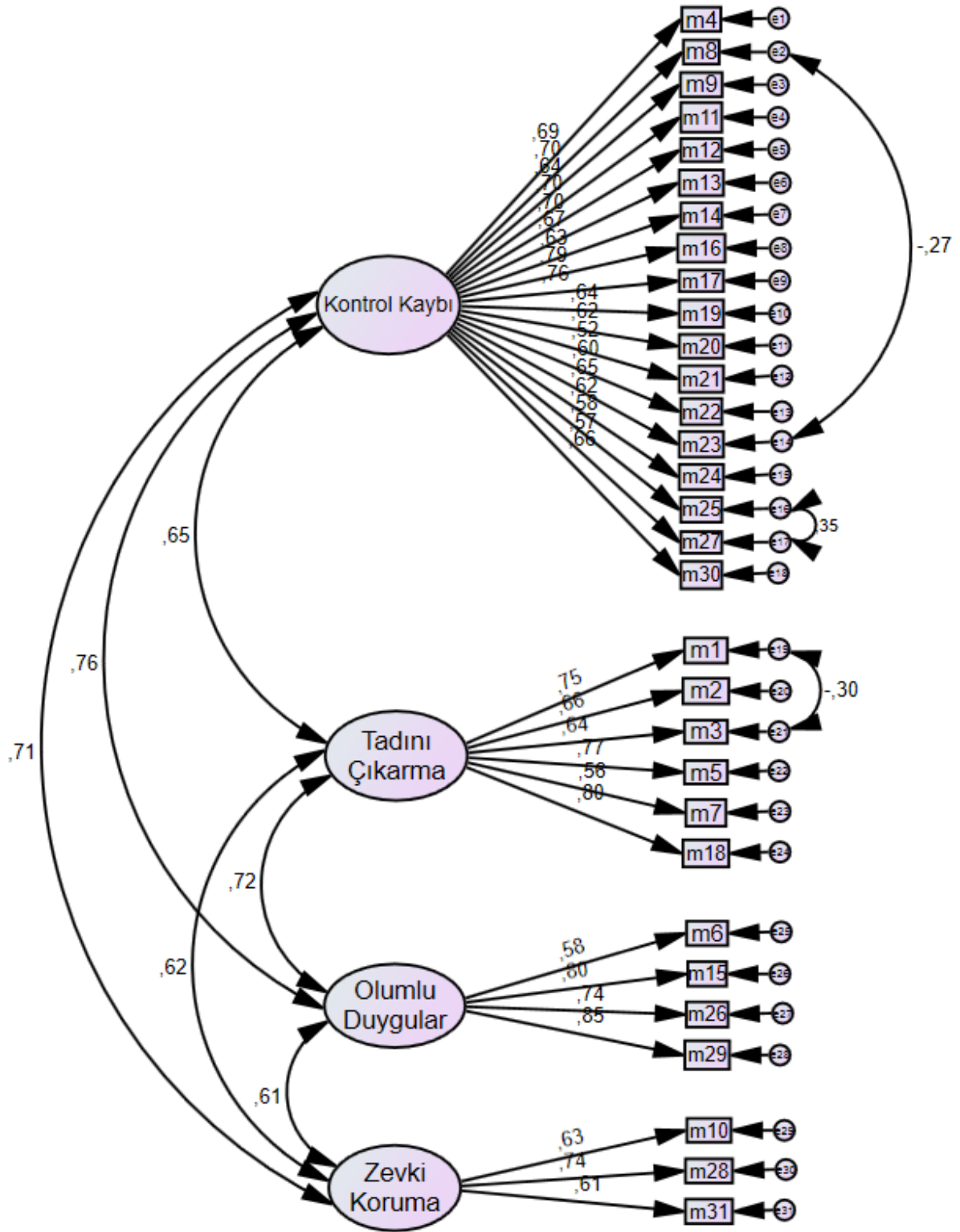
Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

AFA sonucunda elde edilen dört faktörlü modeli test etmek için, 31 maddelik ölçek 319 bireye tekrar uygulanmıştır. Toplanan veriler üzerinde yapılan çok değişkenli normallik testi sonrasında uç değerlere sahip olan dokuz veri çıkartılarak 310 veri üzerinde DFA yapılmıştır.

DFA sonucunda uyum iyiliği indeksleri $\chi^2/sd= 2.2$, $p= .00$, RMSEA= .06, GFI= .83, AGFI= .80, NFI= .82 ve CFI= .89 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlara göre GFI, AGFI, NFI ve

CFI değerlerinin kabul edilebilir değer aralıklarında olmadığı görülmüştür ve kurulan modelde kuramsal yapı ile uyumlu bazı modifikasyonlar yapılmıştır. Yapılabilecek modifikasyonlardan biri aynı faktöre ait maddelerin hata terimlerinin ilişkilendirilmesidir; bu modifikasyonların sırayla yapılması ve en fazla üç tane modifikasyon yapılması gerekmektedir (Çokluk vd., 2018). Bu doğrultuda ilk olarak “Kontrol Kaybı” alt boyutunda yer alan maddelere ilişkin 16. ve 17. hata terimleri ilişkilendirilmiştir. Modelde yapılan ikinci modifikasyon yine “Kontrol Kaybı” boyutunda yer alan maddelere ilişkin 2. ve 14. hata terimlerinin ilişkilendirilmesidir. Üçüncü modifikasyonda ise “Tadını Çıkarma” alt boyutunda yer alan maddelere ilişkin 19. ve 21. hata terimleri ilişkilendirilmiştir. Hata terimleri ilişkilendirilen maddeler aynı boyutta yer aldığı için yapılan bu modifikasyonların kuramsal açıklamalara uygun olduğu söylenebilir.

Modifikasyonlar sonucu elde edilen modelin istatistiksel uyumuna ilişkin ölçüm sonuçlarına göre $\chi^2/sd= 1.5$, $p= .00$, $RMSEA= .04$, $GFI= .90$, $AGFI= .86$, $NFI= .89$ ve $CFI= .96$ olduğu; modelin kabul edilebilir ve iyi uyum sınırları içerisinde olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda ölçeğe ilişkin dört faktörlü model doğrulanmıştır. Şekil 2’de Problemlili Dizi İzleme ve Belirtileri Ölçeği’ne ilişkin dört faktörlü model sunulmuştur.



Şekil 2. PDİBÖ'ye İlişkin Dört Faktörlü Model

Ölçeğin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Ölçeğin güvenirlğini incelemek amacıyla madde-toplam test korelasyonları ve Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı hesaplanmıştır. Bu uyarlama çalışmasında madde-toplam test korelasyonları .503 ile .754 arasındadır (Bkz. Tablo 5). Madde-toplam test korelasyon katsayısının .30'dan yüksek olması (Büyüköztürk vd., 2019) nedeniyle, ölçekteki tüm maddelerin ayırt ediciliğinin yeterli olduğu görülmektedir.

Ölçeğin alt boyutlara ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları “Kontrol Kaybı” için .94, “Tadını Çıkarma” için .85, “Olumlu Duygular” için .82 ve “Zevki Koruma” için .73 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin tamamının Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı ise .95'tir. Bu sonuçlara göre Problemlü Dizi İzleme ve Belirtileri Ölçeği'nin güvenirlliğinin yeterli düzeyde olduğunu söylenebilir.

Tablo 5. PDİBÖ'ye ait madde- toplam test korelasyonları

Madde No	Madde- Toplam Test Korelasyonları
1	.530
2	.599
3	.649
4	.692
5	.601
6	.531
7	.606
8	.687
9	.661
10	.503
11	.753
12	.651
13	.721

Tablo 5 Devamı. PDİBÖ'ye ait madde- toplam test korelasyonları

Madde No	Madde- Toplam Test Korelasyonları
14	.666
15	.696
16	.748
17	.754
18	.667
19	.706
20	.610
21	.608
22	.657
23	.665
24	.689
25	.594
26	.633
27	.559
28	.584
29	.694
30	.688
31	.609

Ölçekler Arasındaki Korelasyonlar

Ölçeklerden alınan toplam puanların ve alt boyutlardan alınan puanların birbiriyle ilişkilerini belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı korelasyon analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 6 'da verilmiştir.

Tablo 6. Ölçekler arasındaki korelasyon katsayıları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Depresyon (1)	1											
Anksiyete (2)	.803*	1										
Toplam DİNÖ (3)	.390*	.357*	1									
Başa Çıkma (4)	.431*	.376*	.822*	1								
Zenginleştirme (5)	.137*	.140*	.728*	.290*	1							
Sosyal (6)	.269*	.270*	.648*	.424*	.420*	1						
Duygusal Gelişim (7)	.262*	.234*	.683*	.457*	.408*	.286*	1					
Toplam PDİBÖ (8)	.438*	.425*	.705*	.631*	.393*	.544*	.494*	1				
Kontrol Kaybı (9)	.452*	.450*	.637*	.606*	.314*	.420*	.521*	.945*	1			
Tadını Çıkarma (10)	.301*	.301*	.568*	.468*	.337*	.581*	.300*	.808*	.617*	1		
Olumlu Duygular (11)	.288*	.243*	.645*	.568*	.424*	.539*	.297*	.793*	.650*	.656*	1	
Zevki Koruma (12)	.320*	.290*	.502*	.383*	.339*	.371*	.426*	.694*	.593*	.506*	.458*	1

*p<.001

Dizi İzleme Nedenleri Ölçeği'nin (DİNÖ) alt boyutları olan "Başa Çıkma, Zenginleştirme, Sosyal, Duygusal Gelişim" alt boyutlarının ölçekten alınan toplam puan ile korelasyon katsayıları sırasıyla .822, .728, .648 ve .683 (p<.001) olarak hesaplanmıştır. Problemlili Dizi İzleme ve Belirtileri Ölçeği'nin (PDİBÖ) alt boyutları olan "Kontrol Kaybı, Tadını Çıkarma, Olumlu Duygular, Zevki Koruma" alt boyutlarının ölçekten alınan toplam puan ile korelasyon katsayıları ise sırasıyla .945, .808, .793 ve .694 (p<.001) olarak hesaplanmıştır. Buna göre ölçeklerin alt boyutları ile ölçeklerin toplam puanları arasında

pozitif yönde güçlü ilişkiler olduğu belirlenmiştir. KSE'nin "Depresyon ve Anksiyete" alt boyutları ile DİNÖ toplam puanları arasındaki korelasyonlar sırasıyla .390 ve .357'dir ($p<.001$). "Depresyon ve Anksiyete" alt boyutları ile PDİBÖ toplam puanları arasındaki korelasyonlar ise sırasıyla .438 ve .425'tir ($p<.001$). Buna göre hem dizi izleme nedenlerinin hem de problemlili dizi izlemenin depresyon ve anksiyete ile arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişkiler olduğu görülmektedir. Son olarak DİNÖ ve PDİBÖ toplam puanları arasındaki korelasyon katsayısı .705 ($p<.001$) olarak hesaplanmıştır. Buna göre dizi izleme nedenleri ile problemlili dizi izleme arasında ise pozitif yönde güçlü bir ilişki bulunmaktadır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışma Dizi İzleme Nedenleri Ölçeği ile Problemlili Dizi İzleme ve Belirtileri Ölçeği'nin Türkçe formlarının geçerlik ve güvenilirliğini incelemek amacıyla yapılmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonuçlarına göre, bireylerin TV dizilerini izlemeye sevk eden motivasyon kaynaklarını belirlemede Dizi İzleme Nedenleri Ölçeği'nin; bireylerin problemlili dizi izleme alışkanlıklarını ve belirtilerini ölçmede ise Problemlili Dizi İzleme ve Belirtileri Ölçeği'nin güvenilir ve geçerli birer ölçme aracı olduğu belirtilebilir.

Dizi İzleme Nedenleri Ölçeği'nin (DİNÖ) Türkçe formunda toplam 19 madde bulunmaktadır. Ölçekte "Başa Çıkma (7 madde), Zenginleştirme (5 madde), Sosyal (4 madde) ve Duygusal Gelişim (3 madde)" olmak üzere dört alt boyut bulunmaktadır. DİNÖ'nün Türkçe formu, orijinal ölçek ile benzer faktör yapısına sahip olmakla birlikte orijinal ölçekte yer alan maddelerden üç tanesi Türkçe formda yer almamaktadır. Ölçek uyarlama çalışmalarında ölçeğe ilişkin faktör yapısının ve boyutlarının belirlenerek yapı geçerliğinin incelenmesi önerilmektedir (Cüm ve Koç, 2012). Büyüköztürk (2020), her bir maddenin sadece tek faktörde yüksek değer verip vermediği incelenerek ve faktör yük değerlerinin alt boyutlardaki farkı .10'dan az olan maddelerin çıkarılmasını önermektedir. Bu doğrultuda ölçeğin Türkçe formunun yapı geçerliğini sağlayabilmek amacıyla üç madde çıkarılmıştır. AFA sonucunda elde edilen dört faktör, toplam varyansın %58,47'sini açıklamaktadır. Maddelerin faktör yükleri .461 ile .815 arasındadır. Uyum ölçüt sonuçlarına

göre ($\chi^2/sd= 1.6$, $p= .00$, $RMSEA= .04$, $GFI= .93$, $AGFI= .90$, $NFI= .89$ ve $CFI= .95$), modelin kabul edilebilir ve iyi uyum sınırları içerisinde olduğu görülmektedir. Madde-toplam test korelasyonları .325 ile .657 arasındadır ve ölçeğin iç tutarlılık (Cronbach Alpha) katsayısı .86'dır. DİNÖ'de yer alan "Başa Çıkma" boyutunda "Zaman geçirmek ve can sıkıntısından kurtulmak için TV dizileri izlerim"; "Zenginleştirme" boyutunda "Yeni bir dil öğrenmek veya o dile aşina olmak için TV dizileri izlerim"; "Sosyal" boyutunda "Arkadaşlarımın çoğu izlediği için onlarla bağlantımın kopmaması amacıyla TV dizileri izlerim" ve "Duygusal Gelişim" boyutunda "Bana verdiği heyecan ya da coşku gibi güçlü duyguları hissetmek için TV dizileri izlerim" gibi ifadeler yer almaktadır. Dörtlü Likert tipi olan ölçekte "1 (hiç), 2 (çok az), 3 (kısmen) ve 4 (çoğunlukla)" seçenekleri bulunmaktadır. Ölçekte ters puanlanan madde yoktur. Her bir alt boyuttan alınan puanlar ayrı ayrı hesaplanabileceği gibi ölçekten toplam puan da elde edilebilmektedir. Ölçekten 19-76 arasında puan alınabilmekte; ölçekten alınan toplam puanın yüksek olması, bireyleri dizi izlemeye iten nedenlerin çokluğuna işaret etmektedir.

Problemlili Dizi İzleme ve Belirtileri Ölçeği'nin (PDİBÖ) Türkçe formunda toplam 31 madde bulunmaktadır. Ölçekte "Kontrol Kaybı (18 madde), Tadını Çıkarma (6 madde), Olumlu Duygular (4 madde), Zevki Koruma (3 madde)" olmak üzere dört alt boyut bulunmaktadır. PDİBÖ'nün Türkçe formunun orijinal ölçekten farklı faktör yapısına sahip olduğu ve orijinal formda yer alan maddelerden dokuz tanesinin Türkçe formda yer almadığı görülmektedir. Psikolojik değişkenlerin çoğunun kültüre bağlı olması nedeniyle farklı hedef gruplara yönelik yapılan uyarılama çalışmalarında, ölçeğin faktör yapısının, isimlendirmenin ve puanlamanın orijinal formdan farklı olabileceği belirtilmektedir (Erkuş, 2007). Bu doğrultuda mevcut çalışmada ölçeğin Türkçe formunun faktör yapısının farklı olmasının, geçerlik çalışmasının yapıldığı hedef grubun farklı özelliklerinden kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim orijinal ölçekte yer alan bazı maddelerin Türkçe geçerlik çalışmasında istatistikî açıdan yeterli psikometrik özelliklere sahip olmadığı görülmüştür. Tek faktörde yüksek değer vermeyen maddelerin ölçekten çıkarılabileceği (Büyüköztürk, 2020) dikkate alınarak, dokuz maddenin çıkarılmasına karar verilmiştir. AFA sonucunda elde edilen dört faktör, toplam varyansın %55,12'sini açıklamaktadır. Maddelerin faktör yükleri .454 ile .803 arasındadır. Uyum ölçüt sonuçlarına göre ($\chi^2/sd= 1.5$, $p= .00$, $RMSEA= .04$, $GFI= .90$, $AGFI=$

.86, NFI= .89 ve CFI= .96), modelin kabul edilebilir ve iyi uyum sınırları içerisinde olduğu görülmektedir. Madde-toplam test korelasyonları .503 ile .754 arasındadır ve ölçeğin iç tutarlılık (Cronbach Alpha) katsayısı .95'tir. PDİBÖ'de yer alan "Kontrol Kaybı" boyutunda "Normalden daha fazla TV dizileri izlerim", "Tadını Çıkarma" boyutunda "En sevdiğim TV dizisini izlerken rahatsız edildiğimde sinirlenirim", "Olumlu Duygular" boyutunda "TV dizileri izlemek hayatımda eğlence ve zevk kaynağıdır" ve "Zevki Koruma" boyutunda "Sonraki birkaç bölüm hakkında bilgi verildiğinde, gerçekten sınırim bozular" gibi ifadeler yer almaktadır. Dörtlü Likert tipi olan ölçekte "1 (hiç katılmıyorum), 2 (katılmıyorum), 3 (katılıyorum) ve 4 (tamamen katılıyorum)" seçenekleri bulunmaktadır. Ölçekte ters puanlanan madde yoktur. Her bir alt ölçekten alınan puanlar ayrı ayrı hesaplanabileceği gibi ölçekten toplam puan da elde edilebilmektedir. Ölçekten 31-124 arasında puan alınabilmekte; ölçekten alınan toplam puanın yüksek olması, bireylerin problemlili dizi izleme düzeyinin yüksekliğine işaret etmektedir.

Ayrıca dizi izleme nedenleri ile problemlili dizi izleme arasında ise pozitif yönde güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca hem dizi izleme nedenlerinin hem de problemlili dizi izlemenin depresyon ve anksiyete ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmektedir.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Ölçeğin çalışma grubunu 18 yaş üstü bireyler oluşturmaktadır. Bu bağlamda ölçeğin psikometrik özelliklerinin daha büyük örneklemeler üzerinde, farklı yaş gruplarında ve farklı klinik özellikleri olan bireylerde incelenmesinin yararlı olacağı söylenebilir.

Bu ölçekler, dizi izleme nedenleri ile problemlili dizi izleme davranışını ölçmekte; dizi bağımlılığını ölçmeyi amaçlamamaktadır. Bu bağlamda, ölçekten alınacak yüksek puanlar dizi izleme nedenlerini ve dizi izleme davranışlarının sağlıksız ve işlevsel olmayan bir durum sergilediğini göstermektedir. Sonuç olarak, gelecekteki çalışmalarda dizi izleme nedenleri ile problemlili dizi izleme davranışını belirlemek için kullanılacak geçerli ve güvenilir bir araç olduğu düşünülmektedir.

DİNÖ için örnek maddeler:

1. Zaman geçirmek ve can sıkıntısından kurtulmak için TV dizileri izlerim.
2. Yeni bir dil öğrenmek veya o dile aşina olmak için TV dizileri izlerim.

3. Arkadaşlarımın çoğu izlediği için onlarla bağlantımın kopmaması amacıyla TV dizileri izlerim.
4. Bana verdiği heyecan ya da coşku gibi güçlü duyguları hissetmek için TV dizileri izlerim.

PDİBÖ için örnek maddeler:

1. Normalden daha fazla TV dizileri izlerim.
2. En sevdiğim TV dizisini izlerken rahatsız edildiğimde sinirlenirim.
3. TV dizileri izlemek hayatımda eğlence ve zevk kaynağıdır.
4. Sonraki birkaç bölüm hakkında bilgi verildiğinde, gerçekten sinirim bozulur.

Kaynakça

- Balcı, A. (2004). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Bryman, A., & Cramer, D. (2011). *Quantitative data analysis with IBM SPSS 17, 18 and 19*. Hove: Routledge.
- Büyüköztürk, Ş. (2020). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (27. baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Büyüköztürk, S., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, O. E., Karadeniz, S., & Demirel, F. (2019). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (27. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çüm, S., & Koç, N. (2013). Türkiye’de psikoloji ve eğitim bilimleri dergilerinde yayımlanan ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarının incelenmesi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 12 (24), 115-135.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Davis, B. C. (2016). *The Netflix effect and defining binge-watching*. Poster session presented at the meeting of the Undergraduate Research Opportunities Program, Virginia Commonwealth Uni.
- Derogatis, L. R. (1992). *The Brief Symptom Inventory-BSI administration, scoring and procedures manual-II*. USA, Clinical Psychometric Research Inc.
- Dicle, A. N. (2019). Televizyon bağımlısı ilkökul öğrencilerinin bağımlılık düzeylerine motivasyonel görüşme psikoeğitim programının etkisi. *Milli Eğitim*, 48 (1), 665-684.

Dizi İzleme Nedenleri Ölçeği ile Problemlili Dizi İzleme ve Belirtileri Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

- Exelmans, L., & Van den Bulck, J. (2017). Binge viewing, sleep, and the role of pre-sleep arousal. *Journal of Clinical Sleep Medicine*, 13(8), 1001–1008.
- Field, A. P. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. 4th. Edition). London: Sage.
- Flayelle, M., Canale, N., Vögele, C., Karila, L., Maurage, P., & Billieux, J. (2019). Assessing binge-watching behaviors: Development and validation of the “Watching TV Series Motives” and “Binge-watching Engagement and Symptoms” questionnaires. *Computers in Human Behavior*, 90, 26–36.
- Flayelle, M., [Castro-Calvo, J.](#), & [Vögele, C.](#) (2020). Towards a cross-cultural assessment of binge-watching: Psychometric evaluation of the “watching TV series motives” and “binge-watching engagement and symptoms” questionnaires across nine languages. *Computers in Human Behavior*, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106410>
- Flayelle, M., Maurage, P., & Billieux, J. (2017). Toward a qualitative understanding of binge-watching behaviors: A focus group approach. *Journal of Behavioral Addictions*, 6, 457-71.
- Gravetter, J. F., & Forzano, L. B. (2012). *Research methods for the behavioral sciences* (4th. Ed.). USA: Linda Schreiber-Ganster.
- Griffiths, M. (2005). A ‘components’ model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use*, 10(4), 191–197.
- Grøntved, A., & Hu, F. B. (2011). Television viewing and risk of type 2 diabetes, cardiovascular disease, and all-cause mortality: a meta-analysis. *JAMA*, 305(23), 2448-2455.
- Heatherton, T.F., & Baumeister, R.F. (1991). Binge eating as escape from self-awareness. *Psychological Bulletin*, 110 (1), 86-108.
- Hisli-Şahin, N., & Durak, A. (1994). Kısa Semptom Envanteri (Brief Symptom Inventory-BSI): Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9 (31), 44–56.
- Hooper, D., Coughlan, J., & Mullen, M. R. (2008). Structural equation modeling: Guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 6(1), 53-60.
- Jöreskog, K G., & Sörbom, D. (1993). LISREL 8: Structural Equation Modeling with the SIMPLIS Command Language. Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, NJ.
- Karagöz, Y. (2016). *SPSS ve Amos23 uygulamalı istatistiksel analizler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. New York: Routledge.
- Kline, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling* (2nd. Ed.). New York: Guilford.
- McIlwraith, R. D. (1998). I'm addicted to television": The personality, imagination, and TV watching patterns of self-identified TV addicts. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 42(3), 371-386.

- Mentzoni, R. A., Brunborg, G. S., Molde, H., Myrseth, H., Skouverøe, K. J. M., Hetland, J., & Pallesen, S. (2011). Problematic video game use: Estimated prevalence and associations with mental and physical health. *Cyberpsychology, Behavior & Social Networking, 14*(10), 591-596.
- Mikos, L. (2016). Digital media platforms and the use of tv content: Binge watching and video-on-demand in Germany. *Media and Communication, 4*(3), 154-161.
- Netflix Media Center, (2013). *Netflix declares binge watching is the new normal*. Retrieved from <https://pr.netflix.com/WebClient/getNewsSummary.do?newsId=496>
- Orosz, G., Bóthe, B., & Tóth-Király, I. (2016). The development of the Problematic Series Watching Scale (PSWS). *Journal of Behavioral Addictions, 5*(1), 144-150.
- Panda, S., & Pandey, S. C. (2017). Binge watching and college students: Motivations and outcomes. *Young Consumers, 18* (4), 425-438.
- RTÜK (2018). *Televizyon izleme eğilimleri araştırması- 2018*. Erişim: <https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/AltSiteler/televizyonizlemeegilimleriarastirmasi2018.pdf>
- Shim, H., & Kim K. J. (2018) An exploration of the motivations for binge-watching and the role of individual differences. *Computers in Human Behavior, 82*, 94-100.
- Shirakawa, T., Iso, H., Yamagishi, K., [Yatsuya, H.](#), [Tanabe, N.](#), [Tamakoshi, A.](#) (2016). Watching television and risk of mortality from pulmonary embolism among Japanese men and women: The JACC study (Japan collaborative cohort). *Circulation, 134*(4), 355-357.
- Solis, L. (2014). *Expert analyzes students' Netflix usage*. Retrieved from www.dailytoreador.com/lavida/expert-analyzes-students-netflix-usage/article_0dfc194a-5412-11e4-9415-001a4bcf6878.html
- Sümer, N. (2000). Structural equality models: Basic concepts and sample applications. *Turkish Psychology Writings, 3*(6), 49-74.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2020). *Using multivariate statistics (Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı)*. Çev. Ed. Mustafa Baloğlu (6.baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Vaterlaus, J. M., Spruance, L. A., Frantz, K., & Kruger, J. S. (2019). College student television binge watching: Conceptualization, gratifications, and perceived consequences. *The Social Science Journal, 56*, 470-479.
- Walton-Pattison, E., Dombrowski, S. U., & Presseau, J. (2018). Just one more episode: Frequency and theoretical correlates of television binge watching. *Journal of Health Psychology, 23*(1), 17-24.



Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığının Bağlanma Stilleri ve Yaşam Doyumu ile İlişkisinin İncelenmesi

Nihan Beray DİLSİZ¹, Mehmet KANDERMİR²

Öz Bu araştırmanın amacı, lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı, bağlanma stilleri ve yaşam doyumu değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve sahip oldukları bağlanma stillerinin ve yaşam doyumlarının sosyal medya bağımlılıklarını yordama güçlerini belirlemektir. Bu araştırma kapsamında ilişkisel tarama modeli kullanılmış ve 9., 10., 11., 12. sınıflarda eğitim gören 544 (300 kız, 244 erkek) öğrenci araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada Sosyal Medya Bozukluğu Ölçeği, Kişilerarası Bağlanma Stilleri Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeği ve hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırma kapsamında oluşturulan hipotez test modelinin analizini yapmak için yol (path) analizi yöntemi kullanılmıştır. Yol analizine ilişkin uyum katsayıları analiz edildiğinde, sonuçların araştırma için uygun katsayılara sahip olduğu belirlenmiştir. Araştırmada, kaygılı ve kaçınan bağlanma stillerinin sosyal medya bağımlılığını pozitif ve anlamlı bir şekilde yordadığı; güvenli bağlanma stilinin ise sosyal medya bağımlılığı ile negatif bir ilişkisinin olduğu fakat model içinde yordayıcı etkisinin anlamlı olmadığı bulunmuştur. Araştırma sonucuna göre sosyal medya bağımlılığının kaygılı ve kaçınan bireylere artış gösterebileceği ancak güvenli bağlanan bireylerde sosyal medya bağımlılığının görülmediği belirlenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, alanyazın taranarak elde edilen veriler ve bulgular ile karşılaştırılmış ve yeni araştırmalar için öneriler vurgulanmıştır.

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, RPD Anabilim Dalı (Yüksek Lisans), uqurlu.nihanb@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7696-7336

² Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, RPD Anabilim Dalı, mkandemir61@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5576-3537

Anahtar Kelimeler: Bağımlılık, Sosyal Medya Bozukluğu, Sosyal Medya Bağımlılığı, Bağlanma Stilleri, Yaşam Doyumu

Investigation of the Relationship Between Social Media Addiction and Attachment Styles and Satisfaction of Life for High School Students

Abstract: The aim of this study is to investigate the relationships between social media addiction, attachment styles and satisfaction of life among the high school students and to analyse the power of mediation of social media addiction on attachment styles and satisfaction of life. In this study, relational survey model was used and the study group consists of 544 (300 female, 244 male) students attending to 9th, 10th, 11th and 12th grades at Anatolian High School. The Social Media Disorder Scale, Interpersonal Attachment Styles Scale, The Satisfaction With Life Scale and Personal Information Form were used to collect data. In order to analyse hypothesis test model, Path Analyse Method was used and AMOS package programs were utilized. In consequence of the research, it is revealed that there is low level of significant correlation between secure attachment style and social media addiction. According to research findings, anxious attachment style has a precursor power and positive and significant effect on social media addiction and the avoidant attachment style predicts social media addiction positively and significantly. There withal the satisfaction of life of high school students predicts social media addiction negatively and substantially. The findings obtained were discussed by comparing with the literature study results after the analysis of research. At the final part of the research, suggestions about the solutions for social media addiction, new researches and improvements in literature studies were pointed out within the results of the study.

Keywords: Addiction, Social Media Addiction and Disorder, Attachment Styles, Satisfaction of Life

Giriş

Teknolojinin gelişmesi ile yaygınlaşmaya başlayan sosyal medya uygulamaları bireyleri doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Özellikle bu araştırma kapsamında alanyazın incelendiğinde lise öğrencileri arasında sosyal medya kullanımının

yaygın olduğu görülmektedir. Sosyal medya kullanımının kontrol edilememesi beraberinde olumsuz durumlara yol açabilmektedir. Bağımlılık kavramı artık sadece madde bağımlılığı gibi fiziksel bağımlılık anlamına gelmemekte, bununla birlikte sosyal medya bağımlılığı, internet bağımlılığı, oyun oynama bağımlılığı gibi farklı şekillerde de görülmektedir. Bu bağlamda öncelikle bağımlılık tanımının yapılması ve sonrasında sosyal medya bağımlılığına değinilmesi gerekmektedir. Bağımlılık; bir eylemin güçlü bir arzudan sonra gerçekleştiğinde büyük bir mutluluk duyulması, gerçekleşmediğinde huzursuzluk hissi, daha önceden tecrübe edilmiş ve sonucunda olumlu duygular uyandırmış bir kavram olarak tanımlanmıştır (Tiryaki, 2015). Alanyazında bağımlılığın kapsamlı bir kavram olduğu görülmektedir. Hollen (2009) bağımlılığın tüm olumsuz sonuçlarına rağmen bir davranışın tekrarlanması veya bir maddenin alınmaya devam edilmesiyle oluştuğunu belirtmektedir. Bağımlılığın oluşması için biyolojik ve çevresel bir takım etkenlerin önemli olduğu bilinmektedir. Temelde bireyler yalnızlaşma ve ayrılık durumları ön plana çıktığında kendilerinde oluşan çatışmalı durumları çözmek ve hissettikleri kaygı seviyesini düşürmek adına madde kullanımına başvurmaktadır. Özellikle ergenlik dönemine giren gençlerin bağımlılık konusunda hassas gruplardan oldukları bilinmektedir. Bağımlılık kavramının madde ve alkol bağımlılığı, televizyon bağımlılığı gibi birçok türü vardır ve alanyazında Young (1996) tarafından internet bağımlılığı; Griffiths (1999) ve Holden (2001) tarafından ise kumar bağımlılığı, yemek bağımlılığı ve bilgisayar oyunları bağımlılığı kavramları belirtilmiştir. Psikiyatri alanyazını içinde en çok tartışılan konulardan biri olarak internet bağımlılığı ön plana çıkmaktadır (Ko, Yen ve Yen, 2007). Bireyler teknoloji ve teknolojik araçlar geliştikçe internette çok fazla zaman harcamakta ve bireylerde internet kullanma süresinin kontrol edilememesi ile oluşan internet bağımlılığı gün geçtikçe artış göstermektedir (Young, 1996; Huang, 2010).

Young (1996) tarafından belirtildiği üzere internet bağımlılığına sahip bireylerde oluşan aşırı kızgınlık, gerginlik hali, internet kullanımı olmadığı zaman oluşan yoksun kalmışlık hissi, internet kullanımına dair kendini kontrol edememe, internetin aşırı kullanımı, çevre ile olan ilişkilerde aşırı internet kullanımı sebebiyle çatışmaya sebep olması gibi olumsuz davranışlar ortaya çıkmaktadır. Yapılan araştırmalarda çocukların ve gençlerin zamanlarının önemli bir bölümünü televizyon ve bilgisayar başında geçirdikleri

belirlenmiştir (Aksaçlıoğlu ve Yılmaz, 2007). 2005 yılında yapılmış bir araştırmaya göre 8-18 yaş arasındaki genç bireylerin günde ortalama altı buçuk saat medyayı kullanarak vakit geçirdikleri belirlenmiştir (Rideout, Roberts ve Foehr, 2005). Özellikle 16-24 yaş aralığındaki gençlerin cep telefonu ve internet kullanma oranlarının televizyon izleme oranlarına göre daha da arttığı belirtilmektedir (Underwood ve Flint, 2015). Gençler sosyal medya kullanımından etkilenmektedirler. Yaşamdan keyif alma, diğer bireylerle doğru ilişkiler kurabilme, bir gruba ait olabilme, kimlik kazanma konusunda sosyal medya platformlarının da bir yeri vardır. Genç yaş gruplarının tam olarak ihtiyaç duydukları özellikleri bu platformlar sağlamaktadır. Temelde amacı bilgi sağlamak ve iletişim kurmaya yardımcı olmak olan internet teknolojisi zamanla tahmin edilemeyen bir boyutta kullanıma ulaştığı için bireylerde kullanımının fazlalığından kaynaklı patolojik sorunlar ortaya çıktığı görülmüştür. Bu sorunlardan bazıları, bireyin hayattaki ve iş yaşamındaki performansın azalması, internet yokluğunda kişinin mutsuz ve yalnız hissetmesi, uyku problemleri, hayatın internet olmadan anlamsız gelmesi, kişilerarası ilişkilerde problemler ve bazı zamanlar çatışmalar yaşanmasıdır.

Sosyal medyanın lise öğrencileri üzerinde etkilerini gösteren birçok çalışma yapılmıştır. Medyanın, dijital bir dikkat dağıtıcı işlevi gördüğü ve öğrencilerin belli bir konuya odaklanma, ödev yapma, net ve mantıklı projeler yazma becerilerini etkilediği gözlemlenmiştir (Steyer, 2012). Ayas ve Horzum (2013) tarafından yapılan çalışmada depresyon ve yalnızlığın internet bağımlılığını belirlemede önemli değişkenler olduğu belirlenmiştir. Gürültü (2016) tarafından lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları ve onların akademik erteleme davranışları ilişkisini inceleyen bir çalışmada sosyal medya bağımlılık düzeylerinin ve akademik erteleme davranışlarının da orta seviyede olduğu ve sosyal medya bağımlılığının akademik erteleme davranışını yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Andreassen ve arkadaşlarının (2016) yapmış olduğu çalışmada sosyal medya ve video oyunları bağımlılığı ile psikiyatrik bozuklukların (dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, obsesif kompulsif bozukluk, kaygı ve depresyon) semptomları arasındaki ilişkinin incelenmesi yapılmıştır. Teknoloji bağımlılığı ve zihinsel bozukluklar arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişkinin var olduğu belirlenmiştir. Sosyal medya bağımlılığının sosyoekonomik düzey, cinsiyet, kişilik özellikleri, bağlanma stilleri ilişkisi, bireylerin yaşam

doyumunun azalması gibi pek çok nedeni vardır. Bu araştırmanın yapılmasının en önemli sebebi lise öğrencilerini bu kadar etkileyen sosyal medya platformlarının etkilerinin ve sebep olduğu bağımlılığı incelemek ve gelecek araştırmalara bilgi sunmaktır. Bu nedenle, çalışma kapsamında lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığının bağlanma stilleri ve yaşam doyumu ilişkisi incelenmiştir.

Bağlanma kavramı bireyleri bebekliklerinden başlayıp ilerleyen yaşlarında etkileyen önemli bir kavramdır. Bireylerin sahip olduğu bağlanma stilleri, onların hayatını etkileyecek durumlara yol açmaktadır. Bowlby (1973) tarafından açıklanan bağlanma kuramı bireylerin kişilerarası süreçleri nasıl yönettiğini ve bu süreçleri nasıl başlattığını açıklamaktadır. Kuram bireyi bebeklikten incelenmeye başlandığı için bu süreçte bebeklik dönemini göz ardı etmemek gerekmektedir. Bağlanma ihtiyacı bebeklerin yaşamlarının ilk dönemlerinde hayatta kalmak adına ortaya çıkmaktadır. Davis, Shaver ve Vernon (2003) ise aynı zamanda bu ihtiyaç kavramını vurgulamış ve bir bireyin bebekliğinden itibaren destek alma, korunma ve rahatlık sağlama ihtiyaçlarını karşılamak adına güven duyduğu bir ya da birkaç kişi ile bağ kurmakta olduğunu belirtmiştir. Güvenli bir şekilde hayata devam etmek amacıyla bireylerin doğum anından itibaren onlara bakım sağlayacak ve güvenli ilişkiler kurmalarında yardımcı olacak bir bakıcıya sahip olmalarının önemli olduğunu söylemek mümkündür. Bebeğin ihtiyaçları karşılanıp bakımı güvenli bir şekilde sağlanıyorsa ve bakıcı ile bebek arasında olumlu ilişkiler kuruluyorsa güvenli bir bağlanma oluşmaktadır (Bowlby, 1980). Ainsworth ve Wittig (1969), çevrelerine karşı olumlu tutum sergileyen, rahatlıkla iletişim kurabilen çocukların güvenli bağlanma stiline sahip olduklarını ancak kendilerine bakım sağlayan kişilerle iletişime açık olmayan çocukların güvensiz bağlanma stiline sahip oldukları vurgulamıştır.

Bowlby (1979) bağlanma sürecinin olumsuz çeşitli duygusal sorunlara ve kişilik bozukluklarına neden olacağını belirtmektedir. Bu sorunlar öfke, depresyon, ayrılma problemleri ve duygusal problemler olarak yaşanabilmektedir. Sosyal medya bağımlılığının belirtileri arasında Eijnden ve arkadaşlarına (2016) göre zihin meşguliyeti, tolerans, geri çekilme, süreklilik/devamlılık, yer değiştirme, kişilerarası problemler, yalan söyleme, kaçış ve çatışma gibi davranışsal belirtilerinin olduğu vurgulanmıştır ve bireylerdeki bağlanma

stillерinin bu durumların oluşmasında etkili olup olmadığı araştırılması gereken bir konudur. Bu araştırma kapsamında lise öğrencilerinin bu davranışsal belirtileri gösterdikleri düşünülecek olursa, alanyazına katkı sağlayacak önemli bir sonuç sunacaktır.

Yaşam doyumu ve sosyal medya bağımlılığı ilişkisi için yapılan çalışmalarda olumlu ve olumsuz yönde ilişkilerin olduğu belirlenmiştir. Sheffield Üniversitesi'nde (2017) yapılan çalışmada sosyal medya platformlarında çok zaman geçiren çocukların, daha az zaman harcayan akranlarına göre okullarında daha az mutlu olduğu, ailelerinden daha az memnun oldukları, görünüşlerinden daha az memnun oldukları ortaya çıkmıştır. Myers ve Deiner (1995) yaşam doyumunu kişinin yaşamındaki çeşitli alanlardan sağladığı doyum olarak tanımlamaktadır. Öznel iyi oluş kavramının bilişsel kısmı ile ilgilenen yaşam doyumu, bireyin kendi bakış açısına göre pozitif bir hayat yaşaması ve yaşamlarında geniş ölçüde bir mutluluğa sahip olması olarak tanımlanmaktadır (Diener, Emmons, Larsen ve Griffin, 1985). Pozitif psikoloji kavramının alt alanları ile ilişkili olan yaşam doyumu; kişilerin hayatta ne kadar rahat, mutlu, özgür ve psikolojik olarak iyi hissetmesi ile ilgili bir kavramdır. Erken yaşlarda yaşam doyumu ile ilgili olarak yapılacak çalışmaların ergenlik döneminde oluşabilecek fiziksel, sosyal ve ruhsal problemlerin önlenmesinde önemli olduğu ve bu alanda yapılacak çalışmaların geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Eiser ve Morse 2001a; Eiser, 1997). Morsünbül (2014) tarafından yapılan çalışmada internet bağımlılığı yüksek bulunan bireylerde hayattan bütünüyle keyif almak ve mutlu hissetmek ile ilişkili bir kavram olan yaşam doyumlarının düşük olduğu belirlenmiştir. Cao ve arkadaşları (2011) tarafından yapılan çalışmada bireylerin internet kullanımlarının arttığında yaşam doyumlarının azaldığı görülmüştür.

Bireylerin sahip oldukları bağlanma stillerinin sosyal medya bağımlılıklarını nasıl etkilediği, sosyal medya bağımlılığına sahip lise öğrencilerinin hangi bağlanma stillerine sahip oldukları ile ilgili vereceği bilgiler açısından yapılan bu araştırma önemli olmaktadır. Bireylerin geliştirmiş oldukları güvenli, kaygılı ve kaçınmacı bağlanma stillerinin onların gelecekteki yaşamlarını önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Araştırmada, sosyal medya bağımlılığını açıklamada, bağlanma stilleri üzerinden yaşam doyumunun yordayıcı gücü incelenmiştir. Buna göre güvenli, kaygılı ve kaçınmacı

bağlanma stillerine sahip olan lise öğrencilerinin yaşam doyumlarının nasıl olduğu incelenmiştir. Lise öğrencilerinin bağlanma stilleri ile yaşam doyumlarının sosyal medya bağımlılıklarını yordama güçlerinin nasıl olduğunun ve sosyal medya bağımlılığını nasıl etkilediğinin anlaşılması, bu konu hakkında yapılabilecek çözümler için önemli bir veri kaynağı olacağı düşünüldüğü için yapılan bu araştırmanın önemli olduğu vurgulanmaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bulguların sosyal medya bağımlılığına ilişkin verilebilecek eğitimler ve sosyal medya bağımlılığına çözümler oluşturma gibi amaçlar için teorik ve pratik açıdan önemli veriler sağlayabileceği düşünülmektedir. Alanyazında bu 3 değişkenle birlikte yapılan çalışmaların sınırlı olması sebebiyle bu araştırma önemlidir.

Yöntem

Araştırma modeli

Yapılan araştırma İç Anadolu Bölgesi'ndeki bir ilde lise eğitimlerine devam eden, yaşları 14-19 arasında değişen 9., 10., 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığının, kişilerarası bağlanma stilleri ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda sosyal medya bağımlılığı değişkeni ile kişilerarası bağlanma stilleri ve yaşam doyumu ile olan ilişkisi incelenmek istendiği için araştırma, nicel araştırma türünde ve ilişkisel tarama modelinde oluşturulmuştur. Bu öğrencilerin bağlanma stillerinin (güvenli, kaygılı ve kaçınan) ve yaşam doyumlarının sosyal medya bağımlılığını ne derecede yordadığı belirlenmeye çalışılmış, analiz sonucu ortaya çıkan kavramsal model ve bu kavramsal model sonucu oluşan nihai modellerin analiz sonuçları belirtilmiştir. Ayrıca, değişkenlerin birbirleriyle dolaylı ve doğrudan ilişkilerine bakılarak sosyal medya bağımlılığının nasıl yordandığı belirlenmeye çalışılmıştır. Değişkenlerin sosyal medya bağımlılığının yordayıp yordamadığı çalışmasını yapmak ve analiz etmek amacıyla path (yol) analizi yapılmıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmada, İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir ildeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir lisede eğitimlerine devam eden, 14-19 yaşları arasında değişen 9., 10., 11. ve 12. sınıf öğrencileri çalışma grubunu oluşturmaktadır. Araştırma grubu için ilk olarak 560 lise öğrencisinden veri toplanmıştır, ancak 16 öğrenciden elde edilen veriler araştırma sürecine katkı sağlayacak ölçekleri doldurma kriterine uymadıkları ve eksik doldurdukları için araştırmadan SPSS programı ile çıkartılmıştır ve kalan kriterleri tam olarak sağlayan 544 (300 kız ve 244 erkek öğrenci) veri ile analiz işlemlerine başlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmada kişisel bilgileri öğrenmek amacıyla ardından gelecek ölçeklere temel oluşturması ve demografik bilgileri elde etmek adına 15 maddeden oluşan kişisel bilgi formu oluşturulmuştur. Oluşturulan bu formda öğrencileri cinsiyet, yaş, sınıf, ekonomik durum, anne ve babanın eğitim durumu, akıllı telefona sahip olup olmadıkları, yaşadıkları yerde internet bağlantısı olup olmadığı, kaç tane sosyal medya hesabına sahip oldukları, günde kaç saat internet ve sosyal medya kullandıkları, daha çok hangi siteleri kullanmayı tercih ettikleri, hangi amaçlarla internet kullandıkları, internette en çok hangi siteleri kullandıkları ve tüm ihtiyaçları dışında hiç ara vermeden kullanmış oldukları internet süresi hakkında bilgileri isteyen sorular sorulmuştur.

Sosyal Medya Bozukluğu Ölçeği: Araştırma kapsamında, van den Eijnden ve arkadaşlarının (2016) geliştirmiş olduğu The Social Media Disorder Scale'ın (SMD-Scale) Ergenlerde Türkçe uyarlaması yapılan formu olan Sosyal Medya Bozukluğu Ölçeği kullanılmıştır. Orijinal halinde 9 madde ve 1 faktörden oluşan bu ölçeğin 2'li Likert tipi dereceleme yoluyla puanlandığı görülmektedir ancak daha kesin sonuçlar elde edilebilmesi için Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmış ve ölçek yeniden 9 madde, tek boyut fakat 5'li Likert dereceleme esasına göre puanlanmasına karar verilmiştir (Savcı, Ercengiz ve Aysan, 2018). Türkçe oluşturulmuş Sosyal Medya Bozukluğu Ölçeği'nin iç tutarlık katsayısı 0.81 ve kabul edilebilir seviyede olduğu belirlenmiştir. Aynı ölçeğe ait açıklanan varyansın ise %47.88 olarak belirlendiği görülmektedir. Sosyal Medya Bozukluğu Ölçeği 14-19 yaşları arasındaki lise 9.-12. sınıflar arasında öğrenim görmekte olan 544 öğrenciye uygulanmıştır. Ölçekten toplanan veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir. SMBÖ ölçeğinde bulunan

maddeler 5'li Likert tipi ölçek ile puanlanmıştır. 1=Hiçbir zaman, 2= Nadiren, 3=Bazen, 4=Sıklıkla, 5= Her zaman ifade edecek şekilde belirtilmiştir. Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach alfa iç-tutarlılık katsayısı .79 bulunmuştur. Bu katsayısı doğrultusunda araştırma için kullanılan ölçeğin güvenilir olduğu söylenebilir.

Kişilerarası İlişkilerde Bağlanma Stilleri Ölçeği: Araştırma kapsamında, Bowlby'nin (1980) kuramından temel alınarak hazırlanan kişilerarası bağlanma stilleri ölçeği kullanılmıştır. Kandemir ve İlhan (2017) tarafından oluşturulan ölçek 3 faktörlü ve 21 maddeden oluşmaktadır. 21 maddeli bu ölçeğin 7 maddesi güvenli bağlanma stili ile, 7 maddesi kaygılı bağlanma stili ile ve son olarak son 7 maddesi ise kaçınmacı bağlanma stiliyle ilgili maddelerden oluşmaktadır. Ölçek 7'li Likert tipi derecelendirme ile puanlanmakta ve 1=Bana hiç uygun değil, 4=Bana orta düzeyde uygun ve 7=Bana her zaman uygun şeklinde derecelendirilmektedir. Ölçeğin faktör yükleri incelendiği zaman toplam varyansın %44.12'sini açıkladığı belirlenmiştir ve bunun da maddelerin kuramsal anlamda istenen yük değerlerini almış oldukları görülmektedir. Ölçek için güvenilirlik analizi yapılmış ve Cronbach alfa analizine göre sonucun faktörlere göre sırasıyla .80, .74 ve .72 olduğu bulunmuştur. Güvenirlik belirleme ölçütlerine göre .60 katsayısının yeterli olduğu belirtilmektedir (Özdamar,1999). Bu değerlendirmeler dikkate alındığında, faktörlerin yeterli güvenilirlik katsayısına ulaştığını söylemek mümkündür. Bu araştırma kapsamında ölçeğin Cronbach alfa iç-tutarlılık katsayısı .70 bulunmuştur.

Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ): Bireylerin öznel iyi oluş kavramının bilişsel ve yargısal boyutunu belirlemek amacıyla Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilmiştir. Orijinal adı The Satisfaction With Life Scale olan ölçeğin Türkçe uyarlaması ve geçerlik ve güvenilirlik çalışması Dağlı ve Baysal (2016) tarafından yapılmıştır. Tek boyutlu bir ölçek olan YDÖ 5 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin güvenilirlik katsayılarına bakıldığında ölçeğin tamamı için, Cronbach Alfa iç tutarlık katsayı değerinin .88 ve test-tekrar test güvenilirliğinin ise .97 olduğu belirlenmiştir. Dağlı ve Baysal (2016) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ölçek 1 ile 5 arasında değişen Likert tipine uygun olarak oluşturulmuştur. Bu derecelendirmeye göre 1= Hiç Katılmıyorum, 2=Çok Az Katılıyorum, 3=Orta Düzeyde Katılıyorum, 4=Büyük Oranda Katılıyorum, 5=Tamamen Katılıyorum şeklinde

düzenlenmiştir. Bu araştırma kapsamında ölçeğin Cronbach alfa analizleri yapılmış ve ölçeğin iç-tutarlılık katsayısı .80 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler SPSS 24 programında analiz edilmiştir. Bununla birlikte, değişkenler arası ilişkileri görmek ve korelasyon yetersizliği sorunlarının olup olmadığını belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Değişkenler arası ilişkiler incelenmiş ve bu sonuca göre korelasyon analizinde .05 anlamlılık tespit edilmiş ve değişkenlerin doğrusallıkla ilgili bir problemi olmadığı görülmüştür. Yol (path) analizi yapılmadan önce, tek ve çok boyutlu durumlar için bağımlı değişkenin normalliğine bakılmıştır. Verilerin normalliğini incelemek için, Kolmogorov-Smirnow testi sonucu incelendiğinde, sosyal medya bağımlılığı puanlarının tek boyutlu düzeyde anlamsız olduğu, dolayısıyla puanların normal dağılım gösterdiği söylenebilir ($t=.09$, $p>.05$). Normallik testi için yapılan diğer bir analiz ise, Shapiro-Wilk testi sonucunun anlamsız olduğu görülmüştür ($t=.96$, $p>.05$). Aynı zamanda, araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenlerinin basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiş, çarpıklık puanlarının $-.51$ ile $.65$ aralığında ve basıklık puanlarının $-.54$ ile $.23$ aralığında olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlara göre de, yapılan basıklık ve çarpıklık analizlerinde sosyal medya bozukluğu ve araştırmanın diğer değişkenlerinin bir regresyon modeli olan yol (path) analizi için normallik sorunu oluşturmadığı söylemek mümkündür. Sonuçlar incelendikten sonra, model çalışmalarına geçilmiştir. Hipotez testin model analizi için AMOS paket programı kullanılarak çoklu regresyon analizi ile ilişkili bir yöntem yol analizi yapılmıştır. Araştırmada bu analizlerden sonra, nihai modelin bulguları raporlanmıştır.

Bulgular

Sosyal medya bağımlılığı, kişilerarası bağlanma stilleri ve yaşam doyumu değişkenlerine ait betimsel analizlere, değişkenler arasındaki korelasyon analizine ve test edilmiş kavramsal modele ilişkin analiz sonuçlarına yer verilmiştir. İlk olarak, sosyal medya

bozukluğu, kişilerarası bağlanma stilleri, yaşam doyumu ölçeğinden alınan betimsel sonuçlar incelenmiş ve sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Değişkenlerle İlgili Betimsel Analiz Sonuçları

Değişkenler	N	En az	En çok	\bar{X}	ss
Sosyal Medya Bağımlılığı	544	1.00	4.44	2.08	.73
Güvenli Bağlanma	544	1.00	7.00	4.70	1.12
Kaygılı Bağlanma	544	1.00	7.00	3.76	1.30
Kaçınmacı Bağlanma	544	1.00	7.00	3.70	1.19
Yaşam Doyumu	544	1.00	5.00	2.89	.94

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmanın bağımlı değişkeni olan sosyal medya bağımlılığının ortalama puanının 2.08 olduğu görülmektedir. Analiz sonucunda, kaygılı ve kaçınmacı bağlanma stillerine ait ortalama puanlarıyla kıyaslandığında güvenli bağlanma stilleri ortalama puanının daha yüksek, kaçınmacı bağlanma stilinden alınan ortalama puanların diğer bağlanma stillerine göre düşük ve yaşam doyumu ortalama puanlarının sosyal medya bozukluğu ortalama puanlarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, araştırma grubunun sosyal medya bağımlılığı, kişilerarası bağlanma stilleri, yaşam doyumu ölçeklerinden almış oldukları ortalama puanları arasındaki korelasyon incelenmiş ve sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Değişkenlere Ait Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5
Sosyal Medya Bağımlılığı(1)	1				
Güvenli Bağlanma (2)	-.05	1			
Kaygılı Bağlanma (3)	.24**	.24**	1		
Kaçınmacı Bağlanma (4)	.21**	.58	.00	1	
Yaşam Doyumu (5)	-.18**	.30**	-.53	-.08	1

* $p<.05$, ** $p<.01$

Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığının Bağlanma Stilleri ve Yaşam Doyumu ile İlişkisinin İncelenmesi

Korelasyon analizinin sonucunda, sosyal medya ile ilişkili olan diğer değişkenler arasında anlamlı ilişkilerin olduğu görülmektedir. Buna göre, lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ve kaygılı bağlanma stili ($r=.24$) ve kaçınmacı bağlanma stili ile ($r=.21$) pozitif yönde; yaşam doyumu değişkeni ile arasında ($r= -.18$) negatif yönde düşük ve anlamlı düzeyde ilişkisinin olduğu, ayrıca sosyal medya bağımlılığı ile ve güvenli bağlanma değişkeni arasında ($r= -.05$) negatif yönde bir ilişkinin olduğu ve anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre değişkenler arasında pozitif ya da negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuş ve model testi için gerekli korelasyon yeterliliğine ulaşılmıştır. Daha sonra kavramsal modelin AMOS programı ile test edilmesi işlemine geçilmiştir. Kavramsal model incelemesi sonucunda güvenli bağlanma, kaygılı bağlanma ve kaçınmacı bağlanma stillerinin sosyal medya bağımlılığı değişkenini doğrudan veya yaşam doyumu değişkeni üzerinden yordayabileceğine ilişkin yol diyagramları görülmektedir. Test edilmiş olan modelden elde edilen uyum katsayıları incelendiğinde, Ki-Kare değerinin sıfır olduğu ortaya çıkmıştır ve bu durumda alan yazında bu model, doymuş model olarak değerlendirilmektedir. Bilgilerin kovaryans matrisinde yeterli olması sebebiyle bir takım göstergelerin tek bir çözüm ile sınırlandırıldığı ve serbestlik derecesinin "0 (sıfır)" değerini aldığı model doymuş modeldir. Test edilmiş modele göre etki katsayıları incelendiğinde, kaçınmacı bağlanma stiline sosyal medya bağımlılığını ($\beta=.20$; $t=4.98$) düzeyinde anlamlı düzeyde etkilediği görülmekte ve bu değişkenler arasındaki korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde, iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ($r=.21$) görülmektedir. Yine, test edilmiş modelinin etki katsayıları incelendiğinde, kaygılı bağlanma stiline sosyal medya bağımlılığını ($\beta=.24$; $t=5.84$, $p<.05$) anlamlı düzeyde ve pozitif yönde etkilediği görülmekte ve bu değişkenler arasındaki korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde, iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ($r=.24$) görülmektedir. Ancak güvenli bağlanma ve sosyal medya bağımlılığı ilişkisi incelendiğinde anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir ($r=-.05$). Güvenli bağlanma stili sosyal medya bağımlılığını anlamlı düzeyde etkilememektedir. Buna göre düşünüldüğünde, hipotez test modelde bu değişkenler arasındaki yordayıcı ilişki çıkartarak model tekrardan test edilmiştir. Elde edilen nihai sonuçlara ilişkin standardize edilmiş katsayılar bulunmuştur. Yol analizi yapıldıktan sonra modele ilişkin elde edilmiş uyum katsayıları incelendiğinde, CFI = .99, IFI = .99, NFI =

.98, TLI = .85, GFI = .99 ve AGFI = .98 olduğu görülmektedir. Ki-Kare/Serbestlik Derecesi (χ^2 / sd), .05; RMSEA değerleri .07 olduğu görülmektedir. Ki-Kare değerinin .05'ten ve RMSEA değerinin ise .08'ten küçük olduğu analiz sonucunda ortaya çıkmıştır. CFI, IFI, NFI, TLI, GFI ve AGFI uyum değerlerinin .95'in üzerinde bulunması, ayrıca, Ki-Kare ve RMSEA değerinin .05'in altında olmasından dolayı test edilen hipotez modelin mükemmel olduğu anlamına gelmektedir (Şimşek, 2007). Araştırma sonucunda, yordayıcı değişkenlerin, diğer değişkenler üzerinde doğrudan, dolaylı ya da toplam yordayıcı etki güçleri bulunmuştur. Yordayıcı değişkenlerin doğrudan, dolaylı ve toplam etkilerinin gösteren analiz sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Yordayıcı Değişkenlerin, Yordanan Değişkenler Üzerindeki Etki Değerleri

	Sosyal Medya Bağımlılığı			Yaşam Doyumu		
	1	2	3	1	2	3
Güvenli Bağlanma	.00	-.05	-.05	.34	.00	.34
Kaygılı Bağlanma	.24	.02	.26	-.14	.00	-.14
Kaçınmacı Bağlanma	.20	.01	.22	-.10	.00	-.10
Sosyal Medya Bağımlılığı	-	-	-	-.15	.00	-.15
Yaşam Doyumu	-.15	.00	-.15	-	-	-

1: Doğrudan Etkiler; 2: Dolaylı Etkiler; 3: Toplam Etkiler

Araştırma sonuçları incelendiğinde, kaygılı bağlanma stilinin sosyal medya bağımlılığını doğrudan, pozitif ve anlamlı yordayıcı bir etkisinin olduğu ($\beta = .24$, $t = 5.84$, $p < .01$), kaçınmacı bağlanma stilinin sosyal medya bağımlılığını doğrudan, pozitif ve anlamlı yordayıcı bir etkisinin olduğu ($\beta = .20$, $t = 4.98$, $p < .01$) belirlenmiştir. Buna rağmen, güvenli bağlanma stilinin ise, sosyal medya bağımlılığını doğrudan, negatif yönde yordadığı bulunmuş fakat bu etkinin anlamsız olduğu ($r = -.05$) ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlara göre, öğrencilerin kaygılı ve kaçınan bağlanma stillerine sahip olmaları sosyal medya bağımlılığını artıran ve etkileyen bir önemli bir faktör olduğu; fakat güvenli bağlanma stillerine sahip olmalarının sosyal medya bağımlılığını azaltmasına rağmen, yeterli bir etki oluşturmadığını söylemek mümkündür.

Araştırmada bağlanma stillerinin, araştırmanın aracı değişkeni olan yaşam doyumunu yordayıcı etkisiyle ilgili bulgulara da ulaşılmıştır. Bu çalışmada, lise öğrencilerinin yaşam doyumlarının güvenli bağlanma stillerini pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı ($\beta = .34$, $t = 8.09$, $p < .01$), kaygılı bağlanma stiline ve yaşam doyumunu negatif ve anlamlı bir şekilde yordadığı ($\beta = -.14$, $t = -3.24$, $p < .01$) ve kaçınmacı bağlanma stiline yaşam doyumunu negatif ve anlamlı bir şekilde yordadığı görülmektedir ($\beta = -.10$, $t = -2.43$, $p < .01$). Buna göre güvenli bağlanma stiline sahip lise öğrencilerinin yaşam doyumlarının arttığı, kaygılı ve kaçınmacı bağlanma stiline sahip öğrencilerin yaşam doyumlarının azaldığı söylenebilmektedir.

Araştırma sonucunda, lise öğrencilerinin yaşam doyumlarının sosyal medya bağımlılığını negatif yönde ve anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur ($\beta = -.15$, $t = -3.63$, $p < .05$). Buna göre düşünüldüğünde, lise öğrencilerinin yaşam doyumlarının yüksek olması onların sosyal medya bağımlılıklarının düşük olduğu sonucunu göstermektedir. Araştırma kapsamında aracı değişken (yaşam doymu) sonuçlarına bakıldığında lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığını yordamaya yönelik model testinde dolaylı etkisine yönelik sonuçlara bakıldığında ($r = -.05$) güvenli bağlanma stiline yaşam doymu aracılığı ile sosyal medya bağımlılığını dolaylı olarak etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin kaygılı bağlanma stiline yaşam doymu aracılığı ile sosyal medya bağımlılığını dolaylı olarak pozitif ve anlamlı düzeyde etkilediği belirlenmiştir ($\beta = .02$, $p < .05$). Sonuçlara göre kaçınmacı bağlanma stiline yaşam doymu aracılığı ile sosyal medya bağımlılığını dolaylı olarak etkilediği ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda yaşam doymununun sosyal medya bağımlılığını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediği belirlenmiştir ($\beta = .01$, $p < .05$).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu bölümde araştırmanın analizi sonrasında elde edilen bulgular, alan yazındaki araştırma sonuçlarıyla karşılaştırılarak ve değişkenlerle ilgili kuramsal bilgiler değerlendirilerek tartışılmıştır.

Bağlanma stilleri ve yaşam doyumunun öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı üzerinde etkisinin bir model kapsamında incelendiği bu çalışmada; lise öğrencilerinin bağlanma stillerinin onların sosyal medya bağımlılığı üzerinde önemli etkilerinin olduğu belirlenmiştir. Özellikle lise öğrencilerinin kaygılı ve kaçınmacı bağlanma stillerinin, sosyal medya bağımlılıklarını etkileyen önemli bağlanma stilleri olduğu ve bu bağlanma stillerinin güvenli bağlanma stiline göre sosyal medya bağımlılığını pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bağlanma stillerinin yordayıcı yönleri analiz edildiğinde, güvenli bağlanma stiline negatif yönde ve kaygılı ve kaçınmacı bağlanma stillerinin (güvensiz bağlanma stilleri) ise pozitif yönde sosyal medya bağımlılığını yordadıkları görülmektedir. İlgili literatür incelendiğinde yapılan araştırmanın bulgularını destekleyen çalışmalar bulunmaktadır (Kim 2005, Lei ve Wu 2007, Morsünbül, 2014, Olmeadow vd., 2013, Sheldon vd. 2011, Shin vd. 2011, Zaynab ve Baghmalek, 2017). Güvenli bağlanma stiline sahip olan bireyler hem kendilerine hem de başkalarına karşı olumlu bir benlik modeline sahip olduklarından dolayı kişilerarası iletişime geçme noktasında internet ve sosyal medyayı tercih etmek yerine yüz yüze iletişimde bulunmayı tercih ederler ve interneti başka amaçları için kullanmayı tercih ederler (Mikulincer ve Shaver, 2007). Bowlby (1979), bebek ve birincil bakıcı ilişkisinin, içsel modelleri geliştirmek adına önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Bebeklikte oluşturulan bu modellerin bireylerin gelecek hayatlarında da onlara olumlu veya olumsuz katkıları olduğunu belirtmiştir. Bebeğin sahip olacağı bağlanma stiline onun daha sonrasında iletişim kurmak adına yaptığı birey seçimlerini ve iletişim biçimlerini etkilemektedir. Yetişkin bireyleri etkileyen süreçlerin bebeklikten başlaması sebebiyle bireylerin bebeklik süreçlerini göz ardı etmemek gerekmektedir. Henderson ve diğerleri (1997) yapmış oldukları çalışmalarda Bowlby'nin görüşlerine katılmış ve "içsel modellerin" bireylerin gelecek yaşamlarındaki iletişimlerini etkilediğini belirtmişlerdir. Bu çalışmalara göre güvenli bağlanma stiline sahip olan bireylerin ve olumlu bir bebek bakıcı ilişkisine sahip olanların ilerleyen yıllarda bakıcı yerine koyabilecekleri içsel modellerden olabilecek sosyal medya bağımlılığına sahip olmasının düşük olduğu söylenebilir. Bireyler, bakıcıları ile kurmuş oldukları olumsuz yaşantılar içeren ve güvensiz bir ortam içeren kaygılı bağlanma stilini geliştirdiklerinde; kendilerini değersiz hissedebilecekleri, kişilerarası ilişki kurma adına sorunlar yaşayabilecekleri için kendilerini daha rahat ifade edebilecekleri,

reddedilme ve reddedilmeye ilişkin geliştirecekleri travmatik süreçlerle daha rahat başa çıkabileceklerini düşündüğümüzde sosyal medyada daha fazla zaman harcayabileceklerini söylemek mümkündür. Aynı zamanda, Bowlby'e (1979) göre, güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin iç disiplinleri, kendini yönetme becerileri kaygılı ve kaçınan stillere sahip bireylere göre daha güçlüdür. Buna göre düşünüldüğünde, kendini yönetme ve iç disiplin becerisi yüksek olan güvenli bağlanma stiline sahip olan bireyler sosyal medya ve sanal ortamda; zamanı yönetme, uyarınları kontrol etme gibi davranışları da yöneterek sosyal medya bağımlılık davranışlarını da azaltabilirler. Buna karşın iç disiplini ve denetimi zayıf olan güvensiz bağlanma stillerine sahip olan bireyler sosyal medyadaki uyarın akışını ve geçen süreyi kontrol etmekte zorlanarak bağımlılık davranışları geliştirmeleri mümkün olabilecektir. Özellikle lise çağındaki öğrencilerin bir kimlik kazanma, ait olma, bağlanma süreçlerinin önemli olması sebebiyle bu araştırma yapılmıştır.

Yapılan araştırmada sosyal medya bağımlılığı ve yaşam doyumu ilişkisi de incelenmiştir. Yaşam doyumu öznel iyi oluş kavramı ile ilişkili bir kavramdır ve yaşam doyumu öznel iyi oluş kavramının alt basamağını oluşturmaktadır. Araştırmada yaşam doyumu değişkeninin sosyal medya bağımlılığını yordamada önemli bir değişken olduğu belirlenmiştir. Araştırmadan çıkarılabilecek sonuçlara göre lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıklarının yordanmasında yaşam doyumunun hem doğrudan hem de aracı bir değişken olabileceğini söylemek mümkündür. Bulgulara göre yaşam doyum düzeyi arttığında, sosyal medya bağımlılığının azaldığını söylemek mümkün olacaktır. Yaşam doyumu ve bağlanma stilleri arasında doğrudan ve dolaylı olarak sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre güvensiz bağlanma stilleri ile yaşam doyumu arasında negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. Özellikle ergenlik dönemindeki genç bireylerin olumlu duyguları yani mutluluk hisleri arttığında internet veya sosyal medya bağımlılıklarının azalacağı söylenebilmektedir. İnternetin yeterli bir şekilde kullanımı bireylerde olumlu duyguların (mutluluk ve heyecan) duygularının oluşmasını artırmaktayken, internetin veya sosyal medyanın aşırı derecede ve kontrol edilemeyecek düzeyde kullanımı bireylerde olumsuz duyguların (mutsuzluk ve bitkinlik) oluşmasına sebep olmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre yaşam doyumunun sosyal medya bağımlılığı üzerinde yordayıcılık etkisine bakılmıştır. Araştırmadan elde edilen verilere göre yaşam doyumu yüksek olan lise öğrencilerinin sosyal

medya bağımlılıklarının düşük olduğu belirlenmiştir. Buna göre sosyal medya bağımlılığı ve yaşam doyumu arasında negatif yönde bir ilişki vardır. Literatürde bu konu ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Esen ve Siyez (2011) tarafından lise öğrencilerinin internet bağımlılığı ve yaşam doyumu ilişkisi hakkında bir çalışma yürütülmüş ve sonuçta yaşam doyumunun internet bağımlılığını yordamada etkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Durak Batıgün ve Kılıç (2011) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin, internet bağımlılık düzeyleri ve yaşam doyumu arasında yapılmış çalışmada bulunan sonuçlara göre yaşam doyumu arttıkça internet bağımlılığının azaldığı tespit edilmiştir. Bu sonucun yapılan bu araştırma ile örtüştüğü söylenebilir. Bunun yanında, lise öğrencilerinin bağlanma stillerinin sosyal medya bağımlılığını dolaylı bir şekilde yordamasında yaşam doyumunun aracı olarak kullanılabileceği araştırmanın sonuçlarından biridir. Araştırmadan elde edilmiş olan bulguların, bağlanma stillerinin sosyal medya bozukluğuna neden olması sebebiyle önemli bir değişken olduğunu göstermektedir. Bağlanma stillerinden olan kaygılı ve kaçınmacı bağlanma stillerinin, sosyal medya bağımlılığının oluşumunda pozitif ve anlamlı etkilerinin olduğunun tespit edilmesinin araştırmanın önemli bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Sosyal medya bağımlılığı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi bakımından yapılan bu çalışmanın Türkiye’de bu konu ile ilgili yapılan az sayıda çalışmadan biri olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca farklı araştırmalarla karşılaştırmaların yapılması da alanyazına katkı sağlayacaktır.

Araştırma sonuçları hakkında öneriler verilecek olursa lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık düzeylerinin ne olduğu başka ölçekler yardımıyla belirlenmeli, sosyal medya kullanımı, olumlu ve olumsuz yönleri hakkında öğretmenler ve eğitimciler tarafından çeşitli eğitimler verilmelidir. Öğrencilerinin yaşam doyumlarını yükseltmek ve gelişimlerini sağlamak adına mutlu olmaya yönlendirecek ve sosyal ilişkileri geliştirecek etkinlikler ve sosyal aktiviteler geliştirilmelidir. Araştırmacılar sosyal medya bağımlılığının diğer değişkenlerle ilişkisini görmek açısından farklı ortamlarda bulunan ve her derece okuldan (ilkokul, ortaokul, lise, üniversite) öğrencilerle bir çalışma yürütülmelidir. Bağlanma stilleri kapsam olarak olumlu ve olumsuz benlik ile şekillenen bir kavramdır. Yeni geliştirilecek araştırmalarda, benlik kavramı aracı değişken olarak sosyal medya bağımlılığı ve bağlanma stilleri ilişkileri incelenebilir. Araştırma kapsamında sosyal medya, genel bir

kavram olarak incelenmiştir. Gelecek araştırmalarda sosyal medya platformları (Facebook, Twitter, Instagram gibi) üzerinden araştırmalar geliştirilebilir ve bu platform kullanıcılarının profilleri üzerine kapsamlı çalışmalar yapılabilir. Politika geliştiriciler tarafından, lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıklarının azaltılmasına ilişkin, güvenli bağlanma stilleri kazandırmaya yönelik olarak ders içinde veya ders dışında çeşitli psikoeğitim uygulamalarının düzenlenmesi sağlanabilir. Rehberlik araştırma merkezlerinin çeşitli öğretmen ve eğitimciler ile işbirliği yapılarak öğrencilerin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönlerden gelişme, pozitif düşünme ve hissetme, yaşam doyumlarını artırma amacıyla eğitimlerin verilmesi sağlanabilir.

Kaynakça

- Ainsworth, M. D., & Wittig, B. A. (1969). Attachment and exploratory behavior of one-year-olds in a strange situation. In B. M. Foss (Ed.), *Determinants of infant behavior*, (4), 113-136. London: Methuen.
- Aksaçoğlu, A. G., & Yılmaz, B. (2007). Öğrencilerin televizyon izlemeleri ve bilgisayar kullanmalarının okuma alışkanlıkları üzerine etkisi. *Türk Kütüphaneciliği*, (21)1, 3-28.
- Andreassen, C. S., Billieux, J., Griffiths, M. D., Kuss, D. J., Demetrovics, Z., Mazzoni, E., & Pallesen, S. (2016). The relationship between addictive use of social media and video games and symptoms of psychiatric disorders: A large-scale cross-sectional study. *Psychology of Addictive Behaviors*, 30(2), 252-262. <http://dx.doi.org/10.1037/adb0000160>.
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2013). Relation between Depression, Loneliness, Self-Esteem and Internet Addiction, *Education*, 133, 283-290.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Loss: Sadness and depression*, (3) . New York: Basic Books.
- Cao, H., Sun, Y., Wan, Y., Hao, J., & Tao, F. (2011). Problematic internet use in Chinese adolescents and its relations to psychosomatic symptoms and life satisfaction. *BMC Public Health*, 11, 1-8.
- Dağlı, A., & Baysal N. (2016). Yaşam Doyumu Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 15(59). 1250-1262. DOI: 10.17755/esosder.75955.
- Davis, D., Shaver, P. R., & Vernon, M.L. (2003). Physical, emotional and behavioral reactions to breaking up: the roles of gender, age, emotional involvement, and attachment style. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 7(29), 871-884.

- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment, 49* (1), 71-75.
- Durak Batıgün, A., & Kılıç, N. (2011). İnternet bağımlılığı: Kişilik özellikleri, psikolojik belirtiler, sosyal destek ve ilişkili bazı sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi, 26*(67), 1-10.
- Eiser C., & Morse R. (2001a). Quality-of-life measures in chronic diseases of childhood. *Health Technol Assess, 5*(5), 1-157.
- Esen, E., & Siyez, D. M. (2011). Ergenlerde internet bağımlılığını yordayan psiko-sosyal değişkenlerin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4*(36), 127-138.
- Griffiths, M. (1999). Internet addiction: Fact or fiction?. *The Psychologist, 12*(5), 246-250.
- Gürültü, E. (2016). Lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları ve akademik erteleme davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Henderson, A. J. Z., Bartholomew, K., & Dutton D. G. (1997). He loves me; he loves me not: Attachment and separation resolution of abused women. *Journal of Family Violence, 12*(2), 169-191.
- Holden, C. (2001). Behavioral addictions: Do they exist?. *Science, 294* (5544), 980-982.
- Hollen, K. (2009). *Encyclopedia of addictions*. Connecticut, CT: Greenwood Press.
- Huang, C. (2010). Internet addiction: Stability and change. *European Journal of Psychology of Education, 25*, 345-361.
- Kandemir, M., & İlhan, T. (2017). *Kişilerarası İlişkilerde Bağlanma Stilleri Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması*. 2. Avrasya Pozitif Psikoloji Kongresi, 12-14 Mayıs, İstanbul.
- Kim, Y. Y. (2005). Inquiry in intercultural and development communication. *Journal of Communication, September*, 554-577.
- Ko C.H., Yen J. Y., & Yen C.F. (2007). Factors predictive for incidence and remission of internet addiction in young adolescents: a prospective study. *CyberPsychology & Behavior, 10*(4), 545-551.
- Lei, L., & Wu, Y. (2007). Adolescents' paternal attachment and Internet use. *Cyberpsychology & Behavior, 10*, 633-639.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics and change*. NY: The Guildford Press.
- Morsünbül, Ü. (2014). İnternet bağımlılığının bağlanma stilleri, kişilik özellikleri, yalnızlık ve yaşam doyumu ile ilişkisi. *International Journal of Human Sciences, 11*(1), 357-372.

Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığının Bağlanma Stilleri ve Yaşam Doyumu ile İlişkisinin İncelenmesi

- Myers, D. G., & Diener, E. (1995). Who is happy?. *Psychology Science*, 6, 10-19.
- Olmeodow, J. A., Quinn, S., & Kowert, R. (2013). Attachment styles, social skills and Facebook use amongst adults. *Computers in Human Behavior*, 29, 1142-1149.
- Özdamar, K. (1999) *Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi 1*. Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- Rideout, V., Roberts, D. F., & Foehr, U. G. (2005). *Generation M: Media in the lives of 8-18 year-olds*. San Francisco: Kaiser Family Foundation.
- Savcı M., Ercengiz M., & Aysan F. (2018). Sosyal Medya Bozukluğu Ölçeği'nin Ergenlerde Türkçe uyarlaması. *Arch Neuropsychiatry*. DOI:10.5152/npa.2017.19285
- Sheldon, K. M., Abad, N., & Hirsch, C. (2011). A two-process view of Facebook use and relatedness need-satisfaction: Disconnection drives use, and connection rewards it. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100, 766-775.
- Shin, S. E., Kim, N. S., & Jang, E. Y. (2011). *Comparison of problematic internet and alcohol use and attachment styles among industrial workers in Korea*. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 14, 665-672.
- Steyer, J. (2012). *Facebook çağında çocuk büyütmek*. 49-59, 145-170. İstanbul: Doğan Kitap.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş, temel ilkeler ve lisrel uygulamaları*. Ekinoks Yayınları, Ankara.
- Tiryaki, S. (2015). *Sosyal Medya ve Facebook Bağımlılığı*, 264-265. Konya: LiteraTürk Academia Yayını.
- Underwood, J., & Flint, F. L. (2015). *Learning and The E-Generation*, Oxford: Wiley Blackwell.
- Van den Eijnden R. J. J. M., Lemmens J. S., & Valkenburg P. M. (2016). The Social Media Disorder Scale: Validity and psychometric properties. *Comput Human Behaviour*. 61, 478-487.
- Young K. S. (1996). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyberpsychology and Behaviour*. 3, 237-244.
- Young, K. S. (2004). Internet Addiction A New Clinical Phenomenon and Its Consequences, *American Behavioral Scientist*, 48(4), 402-415.
- Zaynab, M., & Baghmalek, A. K. (2017). The relationship between emotional intelligence, attachment styles and optimism with Martials satisfaction. *Interdisciplinary Journal of Education*, 1(1), 50-58.



Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeğinin Arnavutça'ya Uyarlanması Çalışması

Ertan BASHA¹, Murat TOPAL²

Özet: Bu çalışmanın amacı, bilgisayar oyun bağımlılığı belirlemek için Çakır, Ayas ve Horzum (2011) tarafından geliştirilen "Bilgisayar Bağımlılığı Ölçeği"nin oyun bağımlılığı ile ilgili boyutlarının Arnavutça'ya uyarlanmasıdır. Ölçeğin orijinali "internet bağımlılığı", "oyunu başka etkinliklere tercih etme ve görev aksatma" ve "oyunu bırakamama ve gerçek hayatla ilişkilendirme" olmak üzere üç alt boyuttan ve toplam 51 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin yalnızca oyun bağımlılığı ile ilgili "oyunu başka etkinliklere tercih etme ve görev aksatma" ve "oyunu bırakamama ve gerçek hayatla ilişkilendirme" alt boyutları uyarlanmış ve ölçek Bilgisayar Oyun Bağımlılığı olarak adlandırılmıştır. Ölçme aracının uyarlanması çeviri, dilsel eşdeğerlik, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonucunda gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin çevirisi araştırmacılardan biri tarafından yapıldıktan sonra iyi derecede Arnavutça bilen ve alanında doktora derecesine sahip iki dil uzmanı, iki eğitim bilimleri uzmanından görüş alınarak tamamlanmış ve ön uygulama formu oluşturulmuştur. Oluşturulan form dilsel eşdeğerlik için eğitim fakültesinde öğrenim gören ve Türkçe ile Arnavutça dillerine hakim 15 öğrenciye bir hafta ara ile uygulanmıştır. Ölçeğin dilsel eşdeğerliğini ölçmek için yapılan korelasyon analizi ölçeğin Türkçe ve Arnavutça formları arasında pozitif yönde anlamlı bir korelasyon olduğunu göstermiştir. Dil eşdeğerliğinin doğrulanmasının ardından ölçek formu Kosova AAB Üniversitesi Psikoloji ve Bilgisayar Mühendisliği Fakültelerinde öğrenim gören 250 üniversite öğrencisine uygulanmıştır. Ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi ve güvenilirliğine yönelik elde edilen bulguları, Arnavutça ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir.

¹ Universiteti AAB Kosovo, Fakulteti Psikolojise, ertan.basha@universitetiaab.com, ORCID: 0000-0002-5231-7806

² Sakarya Üniversitesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi, mtopal@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5270-426X

Anahtar Kelimeler: Bilgisayar oyun bağımlılığı, dijital oyun, üniversite öğrencileri, ölçek uyarlama, Arnavutça

Adaptation Study of Computer Game Addiction Scale to Albanian Language

Abstract: The aim of this study is to adapt the sub-dimensions related to game addiction of the Computer Addiction Scale developed by Çakır, Ayas & Horzum, 2011 into the Albanian context. The original of the scale consists of three sub-dimensions, "internet addiction", "preferring playing computer game to other activities and disrupting the tasks" and "inability to quit playing computer game and associate it with real life", and a total of 51 items. Only two sub-dimensions of the scale, which are related to game addiction, "preferring games to other activities and disrupting tasks" and "being unable to quit the game and associating it with real life" were adapted and the scale was named as Computer Game Addiction. The adaptation of the instrument began with translation, continued with an examination of the linguistic equivalence, and finalized with analyses of validity and reliability. The scale items were initially translated by one of the researchers. The translation was examined by four experts (two Albanian Language and two Educational Sciences experts with PhD degrees in their field) with good Albanian proficiency to finalize the Albanian version. To verify the linguistic equivalence, both the Turkish and Albanian versions were then administered to 15 students that being educated in Faculty of Education in Prizren State University of Kosovo with one-week break. The correlation findings showed there were positive significant correlation between the Turkish and Albanian versions. The Albanian version was administered to 250 university students studying in Faculties of Psychology and Computer Engineering of AAB University of Kosovo, to check its validity and reliability. The results obtained from confirmatory factor analysis and the reliability analysis indicate that the Albanian version of the scale is valid and reliable.

Keywords: Computer game addiction, digital game, university students, scale adaptation, Albanian language

Giriş

Bilişim teknolojilerinde ortaya çıkan gelişmeler ile birlikte bireyler bilgiye, ürünlere, çeşitli hizmetlere ve eğlenceye sınırsız ve anlık biçimde erişebilir hale gelmiş; bu olanaklar da birçok yeni psikolojik ve sosyal durumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İnternet, bilgisayar, akıllı telefon ve bilgisayar oyunu bağımlılıkları bu olgular arasında önemli bir yer tutanlardan bazılarıdır. Günümüzde artık çok sayıda araştırmaya konu olan bu bağımlılık türleri 'davranışa bağlı olarak gelişen teknoloji bağımlılıkları' olarak değerlendirilmektedir (Grüsser, Thalemann ve Griffiths, 2007). Bilgisayar oyunu oynayan bireyler de alkol ve uyuşturucu bağımlılığı gibi yaygın bağımlılık türlerindeki benzer bağımlılığa ilişkin birçok tipik belirti göstermektedir (Grüsser, Thalemann ve Griffiths, 2007). Bilgisayar oyunu bağımlılığına ilişkin tipik davranış biçimlerini şu şekilde özetlenebilir; çok uzun süre video oyunu oynamak, okulda/işte uyuya kalmak, görev ve sorumluluklarını yerine getirememek, video oyunu kullanımı ve kullanım süresi hakkında yalan söylemek, video oyunu oynamayı sosyal etkinliklere yeğlemek, sosyal gruplardan ayrılmak, video oyunu oynamadığında öfke ve düşmanlık duygularında artış gözlenmesi (Young, 2009).

Bilgisayar, internet ve oyun üçlüsünü sanal ortamlardaki eğlence denildiğinde bir biriden ayrılması güç bir üçlü olarak değerlendirilebilir (Horzum, Ayas ve Çakır-Balta, 2008). Bununla birlikte bulunduğumuz çağda bilgisayar oyunları sadece çocuklar tarafından değil; eğlence ve boş zamanları değerlendirme amacıyla ergenler ve yetişkinler için de sıklıkla başvurulan bir etkinliktir. Prensky (2001) bireylerin üniversite eğitimi yaşına ulaşana kadar bilgisayar yada video oyunlarına ayırdıkları zamanların televizyon izleme, kitap okuma gibi etkinliklerden daha fazla olduğunu belirterek aslında bir bakıma bunun nedenlerini açıklamaktadır. Diğer taraftan çalışan yetişkinler tarafından da bilgisayar oyunlarının kabul gördüğü bilgisayar oyunu oynama yaşları incelendiğinde görülmektedir (Entertainment Software Association-ESA, 2020). Geçmişte oyunlar oyun parkı, sokaklar mekanlarda fiziksel olarak sosyalleşerek gerçekleşirken, günümüzde teknolojinin etkisiyle artık evlerde dijital ortamlarda, sanal ortamdaki kişilerle oyunlar oynanmaya başlanmıştır (Horzum, Ayas ve Çakır-Balta, 2008).

Aşırı olarak bilgisayar oyunu oynanması gerek sağlık açısından gerekse günlük yaşantı ve bireyin akademik gelişimi üzerinde olumsuz etkileri olan bir bağımlılık olarak tanımlanmaktadır (Horzum, 2011). İlk olarak 1980'li yılların başlarında tanımlanan oyun bağımlılığının (King, Delfabbro ve Griffiths, 2013) gençler arasındaki oldukça yaygındır ve bu durumun beraberinde aile ve arkadaşlarla sosyal ilişkilerinin bozulması, okul hayatının değişmesi, diğer bağımlılıklarda olduğu gibi giderek artan haz alma nedeniyle oyunlara daha fazla zaman ayırma vb. negatif sonuçlarının olduğu görülmektedir (Horzum, Ayas ve Balta, 2016). Söz konusu bu negatif etkilerinin yanı sıra Ayas (2012) internet ve bilgisayar oyun bağımlılığının lise öğrencilerinin çekingenlik/ utangaçlık davranışları ile pozitif bir ilişkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Buna ilave olarak nörotik kişilik yapısına sahip bireylerde oyun bağımlısı olma ihtimalinin yüksek olduğu belirtilmektedir (Aydın ve Horzum, 2015). Ayrıca aşırı bilgisayar oyunu oynamanın hiperaktivite ve öğrenme bozuklukları, obsesif ve agresif davranışlar, duygu kaybı, psikomotor bozukluklar, etkinlik ve hareket eksikliğinden kaynaklı sağlık problemleri, akademik başarının azalması, anti sosyal davranışlar, kaygı bozukluğu, gerçeklerden kaçma eğilimi (Hauge ve Gentile, 2003; Chiu, Lee ve Huang, 2004; Wan ve Chiou, 2006; King, Delfabbro ve Griffiths, 2013) gibi birçok probleme yol açtığı belirtilmektedir.

Bilgisayar oyuncularına kişisel tatmin, yarışma duygusu, kendini ispatlama, takdir toplama, farklı şeyler öğrenme/tatma ve uç noktalarda bulunan bazı eylemleri yerine getirme gibi duygusal kazanımları hem görsel hem ses efektleri ile birlikte sunabilmektedir. Bu özellikleri sayesinde bilgisayar oyunları oyuncuları kendine esir alabilmektedir (Garris, Ahlers ve Driskell, 2002). Oyun tasarımcıları ve eğitimcilerin de her geçen gün oyuncular arasında daha fazla etkileşime izin verecek kompleks sanal ortamlar tasarlamak için çalışmaya başlaması oyunları daha çekici hale getirmekte, özellikle çevrimiçi oyunlar diğer oyunlara göre daha geniş etkileşim ve iletişim olanakları sağlamasıyla sanal dünyada insanları bir araya getirilmiştir. Bu oyunların çoğunluğu takım halinde oynandığı için kişilerarası iletişim ve işbirliğini geliştirdiği söylenmektedir (İnal ve Doğusoy, 2006). Ancak diğer taraftan da bilgisayar oyun bağımlılığının bireyin aile yapısına, sosyal yaşantıya ve okul devamına ve psikolojik fonksiyonlarına zarar verdiği; dikkat eksikliği, saldırganlık ve

duyarsızlaşmanın artışı, empati kuramama gibi olumsuzlukları ortaya çıkardığı ifade edilmektedir (Çelen, 2013).

Coronavirus (COVID-19) pandemisi küresel çapta normal aktiviteleri ciddi ölçüde değişime uğratmıştır. Evde kalma zorunlulukları ve karantinalar, özellikle çevrimiçi oyun ve ilgili faaliyetler (örn. Espor dijital oyun videoları izleme) gibi dijital eğlence tüketimini artırmıştır (Javed, 2020). Örneğin, ABD merkezli bir telekomünikasyon sağlayıcısı olan Verizon, ilk evde kalma yasaklarıyla birlikte çevrimiçi oyun etkinliğinde%75'lik bir artış olduğunu belirtmiştir (Pantling, 2020). İtalya'da, Fortnite oyunla ilgili İnternet trafiğinde %70'lik bir artış bildirilmiştir (Lepido ve Rolander, 2020). Ayrıca geçmiş yıllarda yapılan araştırmalara göre Amerikalı gençlerin %90'ı dijital oyun oynamakta ve bunların %15'inin oyun bağımlısı olduğu tahmin edilmektedir (Tanner, 2007). Tayland'da yapılan bir diğer araştırmada oyun bağımlılığı prevalansı %15.3 (Lin ve ark. 2011) olarak belirlenmiş ve buna yakın diğer ülke örneğin Çin'de %10.8 (Lam ve ark. 2012) bir diğer araştırma Almanya'da %11.9 (Grüsser, Thalemann ve Griffiths, 2007) olduğu ifade edilmiştir. Türkiye'de yapılmış bir araştırmada ise Irmak (2014) ergenler bağımlı oyuncu oranının %28.8 olduğunu belirtmiştir. 2012 ve 2014 yılları arasında yapılan bir araştırmaya göre Kosova'da 9-16 yaşlar arasında çocukların %90 internet kullanmakta ve bunların %65 her gün internet kullandıklarını ve %5'i ise 4 saatten çok internet kullandıklarını belirtmiştir. Avrupa ve Kosova'yı kıyasladığımızda Kosovalıların internet kullanma alışkanlığı daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır (WEB1). İnternet kullanım oranlarının Avrupa'daki oranlara yakın olması oyun oynama oranlarının da Avrupa'daki oranlara yakın olabileceğini düşündürmektedir. Diğer yandan Kosova'da bireylerin oyun bağımlılığına yönelik gerçekleştirilen bir çalışmaya alanyazında rastlanmamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri Arnavutça bir ölçme aracının olmamasıdır. Ayrıca son dönemlerde gerçekleştirilen araştırmalar, özellikle internet tabanlı - kitlesel çoklu oyunculu çevrimiçi rol yapma oyunu türü başta olmak üzere birçok oyunun bilgisayar oyun bağımlılığının gittikçe arttığını göstermektedir (Young, 2009). Bu çalışmanın amacı da Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeğinin Arnavutça ve Arnavut kültürüne uyarlanması; bilgisayar oyun bağımlılığını ölçen geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının alanyazına kazandırılmasıdır.

Yöntem

Çalışma Grubu

Orijinal ölçek üniversite öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılıklarını ölçmek amacıyla geliştirildiği için üniversite öğrencilerinden oluşan bir çalışma grubu tercih edilmiştir. Araştırmada uygun örnekleme yöntemi kullanılmış Kosova AAB Üniversitesi Psikoloji ve Bilgisayar Mühendisliği Fakültelerinde birinci (n=68), ikinci (n=54), üçüncü (n=58) ve dördüncü (n=48) sınıfta öğrenim gören 250 öğrenci araştırmaya katılmıştır. Geçerlik ve güvenirlik çalışmaların verileri kullanılabilir olan 226 öğrencinin verilerine dayanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu öğrencilerin 96'sı (%42,47) kadın ve 130'u (%57,53) erkektir. Ayrıca öğrencilerin 164'ü (%72,56) Psikoloji bölümünde öğrenim görmekteyken 61'i (%27,44) Bilgisayar Mühendisliği bölümünde görmektedir. Dilsel eşdeğerlik çalışması için Prizren Devlet Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören, Türkçe ve Arnavutça diline hakim farklı programlardan 15 öğrenci çalışma grubunu oluşturmuştur.

Orijinal Ölçek

Çakır, Ayas ve Horzum (2011) tarafından geliştirilen "Bilgisayar Bağımlılığı Ölçeği" dir. Ölçeğin üç faktörlü olarak geliştirilmiştir. Birinci faktörün ismi "İnternet Bağımlılığı (IB)" dır ve 26 maddeden oluşmaktadır. İkinci faktörün ismi "Oyunu Başka Etkinliklere Tercih Etme ve Görev Aksatma (OBETE)" dır ve 13 maddeden oluşmaktadır. Üçüncü faktör ise "Oyunu Bırakamama ve Gerçek Hayatla İlişkilendirme (OBGHİ)" boyutudur ve 12 maddeden oluşmaktadır. Uyarlama işleminde yalnızca ölçeğin oyun bağımlılığı ile ilgili OBETE ve OBGHİ boyutlarını uyarlanmıştır. Yalnızca OBETE ve OBGHİ boyutlarının uyarlanmasının nedeni ölçeğin IB boyutunun ait maddelerin günümüzde "internet bağımlılığı" gibi genel bir ifade ile açıklanmasının yeterli olmamasıdır. Çünkü gelişen ve değişen internete erişim seçenekleri, farklı araçlar ile bireylerin değişen alışkanlıkları internet bağımlılığı değişkeninin sosyal medya bağımlılığı (Balakrishnan ve Griffiths, 2017), güncel kalma korkusu (FOMO-Fear of Missing Out) (Kuss ve Griffiths, 2017), akıllı telefon bağımlılığı (Panova ve Carbonell, 2018), kumar bağımlılığı (Griffiths, 2018) vb. değişkenlerle değerlendirilmesi gerektirmektedir. Uyarlanmış için ölçek ise "Bilgisayar Oyun Bağımlılığı"

olarak adlandırılmıştır. Ölçek öğrencilerin oyun bağımlılığı düzeylerini onların öz-bildirimlerine dayalı olarak anlık saptama ile belirlemeyi amaçlamaktadır. Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde ölçeğin yapı geçerliği için açımlayıcı faktör analizi ile birinci ve ikinci düzey olmak üzere doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve ilgili yapıya ulaşılmıştır (Çakır, Ayas ve Horzum, 2011). Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach alfa iç tutarlılık kat sayıları ise şu "Oyunu Başka Etkinliklere Tercih Etme ve Görevleri Aksatma (OBETE)" alt faktörü için .92 ve "Oyunu Bırakamama ve Gerçek Hayatla İlişkilendirme (OBGHİ)" alt faktörü için ise .91 olarak bulunmuştur (Çakır, Ayas ve Horzum, 2011). Ölçek beşli Likert tipinde geliştirilmiştir ve yanıtlar "Hiçbir zaman", "Nadiren", "Bazen", "Sık sık", "Her zaman" şeklindedir.

Verilerin Toplanması

Veriler çalışmaya katılan öğrencilerden onay alınarak ve öğrencilere konu ile ilgili açıklama yapılmasından sonra kağıt-kalem formu kullanılarak toplanmıştır. Toplanan veriler incelendikten sonra eksik işaretleme ve aynı soruya birden fazla işaretleme yapan öğrencilerin verileri çıkartılarak kullanılabilir olan 226 öğrencinin verisi ile analizler gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliğini sağlamak için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ayrıca yakınsama ve ayırt edici geçerlikler incelenmiştir. Güvenirlik için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır.

İşlemler

Ölçeğin çevirisi için alanında doktoralı ve ilgili konuda (bilgisayar oyun bağımlılığı) uzman yeterince Arnavutça bilen uzman olmadığından dolayı çeviri – geri çeviri yöntemi tercih edilmemiştir. Bunun yerine ölçeğin çevirisi anadili Arnavutça olan ve akademik düzeyde Türkçeye hakim olan araştırmacılardan birisi tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonra, iyi derecede Arnavutça bilen ve alanında doktora derecesine sahip iki dil uzmanı, iki eğitim bilimleri uzmanından görüş alınmıştır. Görüşler neticesinde ölçek maddelerinde herhangi bir azaltma yapılmamıştır ancak 10 maddede ifade düzeltmeleri gerçekleştirilmiş diğer maddeler değişiklik yapılmadan kabul edilmiştir. Uzman görüşleri neticesinde pilot form oluşturulmuştur. Oluşturulan pilot form ile dilsel eşdeğerlik çalışması gerçekleştirilmiş ve sonrasında asıl uygulama yapılmıştır.

Bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeğinin dilsel eşdeğerliğine bakmak amacıyla Prizren Devlet Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören (Prizren'de Türkçe kullanılan anadillerden birisidir), Türkçe ve Arnavutça diline hakim farklı programlardan 15 öğrenciye ölçeğin orijinali ve Arnavutçaya çevrilmiş formu birer hafta arayla uygulanmıştır. Elde edilen puanlar arasındaki Spearman korelasyon katsayıları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeğinin dilsel eşdeğerlik karşılaştırmasına ait korelasyon katsayıları

Madde no	r_s	Madde no	r_s
1	.61	13	.69
2	.69	14	.61
3	.78	15	.63
4	.78	16	.82
5	.74	17	.80
6	.65	18	.74
7	.77	19	.73
8	.76	20	.84
9	.70	21	.68
10	.88	22	.62
11	.85	23	.66
12	.72	24	.69
		25	.74

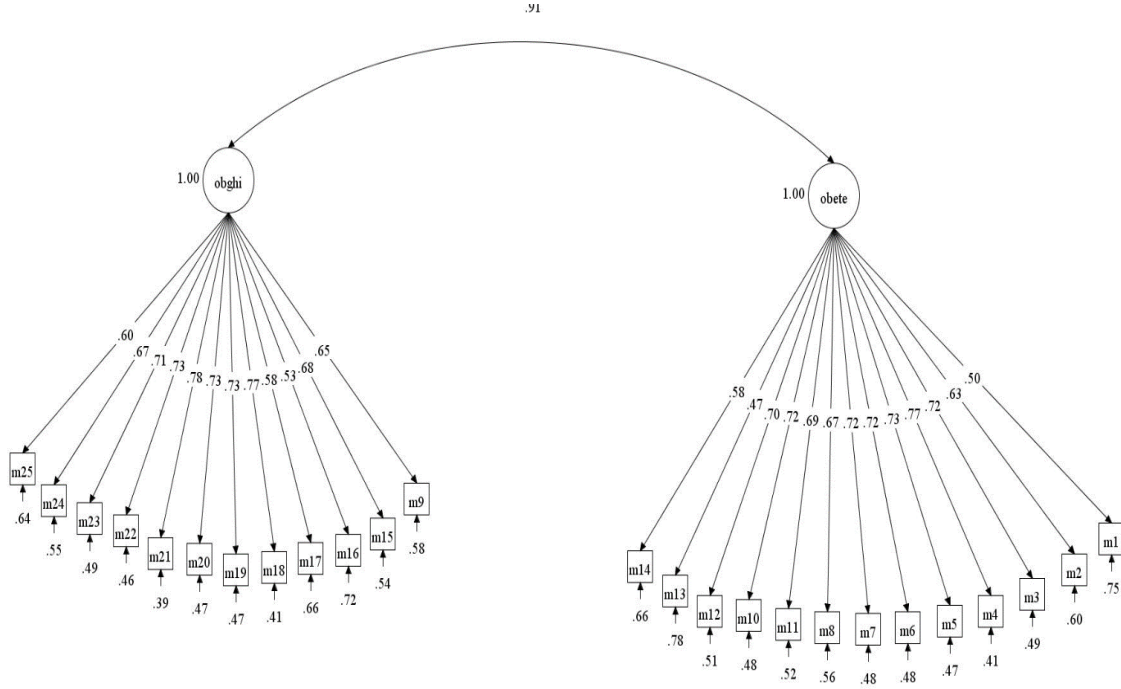
Tablo 1'de yer alan bulgular incelendiğinde Türkçe ve Arnavutça maddeler arası tüm korelasyonların anlamlı (r_s değer aralığı .61 ile .88 'dir, $p < .05$), pozitif yönde olduğu görülmektedir (Can, 2014). Bu bulgular katılımcıların ölçeğin Türkçe ve Arnavutça maddelerine verdikleri cevapların eş-değerlik açısından paralellik gösterdiği şeklinde yorumlanabilir.

Bulgular

Bu bölümde bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeğinin uyarlama çalışmasına ait, doğrulayıcı faktör analizi, yakınsama ve ayırt edicilik geçerlik bulguları ile Cronbach alfa ve Kompozit güvenirlik katsayıları raporlanarak ilgili alt başlıklar altında sunulmuştur.

Doğrulayıcı Faktör Analizine Ait Bulgular

Bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeğinin orijinal formundaki faktörler; oyunu başka etkinliklere tercih etme ve görev aksatma ile oyunu bırakamama ve gerçek hayatla ilişkilendirme olmak üzere iki faktörden oluşmaktadır (Çakır, Ayas ve Horzum, 2011). Ölçeğin beklenen yapısı ile gözlenen yapısı arasındaki uyumun doğrulanması için 226 lisans öğrencisinden toplanan veriler kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Analizler Mplus yazılımı yardımıyla gerçekleştirilmiştir. DFA sonuçlarına göre standartlaştırılmış ortalama hataların karekökü (standardized root mean square residual: SRMR) .070, yaklaşık hataların ortalama karekökü (root mean square error of approximation: RMSEA) .070 olarak bulunmuştur. Ayrıca model uyum indeksi için, karşılaştırmalı uyum indeksi (comparative fit index: CFI; Bentler, 1990) .91 ve Tucker-Lewis indeksi (TLI; Tucker ve Lewis, 1973) .90 olarak hesaplanmıştır. RMSEA ve SRMR değerlerinin .08'nin altında ve TLI ve CFI değerlerinin de .90 değerinin üstünde olmasından dolayı, ölçeğin gözlenen yapısının beklenen yapı ile kabul edilebilir düzeyde uyumlu olduğu yani kabul edilebilir düzeyde yapı geçerliğine sahip olduğu görülmektedir (Hu ve Bentler, 1998; Kline, 2011). Doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen iki faktörlü modele ilişkin faktör yük değerleri Şekil 1'de verilmiştir



Şekil 1. Bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına ait standartlaştırılmış DFA grafiği

Yakınsama ve Ayırt Edicilik Geçerliğine Yönelik Bulgular

Ölçeğin yakınsama (convergent validity) ve ayırt edicilik (discriminant validity) geçerliklerine bakılmıştır. Yakınsama geçerliği için ortalama açıklanan varyans (OAV) değerleri oyunu başka etkinliklere tercih etme ve görev aksatma faktörü için .62, oyunu bırakamama ve gerçek hayatla ilişkilendirme faktörü için .60 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgulara göre elde edilen değerlerin .50 değerinden büyük olması yakınsama geçerliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir (Fornel ve Larcker, 1981). Ölçeğin ayırt edicilik geçerliği için öncelikle OAV değerlerinin karekök değerleri hesaplanmıştır. Fornel ve Larcker (1981) her bir faktör için elde edilen bu karekök değerlerinin .50'den ve aynı sütundaki diğer faktörler arası korelasyonlardan yüksek olmasının ayırt edicilik geçerliği için kanıt olabileceğini ifade etmiştir. Ölçek için hesaplanan bu değerler Tablo 2'de yer almaktadır (koyu yazılı değerler OAV karekök değerleri, diğer değerler alt faktörler arasındaki korelasyon değerleridir). Her sütunda karekök değerlerinin en yüksek değerler olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeğinin alt faktörlerine ait OAV değerlerinin karekökü ve bu değerler arasındaki korelasyonların karşılaştırılması

	OBETE	OBGHİ
OBETE	.38	
OBGHİ	.32	.36

Bu bulgular ölçme aracının ayırt edicilik geçerliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir. Ayırt edicilik geçerliğine ek kanıt sunmak amacıyla veri setinin %27'lik alt ve üst grupları bağımsız örneklem T testi kullanılarak karşılaştırılmıştır.

Tablo 3. Bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeği maddelerine ait %27'lik alt ve üst grupların karşılaştırılmasına ait T testi sonuçları

Madde No	Üst %27 (n=61)		Alt %27 (n=61)		t	p
	x	s	x	s		
1	2.18	1.04	1.49	.80	4.079	.00
2	2.44	.78	1.34	.75	7.896	.00
3	2.34	.85	1.27	.63	7.816	.00
4	2.47	.84	1.16	.41	10.840	.00
5	2.34	.87	1.22	.52	8.527	.00
6	2.37	.85	1.31	.56	8.096	.00
7	2.57	.82	1.39	.71	8.446	.00
8	2.57	.88	1.39	.71	8.113	.00
9	2.59	.91	1.31	.59	9.127	.00
10	2.59	.78	1.27	.55	10.697	.00
11	2.60	.75	1.40	.61	9.563	.00
12	2.34	.87	1.27	.66	7.596	.00
13	2.44	.78	1.42	.74	7.351	.00
14	2.59	.91	1.42	.71	7.792	.00

Tablo 3. Bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeği maddelerine ait %27'lik alt ve üst grupların karşılaştırılmasına ait T testi sonuçları

Madde No	Üst %27 (n=61)		Alt %27 (n=61)		t	p
	x	s	x	s		
15	2.60	.86	1.42	.61	8.693	.00
16	2.63	.83	1.63	.81	6.676	.00
17	2.73	.89	1.67	1.07	5.594	.00
18	2.45	.90	1.22	.52	9.160	.00
19	2.37	.85	1.27	.60	8.143	.00
20	2.40	.80	1.24	.47	9.759	.00
21	2.40	.82	1.18	.42	10.338	.00
22	2.44	.74	1.11	.32	12.823	.00
23	2.63	.75	1.10	.46	13.895	.00
24	2.45	.67	1.15	.55	14.241	.00
25	2.60	.49	1.18	.59	14.474	.00

%27'lik alt ve üst grupların madde karşılaştırmaları için yapılan t-testi sonuçlarının tüm maddeler için anlamlı bulunmuştur ($p<.05$). Bu sonuçlar ölçeğin ayırt edicilik geçerliği için ek kanıt sunmaktadır.

Ölçeğin Güvenirliğine Yönelik Bulgular

Bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeğinin güvenirliliği Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı hesaplanarak incelenmiştir. Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları ise sırasıyla şöyledir: oyunu başka etkinliklere tercih etme ve görev aksatma faktörü .70; oyunu bırakamama ve gerçek hayatla ilişkilendirme faktörü .81. Bu değerlerin tamamının sosyal bilimlerde yaygın görüşle kabul edilebilir bir kesim noktası olan .70'den büyük olduğu görülmektedir (Büyüköztürk, 2020). Ayrıca alt faktörler için kompozit güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Oyunu başka etkinliklere tercih etme ve görev aksatma faktörü için hesaplanan kompozit güvenilirlik katsayısı .91; oyunu bırakamama ve gerçek hayatla ilişkilendirme faktörü için hesaplanan

kompozit güvenilirlik katsayısı değeri ise .90 olarak bulunmuştur. Bu değerler .80'in üzerinde olduğundan dolayı her iki faktöründe güvenilir olduğu kabul edilmiştir (Netemeyer, Bearden ve Sharma, 2003). Bu sonuçlar ölçme aracının kabul edilebilir düzeyde güvenilir olduğu göstermektedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bilgisayar oyun bağımlılığı ile ilgili yapılan araştırmalarda oyun bağımlılığın günümüzde çocukların ve gençlerin yaşam şekillerini, okul başarılarını, aile içi iletişimlerini, akranlarıyla ilişkilerini kısacası yaşamlarının tüm yönlerini etkilediği belirtilmektedir. Özellikle COVID-19 salgınıyla beraber okulların ve üniversitelerin uzaktan öğretime geçmesi genel olarak çocukların ve ergenlerin bilgisayar oyunlarına olan ilgisinin ve bu ortamlarda harcadıkları zamanın artmasına neden olmuştur. Son yıllarda bilgisayar oyun bağımlılığı öğrencilerin iletişim becerileri (Bilgin; 2015), Sosyal anksiyete düzeyi (Karaca ve arkadaşları; 2016), fiziksel aktivite düzeyleri (Hazar, Demir, Namlı ve Türkeli, 2017), yalnızlık durumları (Öncel ve Tekin, 2015), psikolojik ihtiyaçlar (Dursun, Eraslan-Çapan; 2018), saldırganlık düzeyleri (Güvendi, Demir ve Keskin, 2019), agresif davranışlar (Balıkçı, 2018), akademik başarı ve telefon kullanmaya başlama yaşı (Bülbul ve Tunç, 2018) gibi durumlarını etkilediği belirtilmektedir. Bu çalışma bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeğinin Arnavutça ve Arnavut kültürüne uyarlanması; bilgisayar oyun bağımlılığını ölçen geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının alanyazına kazandırılması amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Ölçeğin dil eşdeğerliği sonuçları Türkçe ve Arnavutça maddeler ve ölçeğin bütünü açısından yeterli düzeyde eşdeğerliğin sağlandığını ortaya koymuştur. Geçerlik ve güvenilirlik sonuçları ise Arnavutça formdaki iki faktörlü yapının, orijinal formdaki faktör yapısıyla uyumlu olduğunu göstermektedir. Ayrıca ayırt edicilik ve yakınsama geçerliklerine yönelik sonuçlar da ölçeğin ayırt edicilik geçerliğine kanıt sunmaktadır (Fornel ve Larcker, 1981). Ölçeğin güvenirligi için hesaplanan Cronbach alfa ve kompozit güvenilirlik katsayıları ölçeğin yeterli düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte uyarlama çalışmasının çalışma grubunun büyüklüğü, test-tekrar test güvenirligi ve yordama

geçerliği açılarından sınırlı bir çalışmadır. Ancak gerçekleştirilen geçerlik ve güvenilirlik analizleri neticesinde Arnavutçaya uyarlanan ölçeğin, 25 maddelik ve iki faktörlü yapıya sahip orijinaline uyumlu yapıya sahip olduğu; güvenilir bir ölçek olduğu görülmüştür.

Kaynakça

- Akbulut, Y. (2013). Çocuk ve ergenlerde bilgisayar ve internet kullanımının gelişimsel sonuçları. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 53-68.
- Ayas, T. (2012). Lise öğrencilerinin internet ve bilgisayar oyun bağımlılık düzeylerinin utangaçlıkla ilişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 627-636.
- Aydın, F. ve Horzum, M. (2015). Öğretmenlerin Bilgisayar Oyun Bağımlılık Düzeylerini Yordayan Değişkenlerin İncelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 2(1), 52-66.
- Balakrishnan, J. ve Griffiths, M. D. (2017). Social media addiction: What is the role of content in YouTube?. *Journal of behavioral addictions*, 6(3), 364-377.
- Balıkçı, R. (2018). *Çocuklarda ve ergenlerde çevrimiçi oyun bağımlılığı ve agresif davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Bentler, P. M. (1990). Comparative fit indexes in structural models. *Psychological Bulletin*, 107, 238-246.
- Bilgin, H. C. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılık düzeyleri ile iletişim becerileri arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Kütahya.
- Bülbül, H. ve Tunç, T. (2018). Telefon ve oyun bağımlılığı: ölçek incelemesi, başlama yaşı ve başarıyla ilişkisi. *Visionary E-Journal/Vizyoner Dergisi*, 9(21), 1-13.
- Büyüköztürk, Ş. (2020). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum* (27. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Chiu, S. I., Lee, J. Z. ve Huang, D. H. (2004). Video game addiction in children and teenagers in Taiwan. *CyberPsychology & behavior*, 7(5), 571-581.
- Cole, S. H. ve Hooley, J. M. (2013). Clinical and personality correlates of MMO gaming: Anxiety and absorption in problematic internet use. *Social science computer review*, 31(4), 424-436.
- Çakır, Ö., Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2011). Üniversite öğrencilerinin internet ve oyun bağımlılıklarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 44(2), 95-117.
- Can, A. (2014). *Spss ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi* (3. Baskı). Pegem Akademi, Ankara.

- Çelen, N. (2013). *Elektronik medyadaki (filmler, diziler, video oyunları) imgelerin çocukların heyecanları üzerindeki etkileri*. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Çetin, E. (2013). Tanımlar ve temel kavramlar. M. A. Ocak (Ed.), *Eğitsel Dijital Oyunlar* (s. 20-31). Ankara: Pegem Akademi.
- Davis, R. A. (2001). A cognitive-behavioral model of pathological Internet use. *Computers in human behavior*, 17(2), 187-195.
- Dursun, A. ve Çapan, B. E. (2018). Ergenlerde dijital oyun bağımlılığı ve psikolojik ihtiyaçlar. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 128-140.
- Egger, O. ve Rauterberg, M. (1996). *Internet behaviour and addiction* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Swiss Federal Institute of Technology, Switzerland.
- ESA (2020). 2020 *Essential facts about video game industry*. Entertainment Software Association. https://www.theesa.com/wp-content/uploads/2020/07/Final-Edited-2020-ESA_Essential_facts.pdf adresinden erişilmiştir.
- Fornell, C. ve Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of marketing research*, 39-50.
- Garris, R., Ahlers, R. ve Driskell, J. (2002). Games, Motivation and Learning: A Research and Practice Model. *Simulation & Gaming*, 33(4), 441-467.
- Griffiths, M. (1999). Internet addiction: fact or fiction? *The Psychologist*, 12(5), 246-250.
- Griffiths, M. D. (2018). Hot topics in gambling: gambling blocking apps, loot boxes, and 'crypto-trading addiction'. *Online Gambling Lawyer*, 17(7), 9-11.
- Griffiths, M. ve Wood, R. T. (2000). Risk factors in adolescence: The case of gambling, videogame playing, and the Internet. *Journal of gambling studies*, 16(2-3), 199-225.
- Griffiths, M. D. ve Dancaster, I. (1995). The effect of Type A personality on physiological arousal while playing computer games. *Addictive behaviors*, 20(4), 543-548.
- Grüsser, S. M., Thalemann, R. ve Griffiths, M. D. (2006). Excessive computer game playing: evidence for addiction and aggression?. *Cyberpsychology & behavior*, 10(2), 290-292.
- Güvendi, B., Demir, G. T. ve Keskin, B. (2019). Ortaokul öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığı ve Saldırganlık. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 1194-1217.
- Hauge, M. R. ve Gentile, D. A. (2003). Video game addiction among adolescents: Associations with academic performance and aggression. *Society for Research in Child Development Conference*. <https://drdouglas.org/drdpdfs/SRCD%20Video%20Game%20Addiction.pdf> adresinden erişilmiştir.

- Hazar, Z., Demir, G. T., Namlı, S. ve Türkeli, A. (2017). Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı ve fiziksel aktivite düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(3), 320-332.
- Horzum, M. B. (2011). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 36, 159, 56,68.
- Horzum, M. B., Ayas, T. ve Çakır-Balta, Ö. (2008). Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30), 76-88.
- Horzum, M. B., Ayas, T. ve Balta, Ö. Ç. (2016). Çocuklar için bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeği. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30), 76-88.
- Hu, L. ve Bentler, P.M. (1998). Fit indices in covariance structure analysis: Sensitivity to underparameterized model misspecification. *Psychological Methods*, 3, 424-453.
- Irmaç, A. Y. (2014). *Ortaöğretim öğrencilerinin dijital oyun oynama davranışlarının sağlık davranışı etkileşim modeline göre incelenmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Doğusoy, B. ve İnal, Y. (2006). Çok kullanıcı bilgisayar oyunları ile öğrenme. VII. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, 7-9.
- Javed, J. (2020). eSports and gaming industry thriving as video games provide escape from reality during coronavirus pandemic. <https://www.wfaa.com/article/sports/esports-gaming-industry-thriving-as-video-games-provide-escape-from-reality-during-coronavirus-pandemic/287-5953d982-d240-4e2b-a2ba-94dd60a8a383> adresinden erişildi.
- Karaca, S., Gök, C., Kalay, E., Başbuğ, M., Hekim, M., Onan, N. ve Ünsal Barlas, G. (2016). Ortaokul öğrencilerinde bilgisayar oyun bağımlılığı ve sosyal anksiyetenin incelenmesi. *Clinical and Experimental Health Sciences*, 6(1), 14-19.
- Kim, S. ve Kim, R. (2002). A study of internet addiction: status, causes, and remedies. *Journal of Korean Home Economics Association English Edition*, 3(1), 1-19.
- King, D. L., Delfabbro, P. H. ve Griffiths, M. D. (2013). Video game addiction. In P. Miller, (Ed), *Principles of addiction: Comprehensive addictive behaviours and disorders* (ss. 819-825). San Diego: Academic Press.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford press.
- Köroğlu, E. (2013). *DSM-V: Tanı ölçütleri başvuru kitabı* (E. Köroğlu. Çev.), Washington DC: Amerikan Psikiyatri Birliği.
- Kukul, V. (2013). *Oyunla ilgili tarihsel gelişmeler ve yaklaşımlar*. M. A. Ocak (Ed.), Eğitsel Dijital Oyunlar (s. 20-31). Ankara: Pegem Akademi.
- Kuss, D. J. ve Griffiths, M. D. (2017). Social networking sites and addiction: Ten lessons learned. *International journal of environmental research and public health*, 14(3), 311-327.

- Lam, L. T. ve Peng, Z. W. (2010). Effect of pathological use of the internet on adolescent mental health: a prospective study. *Archives of pediatrics & adolescent medicine, 164*(10), 901-906.
- Lepido, D. ve Rolander, N. (2020). Housebound Italian kids strain network with Fortnite marathon. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-12/housebound-italian-kids-strain-network-with-fortnite-marathon> adresinden erişildi.
- Lin, M. P., Ko, H. C. ve Wu, J. Y. W. (2011). Prevalence and psychosocial risk factors associated with Internet addiction in a nationally representative sample of college students in Taiwan. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 14*(12), 741-746.
- Nalwa, K. ve Anand, A. P. (2003). Internet addiction in students: A cause of concern. *Cyberpsychology & behavior, 6*(6), 653-656.
- Netemeyer, R. G., Bearden, W. O. ve Sharma, S. (2003). *Scaling procedures: Issues and applications*. Sage Publications.
- Öncel, M. ve Tekin, A. (2015). Ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığı ve yalnızlık durumlarının incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 2*(4), 7-17.
- Panova, T. ve Carbonell, X. (2018). Is smartphone addiction really an addiction?. *Journal of behavioral addictions, 7*(2), 252-259.
- Pantling, A. (2020). Gaming usage up 75 percent amid coronavirus outbreak, Verizon reports. <https://www.hollywoodreporter.com/news/gaming-usage-up-75-percent-coronavirus-outbreak-verizon-reports-1285140> adresinden erişilmiştir.
- Pehlivan, H. (2012). *Oyun ve öğrenme* (3. baskı). Ankara: Anı Yayınları.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the horizon, 9*(5), 1-15.
- Saunders, J. B., Hao, W., Long, J., King, D. L., Mann, K. ve Fauth-Bühler, M., (2017). Gaming disorder: Its delineation as an important condition for diagnosis, management, and prevention. *Journal of Behavioral Addictions, 6*, 271-279.
- Stephen, B. (2020). This is Twitch's moment [internet]. <https://www.theverge.com/2020/3/18/21185114/twitch-youtube-livestreaming-streamelements-coronavirus-quarantine-viewership-numbers> adresinden erişilmiştir.
- Tanner, L. (2007). AMA considers video game overuse an addiction. <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2007/06/27/AR2007062700995.html> adresinden erişilmiştir.
- Tarhan, N. ve Nurmedov, S. (2011). *Bağımlılık, sanal veya gerçek* (1. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tucker, L. R. ve Lewis, C. (1973). A reliability coefficient for maximum likelihood factor analysis. *Psychometrika, 38*, 1-10.

- Wan, C. S. ve Chiou, W. B. (2006). Why are adolescents addicted to online gaming? An interview study in Taiwan. *Cyberpsychology & behavior*, 9(6), 762-766.
- WEB1, Siguria E Fëmijëve Në Internet, Udhëzues Për Fëmijë. <https://internetisigurte.org/wp-content/uploads/2015/05/Udhezues-per-Prinder-dhe-Edukator-ALB-FINALE.pdf>
- Young, K. (2009). Understanding online gaming addiction and treatment issues for adolescents. *The American journal of family therapy*, 37(5), 355-372.
- Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyberpsychology & behavior*, 1(3), 237-244.
- Zereyak, E. (2008). Bilgisayar, bilgisayar oyunları ve internet bağımlılığı. *Bilişim Teknolojileri Öğretiminde Sosyo-Psikolojik Değişkenler* (ss. 71–103). Ankara: Maya Akademi.



Covid-19 Sürecinde Dijital Ebeveynlik ile Anne-Baba Stresi Arasında İlişkilerin İncelenmesi

Fikri KELEŞOĞLU¹, Fatıma Firdevs ADAM KARDUZ²

Öz: 21. yüzyılda görülen dijital dönüşüm, ebeveynleri de bu değişim ve dönüşümle karşı karşıya getirmiştir. Ailelerin çocukları ile birlikte maruz kaldığı bu durum, dijital ebeveynliği öne çıkarmakla kalmamış, anne baba stres düzeylerini de etkilemiştir. Evden çıkmanın oldukça riskli kabul edildiği ve evde kalmanın özellikle tavsiye edildiği bu pandemi dönemi, aile bireyleri için çevrimiçi ortamlara daha fazla maruz kaldığı ve etkilendiği dönem olmuştur. Bu bağlamda araştırmanın amacı, Covid-19 sürecinde dijital ebeveynlik farkındalığıyla anne baba stresi arasındaki ilişkiyi, yordayıcılığı ve anne baba stresinin hangi değişkenlere göre farklılaştığını ortaya koymaktır. Bu çalışmada durum saptamaya dönük betimsel çalışma yapılmış olup anket-survey yöntemi kullanılmıştır. Veri toplamak için “Kişisel Bilgi ve Anket Formu”, “Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği” ve “Anne Baba Stres Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Sakarya ilindeki ebeveynler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise random yöntemi ile seçilmiş yine aynı ilde yaşamakta olan 454 ebeveyn oluşturmuştur. Elde edilen veriler SPSS Version 22.0 programı ile analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistiksel parametrelerin (aritmetik ortalama, standart sapma, frekanslar) yanı sıra, bağımsız örneklem için t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Pearson Momentler Çarpım Korelasyonu ve basit regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ebeveynlerin stres düzeyleri ile Covid-19 sürecinde hissettikleri ekonomik kaygı ve en çok tercih edilen teknolojik alet arasında anlamlı farklılık görülmemiş olup, Covid-19 sürecindeki duygu durumları, süreçten önceki ve

¹ Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, fkelesoglu@bandirma.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3736-0179>

² Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, karduzfirdevs@cumhuriyet.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1765-6287>

süreçteki tutumları, çocukları ile birlikte evde eğlenmek için geçirilen zaman değişkenleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma sonuçlarında dijital ebeveynlik farkındalığı alt boyutları ile anne baba stres düzeyi arasında yordayıcılık yönüyle anlamlı farklılığın olduğu belirlenmiştir. Dijital ebeveynlik farkındalığının belirleyicisi olarak anne baba stres düzeyinin açıklayıcılık gücü, pandemik toplumlarda çocuklar ve ebeveynler için çevrimiçi alanları daha sağlıklı ve öngörülebilir hale getirecektir. Bu amaçla ebeveynlere yönelik olarak gerçekleştirilecek dijital ebeveynlik farkındalık çalışmaları gerek çocuklar gerekse aileler için salgın dönemlerinde analitik farkındalığı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, dijital ebeveynlik, ebeveynlerin stresi, çevrimiçi, farkındalık.

Examining the Relationships Between Digital Parenting And Parent Stress During The Covid-19

Abstract: Changes and transformation in digital area throughout the 21st century has also led families to face with these changes and transformation. This situation which families are exposed to with their children, not only raised the importance of digital parenting, but also affected parents' stress levels. This pandemic period is considered as highly risky to go out, and people are advised to be stay at home. Therefore, it has been a period of time family members are affected and more exposed to online environments. In this context, the aim of the study is to reveal the relationship between digital parenting awareness and parent stress during the Covid-19, as well as identify how predictor and parent stress differentiate depending on which variables are. In this research, a descriptive study was carried out to determine the situation and survey method was used. Personal Information and Survey Form, Digital Parenting Awareness Scale and Parent Stress Scale were used as the data-gathering instruments. The population of study are parents who live in Sakarya province. As sample of the study, 454 parents in the same city were selected based on random method. The data obtained were analyzed with SPSS Version 22.0 program. Besides descriptive statistical parameters (arithmetic mean, standard deviation, frequencies), Independent Sample t-test, the one-way variance analysis (ANOVA), Pearson Product Moments Correlation and Simple Regression analysis were used. The results of the study indicate no significant difference between the level of parental stress, financial worries they experienced during the covid-19 and technological devices they mostly prefer. However, significant

differences were detected between parental attitude, emotional states before and during the process, and time spent for having fun at home with their children. In addition, a significant difference between sub-dimensions of digital parenting awareness and parent stress level was found in terms of predictability. The explanatory power of parental stress level as the determinant of digital parenting awareness will make online spaces healthier and more predictable for children and parents in pandemic societies. For this purpose, digital parenting awareness studies for parents will provide analytical awareness for both children and families during epidemic periods.

Keywords: Covid-19, digital parenting, parental stress, online, awareness.

Giriş

Teknolojinin günlük hayata olabildiğince girdiği bu çağda, dijital ürünler ile temas halindeki her alanın değişimi ve dönüşümü söz konusudur. Özellikle ebeveynlerin çocuklarıyla yaşadıkları, dijital çağ göz önünde bulundurulduğunda çağın gereksinimleri ile asgari düzeyde donanmamış ebeveynler için çocukları arasındaki bilinmez ve öngörülemez alanların sayısı her geçen gün çoğalmakta, bu nedenle dijital riskler de fark edilemez olmaktadır (Canbek ve Sarıoğlu, 2007; Yaman, Dönmez, Akbulut, Yurdakul, Çoklar ve Güyer, 2019; Yurdakul, Dönmez, Yaman ve Odabaşı, 2013; Young, 2004). Zararlı içerik, siber zorbalık, dolandırıcılık ve tacize kadar çeşitlenebilen dijital risklere çocuklar her geçen gün daha fazla maruz kalmaktadır (Hasebrink, Livingstone ve Haddon, 2009; Ybarra, 2004). Çocukların teknoloji okur-yazarlığının düşük olması ise kendilerini daha da fazla çevrimiçi risklere maruz bırakmaktadır (Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010; Kaşıkçı, Çağiltay, Karakuş, Kurşun ve Ogan, 2014). 2010 yılında 9-16 yaş aralığındaki çocuklar üzerinde yürütülen Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Araştırma Projesi'nin (AÇÇAP, 2010) sonuçları, internet kullanımının 10 yaşa kadar düştüğünü ve çocukların %78'inin anne-babasından daha fazla bilgiye sahip olduğunu göstermektedir. Yine RTÜK'ün (2019) ortaokul öğrencileri üzerinde yürüttüğü Çocukların Yeni Medya Kullanımı ve Siber Zorbalık Araştırması'nın sonuçlarında, evinde klasik veya akıllı televizyon bulunanların oranının %98.4 olduğu, %63.3'ünün cep telefonunun bulunduğu, %90.7'sinin ise akıllı cihazları ile internete bağlanabildiği görülmektedir. Yine aynı araştırma sonucunda bu yaş grubundaki çocukların

%59.6'sının internete tek başına bağlandığını, her 4 çocuktan 1'inin çevrimiçi ortamlarda iken hoşlanmadığı bir durumla karşılaştığında bunu hiç kimse ile paylaşmadığını görmek mümkündür. Bu oranlar çocuklarda teknolojinin doğru ve güvenli kullanımının ne kadar gerekli olduğunu gösterirken araştırmanın ilgili yaş grubunda çocuğu olan ebeveynler üzerinde yürütülmesini de anlamlı kılmaktadır.

Her rol beraberinde sorumluluk getirir. Dijital çağda ebeveyn olmak, ebeveynlik becerilerine dijital ebeveynlik farkındalığıyla ilişkili yeni alanlar eklemiş ve ebeveynlere yeni sorumluluklar yüklemiştir (Manap, 2020). Dijital ebeveynlik, dijital vatandaşlık kavramı ile de çerçeveleri yakın olmakla birlikte, dijital ortamın bireylerdeki etkisini ifade etmek için daha çok dijital vatandaşlık kavramı tercih edilmiştir (Aydın, 2015; Kappes, 2016). Mossberg, Tolbert ve McNeal (2008) dijital vatandaşlığı, topluma çevrimiçi katılma becerisi şeklinde tanımlarken, Çubukçu ve Bayzan (2013) ise, bilgi kaynaklarını eleştirel olarak kullanabilen, iletişim hakkını kullanırken çevrimiçi ortamlardaki davranışlarının sonuçlarına ait farkındalığı olan, tüm paylaşımlarında işbirliği içinde doğru tutuma sahip ve başkasını da aynı hassasiyetle teşvik eden kişi olarak tanımlamışlardır.

Sınırları muğlak olmakla birlikte birleştiği ve ayrıştığı noktaları bulunan dijital vatandaşlık, dijital okuryazarlık ve dijital etik kavramlarının literatürde zaman zaman birbirinin yerine kullanıldığını görmek mümkündür (Manap, 2020). Ayrıca son zamanlarda bu kavramlara ek olarak literatüre dijital ebeveynlik kavramı da girmiş durumdadır. Yurdakul ve arkadaşlarına (2013) göre **dijital ebeveynlik**, dijital dünyanın gereksinimlerini doğru okuyarak buradan hareketle dijital araç gereçleri gerektiği kadar kullanabilen, dijital olanakları ve riskleri fark edebilen, çevrimiçi ortamlarda da gerçek yaşamda olduğu gibi saygılı ve tutarlı davranabilen, bunu çocuğuna aktarabilen, teknolojiye kapalı olmayan bireylerdir. Bu tanım ve literatür ışığında dijital ebeveynliğe ait beş temel rolden bahsedilebilir (Yurdakul ve diğ., 2013). Birincisi bilme, bireysel beceri ve kültürel değerlendirmeyi içinde barındıran "*dijital okuryazarlık*" (Livingstone, 2008); ikincisi sanal risk ve fırsatları görebilmeyi ifade eden, güvensiz çevrimiçi ortamlar için kanıt niteliği taşıyan "*farkında olma*" (Valcke, Schellens, Van Keer ve Van Keer, 2008); üçüncüsü çevrimiçi fırsatları azaltmaksızın risklerle mücadele etmeye olanak sağlayan "*kontrol*" (Çelen, Çelik ve

Seferoğlu, 2011); dördüncüsü dijital araçların yaşama girmesi ile ortaya çıkan olumsuz davranışlara yol gösterecek olan “etik” (Mason, 1986); beşincisi ise eğitim düzeyiyle de ilişkili olarak her yeni ve farklı olana karşı gösterilen tepkiyle şekillenen “yenilikçilik”tir (Arnas Aktaş, 2005).

Çevrimiçi alanlara bakan tüm bu ebeveyn rolleri anne babalar için yeni stres faktörlerini gündeme getirmiştir. **Stres**, organizmaya yönelik bir tehdit veya zorlama olduğunda kişide görülen sosyal ve psikolojik etkiye karşı vücudun geliştirdiği tepki durumudur (Baltaş ve Baltaş, 2002). İnsanın yaşamında doğal olarak bulunan ve zorlayıcı tüm tehditler karşısında uyum sağlayıcı işleviyle çaba gösterilmesidir (Demir, 2002). Anne babalar pandemi dönemi ile birlikte evde kendileri ve çocukları için zorlayıcı birçok koşula maruz kalmıştır. Çevrimiçi ortamlar ve dijital araç-gereçler bunlardan bazılarıdır. Ebeveynler çevrimiçi ortamları, bir yandan çocukların biyo-psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için kullanırken diğer yandan da dijital ebeveynliğe dair rollerini icra etmek için kullanırlar (Livingstone ve Helsper, 2008). Anne babaların çocuklarına yönelik çevrimiçi ortamlardan gelebilecek risklerin tanımı ve çerçevesi, onlar için stres oluşturan risk faktörleri arasında sayılabilir. Ebeveynlerin dijital risklere dair algıları üzerine İnan-Kaya, Mutlu Bayraktar ve Yılmaz (2018) yapmış olduğu çalışmada, ailelerin dijital ebeveynlik stratejileri hakkında bilgi sahibi olmak istedikleri görülmektedir. Hasebrink ve arkadaşları (2009) çevrimiçi riskleri içerik, iletişim ve davranış riskleri olmak üzere üç kategoride ele almıştır. Çevrimiçi ortamlarda ebeveynleri, çocukları adına strese sokan başka riskli durumlar da söz konusudur. Çocukların sağlık problemleri yaşamasına ek olarak sanal olan ile gerçek olanı ayırt edememeden kaynaklı depresyon ve sosyal izolasyonun eşlik ettiği psiko-sosyal problemler de görülebilmektedir (Mitchell ve Savill-Smith, 2005; Yao ve Zhong, 2014).

Görüldüğü gibi dijital çağ, ebeveyn rollerine yeni sorumluluklar yüklemiştir, bu da onlar için stres faktörlerinin sayısını çoğaltmıştır. Dijital ebeveynliğe dair farkındalık düzeyi, anne baba stres durumlarını etkilemektedir. Özellikle Covid-19³ sürecinde evde kalınan süre

³ Koronavirüs Hastalığı, ilk Çin'in Vuhan eyaletinde görülen ve Aralık sonlarına doğru solunumsal şikayetlerle gelişen bir grup hastanın üzerinde yürütülen araştırmalar neticesinde 13/01/2020 tarihinde tanımlanmış bir virüstür (<https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/covid-19-yeni-koronavirus-hastaligi-nedir>).

zarfında anne babaların çocukları ile birlikte dijital araçlara daha çok maruz kalması, araştırmanın bu dönemde yapılmasını daha manidar kılmıştır. Ayrıca alan yazınında görüldüğü üzere dijital risklerden küçük yaş gruplarının daha çok etkilendiği düşünüldüğünde, araştırma kapsamına alınan ebeveynlerin 5-12 yaş aralığında çocuklarının olması araştırmayı bu yönüyle daha farklı kılmaktadır. Covid-19 sürecinin ve etkilerinin devam ettiği bu dönemde dijital ebeveynlik farkındalığı ile anne baba stresinin yordayıcı ilişkiler açısından birlikte ele alındığı başka bir çalışmanın mevcut olmayışı araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçlarının, ailelerle çalışan alan uzmanlarına ve ebeveynlere katkı sunması umulmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı, Covid-19 sürecinde dijital ebeveynlik farkındalığıyla anne baba stresi arasındaki ilişkiyi, yordayıcılığı ve anne baba stresinin hangi değişkenlere göre farklılaştığını ortaya koymaktır.

Tüm bu gerekçelerle araştırmada cevap aranan **soru cümleleri** şunlardır:

“Covid-19 sürecinde anne baba stres durumu hangi değişkenlere göre farklılık göstermektedir?”

“Dijital ebeveynlik farkındalığı ile anne baba stresi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?”

“Anne baba stresi, dijital ebeveynlik farkındalığının alt boyutlarında (olumsuz model olma, dijital ihmal, verimli kullanım, risklerden koruma) anlamlı bir yordayıcı mıdır?”

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, 5-12 yaş aralığında çocuğu bulunan ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığı ile anne baba stres durumları arasındaki yordayıcılık analiz edilmiştir. Ayrıca ölçme araçlarından elde edilen değerlerin farklı değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığına da bakılmıştır. Bu araştırmada durum saptamaya dönük betimsel çalışma yapılmış olup tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama yöntemi, bir grubun çeşitli özelliklerini belirlemek amacıyla verilerin toplanmasını amaçlar (Büyüköztürk ve diğ., 2009). Tarama yöntemiyle araştırmada elde edilen veriler doğrultusunda, anne babaların dijital ebeveynlik

farkındalığı ve stres düzeyleri betimlenmiş, bunun yanında ilişkilerin anlamlılık düzeyi saptanmıştır.

Çalışma Gurubu

Araştırmanın evrenini, Sakarya ilindeki ebeveynler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise random yöntemi ile seçilmiş yine aynı ilde yaşamakta olan 459 ebeveyn oluşturmaktadır.

Tablo 1. Araştırmadaki Örneklem Yapısının Demografik Özellikleri

DEĞİŞKEN		N	%	TOPLAM
Cinsiyet	Kadın	28	61.	454
		0	7	
	Erkek	17	38.	
Yaş		4	3	
	30 yaş ve altı	39	8.6	454
	31-40 yaş	29	65.	
		9	9	
	41-50 yaş	10	22.	
		1	2	
Eğitim Düzeyi	51 yaş ve üstü	15	3.3	
	İlkokul	41	9.0	454
	Ortaokul	51	11.	
			2	
	Lise	98	21.	
			6	
Aile Aylık	Üniversite	22	48.	
		0	5	
	Lisansüstü	44	9.7	
	0-1.500 TL	22	4.8	454

Covid-19 Sürecinde Dijital Ebeveynlik ile Anne-Baba Stresi Arasında İlişkilerin İncelenmesi

Toplam Geliri	1.501-3.000 TL	83	18.	
		3		
	3.001-4.500 TL	67	14.	
		8		
	4.501-6.000 TL	96	21.	
		1		
	6.001-7.500 TL	55	12.	
		1		
Çocuk Sayısı	7.501-9.000	51	11.	
		2		
	9.001 TL ve üzeri	80	17.	
		6		
	1 çocuk	86	18,	454
		9		
	2 çocuk	22	50,	
		8	2	
İş Durumu	3 çocuk	11	24.	
		0	2	
	4 çocuk ve üzeri	30	6.6	
	Ev Hanımı	17	37.	454
		1	7	
	Kamu Görevlisi	18	40.	
		3	3	
	Özel Sektör Çalışanı	67	14.	
	8			
Serbest Meslek	33	7.3		
Çalışmayan	0	0		

Çalışmanın örneklem grubunu oluşturan 454 katılımcı içinde *cinsiyet* değişkenine göre %61.7'si kadın, %38.3'ü erkek; *yaş* değişkenine göre %8.6'sı 30 yaş ve altı, %65.9'u 31-40 yaş aralığında, %22.2'si 41-50 yaş aralığında, %3.3'ü 50 yaş ve üstü; *eğitim düzeyi* değişkenine göre %9.0'u ilkokul, %11.2'si ortaokul, %21.6'sı lise, %48.5'i üniversite, %9.7'si lisansüstü; *aile aylık toplam gelir* değişkenine göre %4.8'i 0-1.500 TL arasında, %18.3'ü 1.501-3.000 TL arasında, %14,8'i 3.001-4.500 TL arasında, %21.1'i 4.501-6.000 TL arasında, %12.1'i 6.001-7.500 TL arasında, %11.2'si 7.501-9.000 TL arasında, %17.6'sı 9.001 TL ve üzerinde; *çocuk sayısı* değişkenine göre %18.9'u 1 çocuk, %50.2'si 2 çocuk, %24.2'si 3 çocuk, %6.6'sı 4 ve üzerinde çocuk sahibi; *iş durumu* değişkenine göre %37.7'si ev hanımı, %40.3'ü kamu görevlisi, %14.8'i özel sektör çalışanı, %7.3'ü serbest meslek sahibidir.

Veri Toplama Aracı

Demografik veriler ve bazı değişkenler hakkında bilgi alabilmek için araştırmacılar tarafından hazırlanmış "Kişisel Bilgi ve Anket Formu", Dijital ebeveynlik farkındalığını ölçmek için Manap (2020) tarafından geliştirilen "Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği", anne babaların stres durumlarını ölçmek için Özmen-Kaymak ve Özmen (2012) tarafından geliştirilen "Anne Baba Stres Ölçeği" kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi ve Anket Formu: Araştırmanın çalışma grubunda yer alacak ebeveynlerin demografik özellikleri ve bazı değişkenler hakkındaki görüşlerini saptamak için araştırmacılar tarafından kişisel bilgi ve anket formu oluşturulmuştur. Bu formda cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, ailenin aylık toplam geliri, çocuk sayısı, iş durumu ve Covid-19 sürecinde yaşadıklarına dair ebeveynlerin bazı kişisel bilgi ve görüşlerini içeren anket soruları yer almaktadır. Anket sorularının hazırlanmasında uzman görüşlerinden faydalanılmış olup, alınan geri dönütler doğrultusunda sorulara son şekli verilmiştir.

Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği: Dijital ebeveynlik farkındalık ölçeği, Manap tarafından 2020 yılında geliştirilmiştir. 16 maddeli likert tipi bir ölçektir. Ölçekte toplam puanlar değil, alt boyutlara göre puanlar hesaplanmaktadır. Ölçekteki maddeler, 1-5 arasında "hiçbir zaman, nadiren, bazen, sıklıkla ve her zaman" olacak şekilde puanlanmakta olup 4 alt boyut bulunmaktadır. 16 maddeden oluşan ölçeğin 18, 19, 20 ve 21. maddeleri *olumsuz model olmayı*, 22, 23, 24, 26. maddeler *dijital ihmali*, 12, 13, 17 ve 25. maddeler *verimli*

kullanımı, 1, 2, 4 ve 5. maddeler *risklerden korumayı* ölçmeyi hedeflemektedir. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Alınan puanlar 4 ile 20 puan arasında değişmektedir. Puanlar yükseldikçe ebeveynlerin verimli kullanım, risklerden koruma, olumsuz model olma ve dijital ihmal düzeyleri artmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonuçlarında açıklanan toplam varyansın %57.56 olduğu tespit edilmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin değerinin .84 olduğu saptanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizine göre ölçeğe ait modelin kalıntılara dayanan uyum indeksleri RMR= .06, GFI=0.95, AGFI=0.93; bağımsız modele dayanan uyum indeksleri CFI= 0.98, NFI=0.91; yaklaşık hataların ortalama karekökü RMSEA= 0.33'tür. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları *Olumsuz Model Olma* alt boyutu için .80; *Dijital İhmal* alt boyutu için .78; *Verimli Kullanım* alt boyutu için .72 ve *Risklerden Koruma* alt boyutu için .63 şeklindedir. 16 maddelik ölçeğin test yarılama yöntemi ile güvenilirliği ayrıca sınanmış ve İki Eşdeğer Yarı Form Arasındaki Korelasyon bulgularında Form Tek ($\bar{x} = 32.04 \pm 4.48$) ile Form Çift ($\bar{x} = 29.71 \pm 5.17$) arasında anlamlı düzeyde ilişki görülmüştür. Bu çalışma için ölçeğin güvenilirlik hesaplaması araştırmacı tarafından tekrar yapılmış olup elde edilen Cronbach Alfa iç tutarlılık değeri *Olumsuz Model Olma* alt boyutu için .72; *Dijital İhmal* alt boyutu için .81; *Verimli Kullanım* alt boyutu için .71 ve *Risklerden Koruma* alt boyutu için .65 olarak hesaplanmıştır.

Anne Baba Stres Ölçeği: Anne baba stres ölçeği, Özmen ve Özmen tarafından 2012 yılında anne babaların günlük yaşamdaki çocuklarıyla ilişkilerindeki yaşadıkları stresi ölçmek için Türkçe'ye uyarlanmış bir ölçme aracıdır. Ölçek 16 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçektir. "Her zaman, sık sık, bazen ve hiçbir zaman" seçeneklerini içeren dördümlü Likert tipindedir. Ölçeğin psikometrik özellikleri şu şekildedir: İç tutarlılık güvenilirliği için hesaplanan Cronbach Alfa değeri .85 ve Spearman Brown iki yarı test güvenilirliği .82 olarak hesaplanmıştır. Ölçekte yer alan tüm maddeler için madde toplam korelasyonları ise .34 ile .58 arasında değişmektedir. Bu çalışma için ölçeğin güvenilirlik hesaplaması araştırmacı tarafından tekrar yapılmış olup elde edilen Cronbach Alfa değeri .89 olarak hesaplanmıştır. Yine madde toplam korelasyonları ise .47 ile .62 arasında değişmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analize Hazırlanması

Çalışmanın verileri araştırmaya katılmaya gönüllü olan 459 ebeveynden elde edilmiştir. Anket ve ölçekler, etkisi hala devam etmekte olan Covid-19 süreci sebebiyle kısıtlamalar ve tedbirler göz önünde bulundurularak e-posta yoluyla katılımcılara ulaştırılmış, veriler elektronik ortamda toplanmıştır. Veriler elektronik ortamda toplandığından ve sorulara verilecek cevapların devamı için, bir önceki soruya cevap verme şartı getirildiğinden kayıp veri oluşmamış, veri seti eksiksiz elde edilmiştir.

Örneklem Grubundaki Katılımcılardan Elde Edilen Değerlere İlişkin Betimsel Sonuçlar

Araştırmada örneklem grubundan alınan verilerin aritmetik ortalamalarından yararlanılarak puanları Z puanına dönüştürülmüştür ve buna bağlı olarak puan aralıklarına bakılmıştır. Elde edilen veriler ışığında ± 4 aralığı dışında kalan veriler analiz sürecinden çıkarılmıştır. Toplamda 2 veri ile hem Z puanının dışında kalan bireylerin verileri analiz dışında bırakılmıştır. Bunun dışında çok yönlü uç değerler mahalnobis uzaklıkları hesaplanarak belirlenmeye çalışılmıştır. Çok yönlü uç değerler için kabul edilen ölçüt, $p < .001$ düzeyinde manidar Mahalanobis uzaklığı katsayısıdır. Bunun için her bir katılımcının Mahalanobis değeri hesaplanır ve ki-kare değeri ile karşılaştırılarak karar varılır (Tabachnick ve Fidell, 1996). Bunun dışında olumsuz model olma, dijital ihmal, verimli kullanım ve risklerden korunma bağımlı değişken bağımlı değişken anne baba stres düzeyinin bağımsız değişken olduğu regresyon analizi için mahalnobis uzaklığı hesaplanıp $\alpha = .001$ değeri dışında kalan 3 değer çalışma kapsamından çıkarılmıştır.

Çalışmanın temel doğasında bulunan regresyon analizi bir veya birden fazla bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini açıklamak yani yordama amacıyla kullanılan bir tekniktir. Bu sayede bağımsız değişkende görülen farklılaşmaların bağımlı değişken tarafından ne kadar tahmin edildiği belirlenir. Regresyon analizi uygulamalarında en önemli olgulardan biri de dağılımın normal olarak ortaya çıkmasıdır. Normal dağılım için öncelikli unsurlardan biri de basıklık ve çarpıklık katsayılarının $\pm 1,5$ arasında olması gerekir. Bunun dışında Z puanı değerleri ve Mahalanobis uzaklıklarına bakıldıktan sonra devre dışı bırakılan verilere ek olarak tam normalliğin sağlanması ve regresyon analizine verilerin hazır hale getirilmesi için ön koşul olan otokorelasyonun belirlenmesi amacıyla Durbin-Watson katsayısına bakılmış ve değerlerin olumsuz model olma 1,74; dijital ihmal 1,82;

verimli kullanım 1,68; risklerden korunma 1,80 olması nedeniyle tüm Durbin Watson değerlerinin 2'ye yakın olduğu ve bu nedenle otokorelasyon olmadığı belirlenmiştir. Bu sayede regresyon analizi için değerler sağlanmıştır.

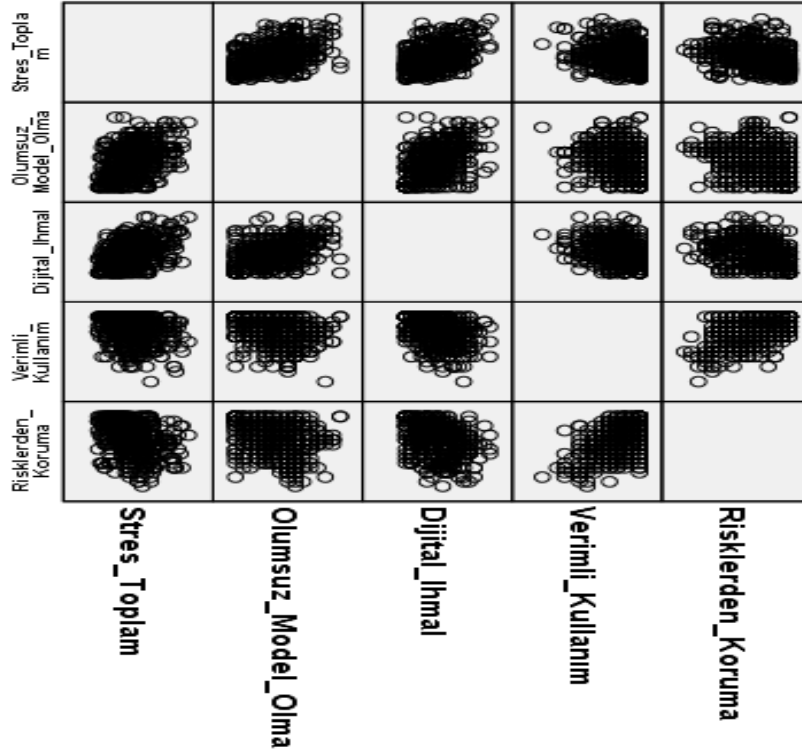
Tablo 2. Örneklem Grubundaki Katılımcılardan Elde Edilen Değerlere İlişkin Betimsel Sonuçlar – Normallik Varsayımları Sınanması

	N	Min.	Max.	X_{ort}	SS	Çarpıklık	Basıklık
Olumsuz Model Olma	454	4,00	18,00	9,14	3,20	,202	-,553
Dijital İhmal	454	4,00	20,00	9,72	3,55	,301	-,413
Verimli Kullanım	454	7,00	20,00	17,33	2,55	-1,011	,619
Risklerden Koruma	454	5,00	20,00	15,33	3,41	-,565	-,393
Anne Baba Stres Düzeyi	454	16,00	59,00	32,08	8,82	,498	-,127

Çalışmanın örneklem grubuna uygulanan ölçme araçları ve alt boyutlarından elde edilen değerlere göre ergenlerin; olumsuz model olma puan ortalaması (X) 9,14 ve standart sapma puanı (Ss) 3,20; dijital ihmal puan ortalaması (X) 9,72 ve standart sapma puanı (Ss) 3,55; Verimli Kullanım puan ortalaması (X) 17,33 ve standart sapma puanı (Ss) 2,55; Risklerden korunma puan ortalaması (X) 15,33 ve standart sapma puanı (Ss) 3,41; Anne Baba Stres Düzeyi puan ortalaması (X) 32,08 ve standart sapma puanı (Ss) 8,82 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen değerlere bakıldığında hem dijital ebeveynlik Ölçeği hem de Anne baba stres ölçeğinde çarpıklık ve basıklık katsayıları -1 ile +1 arasında yer aldığı için verilerin normal dağılımı söz konusudur.

Regresyon Analizi Doğrusallık Varsayımı ve Scotter / Dot Grafikleri

Verilerin regresyon analizine hazır hale gelmesi için yapılandırılan doğrusallık varsayımı ve Scotter / Dot grafiklerine aşağıda yer verilmiştir. Elde edilen değerlere göre anne baba stres düzeyleri ile olumsuz model olma ve dijital ihmal değerleri arasında pozitif yönlü, verimli kullanma ve risklerden korunma ile negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Yani anne ve babaların stres düzeyi arttıkça olumsuz model olma ve dijital ihmal durumları da artmakta; verimli kullanma ve risklerden korunma durumları azalmaktadır.



Şekil 1. Verilerin Scotter / Dot Grafikleri

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler SPSS Version 22.0 programı ile analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistiksel parametrelerin (aritmetik ortalama, standart sapma, frekanslar) yanı sıra, verilerin normal dağılması, varyansların homojen olması gibi parametrik testlerin varsayımları karşılandığından bağımsız örneklem için t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Pearson Momentler Çarpım Korelasyonu ve basit regresyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu kısmında örneklem grubundan toplanan verilerin analiz edilmesi sonrası elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Yapılan veri analizinde demografik bilgilerden

elde edilen verilerle ölçekten alınan değerler karşılaştırılmış, ölçeklerin birbiriyle ilişki ve yordayıcılık durumlarına bakılarak istatistiksel analiz sonuçları uygun teknikler kullanılarak yansıtılmıştır

Anne Baba Stres Düzeyinin Farklı Değişkenlerle Karşılaştırılması

Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin Hissettikleri Ekonomik Kaygı Değişkenine Göre Anne Baba Stres Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 3. Hissedilen Ekonomik Kaygıya Göre Anne Baba Stres Düzeyleri Karşılaştırılması

Ekonomik Kaygı		N	Ortalama	SS	t	p
Anne Baba Stres	Evet	228	32.23	9.27	.35	.73
Düzeyi	Hayır	226	31.94	8.37		

Tablo 3’de yer alan değerlerde araştırma kapsamında yer alan örneklem grubunun hissedilen *ekonomik kaygı* değişkenine göre N sayıları, aldıkları puanların aritmetik ortalamaları, standart sapmaları verilmiş ve Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanlar arasındaki farklılık ise ilgili değişkene bağlı olarak *Bağımsız Örneklem t Testi* ile incelenmiştir.

Tablodan alınan verilerden hareketle Covid-19 sürecinde hissedilen ekonomik kaygı değişkenine göre kaygı hisseden ebeveynlerin Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanların aritmetik ortalaması 32.23; ekonomik kaygı hissetmeyen ebeveynlerin ise Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanların aritmetik ortalaması 31.94’dir. Gruplar arasında anlamlı bir farklılık oluşmamıştır ($t_{(452)}=-.35$; $p=.73$; $p>0.05$). Buna göre ebeveynlerin Covid-19 sürecinde ekonomik kaygı hissetmelerinin çocuklarına yönelik anne baba stres düzeyleri üzerine anlamlı etkisi olmadığı söylenebilir.

Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin Duygu Durumu Değişkenine Göre Anne Baba Stres Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 4. Duygu Durumuna Göre Anne Baba Stres Düzeyleri Ortalamaları, N Sayıları ve Standart Sapmaları

Duygu Durumu	N	Ortalama	Standart Sapma
--------------	---	----------	----------------

Anne Baba Stres Düzeyi	Mutlu	15	25.47	6.73
	Endişeli	326	32.19	8.61
	Şaşkın	37	32.43	8.86
	Öfkeli	8	43.25	14.67
	Nötr	68	31.56	8.26
	Total	454	32.09	8.83

Tablo 5. Duygu Durumunun Anne Baba Stres Düzeyleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Karelerin toplamı	df	Karelerin Ortalaması	f	p
Anne Baba Stres Düzeyi	Gruplar arası	1681.19	4	420.30	5.61	.000
	Grup içi	33621.29	449	74.89		
	Toplam	35302.48	453			

Tablo 4 ve tablo 5’de anne baba stres düzeylerinin *duygu durumu* değişkenine göre N sayıları, ortalamaları, standart sapmaları ile bu değerlere uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları gösterilmiştir. Ebeveynlerin duygu durumları ile Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanlar arasında farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda ebeveynlerin Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanların ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($f_{(0.05;4-449)}:5.61$; $p<0.05$). Gruplar arasındaki bu farklılığın nereden kaynaklandığını belirlemek için “*Scheffe Çoklu Karşılaştırma Testi*” yapılmıştır. Yapılan Çoklu Karşılaştırma Testi sonucu ebeveynlerin mutlu ve öfkeli duygu durumları ($p=.000$) arasında; endişeli ve öfkeli duygu durumları ($p=.013$) arasında; şaşkın ve öfkeli duygu durumları ($p=.037$) arasında; nötr ve öfkeli duygu durumları ($p=.012$) arasında farklılaşma görülmüştür.

Covid-19 Süreci Öncesinde Ebeveynlerin Çocuklarına Yönelik Tutumları Değişkenine Göre Anne Baba Stres Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 6. Covid-19 Süreci Öncesinde Ebeveynlerin Çocuklarına Yönelik Tutumlarına Göre Anne Baba Stres Düzeyleri Ortalamaları, N Sayıları ve Standart Sapmaları

Covid-19 Süreci Öncesi Tutum		N	Ortalama	Standart Sapma
Anne Baba Stres Düzeyi	Demokratik	187	30.91	8.34
	İhmalkâr	29	35.20	8.30
	Otoriter	114	33.23	9.80
	Müsamahakâr	124	32.07	8.49

Tablo 7. Covid-19 Süreci Öncesinde Ebeveynlerin Çocuklarına Yönelik Tutumlarının Anne Baba Stres Düzeyleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı		Karelerin toplamı	df	Karelerin Ortalaması	f	p
Anne Baba Stres Düzeyi	Gruplar arası	690.13	3	230.04	2.99	.031
	Grup içi	34612.34	450	76.92		
	Toplam	35302.48	453			

Tablo 6 ve tablo 7’de anne baba stres düzeylerinin *Covid-19 süreci öncesinde ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutumları* değişkenine göre N sayıları, ortalamaları, standart sapmaları ile bu değerlere uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları gösterilmiştir. Ebeveynlerin *Covid-19 süreci öncesinde çocuklarına yönelik tutumları* ile Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanlar arasında farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda ebeveynlerin Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanların ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($f_{(0.05;3-450)}:2.99$; $p<0.05$). Gruplar arasındaki bu farklılığın nereden kaynaklandığını belirlemek için “LSD Çoklu Karşılaştırma Testi” yapılmıştır. Yapılan

Çoklu Karşılaştırma Testi sonucu demokratik ebeveyn tutumu ile ihmalkâr ebeveyn tutumu ($p=.015$) ve otoriter ebeveyn tutumu ($p=.026$) arasında farklılaşma görülmüştür.

Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin Çocuklarına Yönelik Tutumları Değişkenine Göre Anne Baba Stres Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 8. Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin Çocuklarına Yönelik Tutumlarına Göre Anne Baba Stres Düzeyleri Ortalamaları, N Sayıları ve Standart Sapmaları

Covid-19 Sürecindeki Tutum		N	Ortalama	Standart Sapma
Anne Baba Stres Düzeyi	Demokratik	139	29.83	8.23
	İhmalkâr	23	38.83	8.19
	Otoriter	139	33.08	9.11
	Müsamahakâr	153	32.35	8.65

Tablo 9. Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin Çocuklarına Yönelik Tutumlarının Anne Baba Stres Düzeyleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı		Karelerin toplamı	df	Karelerin Ortalaması	f	p
Anne Baba Stres Düzeyi	Gruplar arası	1650.05	3	550.10	7.36	.000
	Grup içi	33652.17	450	74.78		
	Toplam	35302.48	453			

Tablo 8 ve tablo 9'de anne baba stres düzeylerinin *Covid-19 sürecinde ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutumları* değişkenine göre N sayıları, ortalamaları, standart sapmaları ile bu değerlere uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları gösterilmiştir. Ebeveynlerin *Covid-19 sürecinde çocuklarına yönelik tutumları* ile Anne Baba Stres Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda ebeveynlerin Anne Baba Stres Ölçeği'nden aldıkları puanların ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($f_{(0.05;3-450)}:7.36$; $p<0.05$). Gruplar arasındaki bu farklılığın

nereden kaynaklandığını belirlemek için “Scheffe Çoklu Karşılaştırma Testi” yapılmıştır. Yapılan Çoklu Karşılaştırma Testi sonucu demokratik ebeveyn tutumu ile ihmalkâr ebeveyn tutumu (p=.001) ve otoriter ebeveyn tutumu (p=.021) arasında; ihmalkâr ebeveyn tutumu ile müsamahakâr ebeveyn tutumu (p=.040) arasında farklılaşma görülmüştür.

Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin En Çok Tercih Ettiği Teknolojik Alet Değişkenine Göre Anne Baba Stres Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 10. Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin En Çok Tercih Ettiği Teknolojik Alete Göre Anne Baba Stres Düzeyleri Ortalamaları, N Sayıları ve Standart Sapmaları

Tercih Edilen Teknolojik Alet		N	Ortalama	Standart Sapma
Anne Baba Stres Düzeyi	Televizyon	123	32.56	8.15
	Tablet	9	35.11	10.49
	Bilgisayar	63	33.54	9.93
	Telefon	259	31.40	8.76

Tablo 11. Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin En Çok Tercih Ettiği Teknolojik Aletin Anne Baba Stres Düzeyleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı		Karelerin toplamı	df	Karelerin Ortalaması	f	p
Anne Baba Stres Düzeyi	Gruplar arası	363.21	3	121.07	1.56	.199
	Grup içi	34939.26	450	77.64		
	Toplam	35302.48	453			

Tablo 10 ve tablo 11’da anne baba stres düzeylerinin *Covid-19 sürecinde ebeveynlerin en çok tercih ettiği teknolojik alet* değişkenine göre N sayıları, ortalamaları, standart sapmaları ile bu değerlere uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları gösterilmiştir. Ebeveynlerin en çok tercih ettiği teknolojik alet ile Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanlar arasında farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda ebeveynlerin Anne Baba Stres

Ölçeği'nden aldıkları puanların ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($f_{(0.05;3-450)}:1.56$; $p>0.05$). Buna göre Covid-19 sürecinde ebeveynlerin en çok tercih ettiği teknolojik aletin çocuklarına yönelik anne baba stres düzeyleri üzerine anlamlı etkisi olmadığı söylenebilir.

Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin Çocukları İle Birlikte Evde Eğlenmek İçin Geçirdikleri Zaman Değişkenine Göre Anne Baba Stres Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 12. Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin Çocukları İle Birlikte Evde Eğlenmek İçin Geçirdikleri Zamana Göre Anne Baba Stres Düzeyleri Ortalamaları, N Sayıları ve Standart Sapmaları

Çocuklarla Birlikte Eğlenmek İçin Geçirilen Zaman	N	Ortalama	Standart Sapma
Anne Baba Stres Düzeyi			
0-1 saat	54	36.00	9.41
1-2 saat	120	33.02	7.32
2-3 saat	113	31.84	9.11
3-4 saat	82	30.38	8.86
5 saat ve üzeri	85	30.26	9.21

Tablo 13: Covid-19 Sürecinde Ebeveynlerin Çocukları İle Birlikte Evde Eğlenmek İçin Geçirdikleri Zamanın Anne Baba Stres Düzeyleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Karelerin toplamı	df	Karelerin Ortalaması	f	p
Anne Baba Stres Düzeyi	Gruplar arası	1462.83	4	365.71	4.85	.001
	Grup içi	33839.64	449	75.37		
	Toplam	35302.48	453			

Tablo 12 ve tablo 13’de anne baba stres düzeylerinin *Covid-19 sürecinde ebeveynlerin çocukları ile birlikte evde eğlenmek için geçirdikleri zaman* değişkenine göre N sayıları, ortalamaları, standart sapmaları ile bu değerlere uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları gösterilmiştir. Ebeveynlerin Covid-19 sürecinde çocukları ile birlikte evde eğlenmek için geçirdikleri zaman ile Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanlar arasında farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda ebeveynlerin Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanların ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($f_{(0.05;4-449)}:4.85; p<0.05$). Gruplar arasındaki bu farklılığın nereden kaynaklandığını belirlemek için “*Scheffe Çoklu Karşılaştırma Testi*” yapılmıştır. Yapılan Çoklu Karşılaştırma Testi sonucu 0-1 saat ile 3-4 saat ($p=.009$) ve 5 saat ve üzerinde ($p=.007$) çocukları ile vakit geçiren ebeveynler arasında farklılaşma görülmüştür.

Değişkenlerin İlişkisel Analizleri

Tablo 14. Anne Baba Stres Düzeyi ve Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler

	Anne Baba Stres Düzeyi	Olumsuz Model Olma Düzeyi	Dijital İhmal Düzeyi	Verimli Kullanım Düzeyi	Risklerden Koruma Düzeyi
Anne Baba Stres Düzeyi	1				
Olumsuz Model Olma Düzeyi	.44**	1			
Dijital İhmal Düzeyi	.45**	.44**	1		
Verimli Kullanım Düzeyi	-.26**	-.26**	-.33**	1	
Risklerden Koruma Düzeyi	-.32**	-.27**	-.36**	.55**	1

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 14’de araştırmanın örneklem grubunu oluşturan ebeveynlerin Anne Baba Stres Ölçeği’nden aldıkları puanlar ile Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği’nin alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki korelasyon değerleri katsayılarına yer verilmiştir. Anne Baba

Stres Ölçeği ile Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği'nin alt boyutları arasındaki korelasyon Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı ile incelenmiştir.

- *Anne Baba Stres Düzeyi* ile Dijital Ebeveynlik Farkındalığı *Olumsuz Model Olma* alt boyutu arasında pozitif yönde ilişki vardır. Anne babaların stres düzeyleri artarken, dijital ebeveynliğe dair olumsuz model olma düzeyi de artmaktadır ($r = .44, p < .05$).
- *Anne Baba Stres Düzeyi* ile Dijital Ebeveynlik Farkındalığı *Dijital İhmal* alt boyutu arasında pozitif yönde ilişki vardır. Anne babaların stres düzeyleri artarken, dijital ebeveynliğe dair dijital ihmal düzeyi de artmaktadır ($r = .45, p < .05$).
- *Anne Baba Stres Düzeyi* ile Dijital Ebeveynlik Farkındalığı *Verimli Kullanım* alt boyutu arasında negatif yönde ilişki vardır. Anne babaların stres düzeyleri artarken, dijital ebeveynliğe dair verimli kullanım düzeyi de azalmaktadır ($r = -.26, p < .05$).
- *Anne Baba Stres Düzeyi* ile Dijital Ebeveynlik Farkındalığı *Risklerden Koruma* alt boyutu arasında negatif yönde ilişki vardır. Anne babaların stres düzeyleri artarken, dijital ebeveynliğe dair risklerden koruma düzeyi de azalmaktadır ($r = -.32, p < .05$).

Ölçeklerin Regresyon Analizleri

Tablo 15. Anne-Baba Stres Düzeyinin Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Alt Boyutu “Olumsuz Model Olma” Durumuna Etkisine Dair Basit Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	T	P	F	Model (p)	R ²
Olumsuz Model Olma	Sabit	4.06	7.93	.000			
	Anne Baba Stresi	.15	10.28	.000	105.71	.000	.19

Tabloda görüldüğü gibi, olumsuz model olma ile anne baba stres puanı arasındaki yordayıcılığı saptamak için yapılan regresyon analizinde anlamlı sonuç bulgulanmıştır ($F=105.71; p<0.05$). Olumsuz model olma düzeyinin belirleyicisi olarak anne baba stres düzeyleri ile arasındaki yordayıcılığın düşük olduğu görülmüştür ($R^2=0.19$). Buna göre anne

baba stres düzeyi, dijital ebeveynlik farkındalığında olumsuz model olma toplam varyansının % 19'unu açıklamaktadır. Örneklem grubunu oluşturan bireylerin anne baba stres düzeylerindeki 1 birimlik artış, olumsuz model olma düzeyinde 0.44'lük bir artışa sebep olmaktadır ($\beta=0.44$).

Tablo 16. Anne-Baba Stres Düzeyinin Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Alt Boyutu “Dijital İhmal” Durumuna Etkisine Dair Basit Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	T	P	F	Model (p)	R ²
Dijital İhmal	Sabit	3.94	6,99	.000			
	Anne Baba Stresi	.18	10.66	.000	113.67	.000	.20

Tabloda görüldüğü gibi, dijital ihmal ile anne baba stres puanı arasındaki yordayıcılığı saptamak için yapılan regresyon analizinde anlamlı sonuç bulgulanmıştır ($F=113.67$; $p<0.05$). Dijital ihmal düzeyinin belirleyicisi olarak anne baba stres düzeyleri ile arasındaki yordayıcılığın düşük olduğu görülmüştür ($R^2=0.20$). Buna göre anne baba stres düzeyi, dijital ebeveynlik farkındalığında dijital ihmal toplam varyansının % 20'sini açıklamaktadır. Örneklem grubunu oluşturan bireylerin anne baba stres düzeylerindeki 1 birimlik artış, dijital ihmal düzeyinde 0.45'lik bir artışa sebep olmaktadır ($\beta=0.45$).

Tablo 17. Anne-Baba Stres Düzeyinin Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Alt Boyutu “Verimli Kullanım” Durumuna Etkisine Dair Basit Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	T	P	F	Model (p)	R ²
Verimli Kullanım	Sabit	19,71	45.05	.000			
	Anne Baba Stresi	-.07	-5.61	.000	31.58	.000	.07

Tabloda görüldüğü gibi, verimli kullanım ile anne baba stres puanı arasındaki yordayıcılığı saptamak için yapılan regresyon analizinde anlamlı sonuç bulgulanmıştır ($F=31.58$; $p<0.05$). Verimli kullanım düzeyinin belirleyicisi olarak anne baba stres düzeyleri ile arasındaki yordayıcılığın düşük olduğu görülmüştür ($R^2=0.07$). Buna göre anne baba stres düzeyi, dijital ebeveynlik farkındalığında verimli kullanım toplam varyansının % 7'sini açıklamaktadır. Örneklem grubunu oluşturan bireylerin anne baba stres düzeylerindeki 1 birimlik artış, verimli kullanım düzeyinde 0, 26'lık bir azalışa sebep olmaktadır ($\beta= -0.26$).

Tablo 18. Anne-Baba Stres Düzeyinin Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Alt Boyutu “Risklerden Koruma” Durumuna Etkisine Dair Basit Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	T	P	F	Model (p)	R ²
Risklerden Koruma	Sabit	19.34	33.75	.000			
	Anne Baba Stresi	-.13	-7.25	.000	52.60	.000	.10

Tabloda görüldüğü gibi, risklerden koruma ile anne baba stres puanı arasındaki yordayıcılığı saptamak için yapılan regresyon analizinde anlamlı sonuç bulgulanmıştır ($F=52.60$; $p<0.05$). Risklerden koruma düzeyinin belirleyicisi olarak anne baba stres düzeyleri ile arasındaki yordayıcılığın düşük olduğu görülmüştür ($R^2=0.10$). Buna göre anne baba stres düzeyi, dijital ebeveynlik farkındalığında risklerden koruma toplam varyansının % 10'unu açıklamaktadır. Örneklem grubunu oluşturan bireylerin anne baba stres düzeylerindeki 1 birimlik artış, risklerden koruma düzeyinde 0.32'lik bir azalışa sebep olmaktadır ($\beta= -0.32$).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Covid-19 sürecinde ebeveynlerin çocukları ile birlikte dijital alana daha fazla yönelmesi hatta eğitimin sürdürülebilir olması için çoğu zaman mecbur kalması sebebiyle bu çalışma, dijital ebeveynlik farkındalığı alt boyutları (olumsuz model olma, dijital ihmal,

verimli kullanım, risklerden koruma) ile anne baba stres düzeyi arasında yordayıcı ilişkilerin olup olmadığı ve farklı değişkenlere göre ebeveynlerin stres düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla yürütülmüştür. Çalışmanın sonuçlarına göre ebeveynlerin stres düzeyleri ile Covid-19 sürecinde hissettikleri ekonomik kaygı ve en çok tercih edilen teknolojik alet arasında anlamlı farklılık görülmemiş olup, Covid-19 sürecindeki duygu durumları, süreçten önceki ve süreçteki tutumları, çocukları ile birlikte evde eğlenmek için geçirilen zaman değişkenleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma sonuçlarında dijital ebeveynlik farkındalığı alt boyutları ile anne baba stres düzeyi arasında yordayıcılık yönüyle anlamlı farklılığın olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin Covid-19 sürecinde “hissettikleri ekonomik kaygı” ile anne baba stres düzeyleri arasında anlamlı farklılık görülmemiştir (Tablo 3). Buna göre gruplar arasında ekonomik kaygı hissetme durumuna göre anne baba stres düzeyi farklılaşmamaktadır. Kaygı hisseden ve hissetmeyenlerin stres puan ortalamalarının birbirine yakınlığı şu şekilde yorumlanabilir. Sabit, düzenli ve yeterli bir gelire sahip ailelerin ekonomik kaygısı, gelir düzeyi yeterli olmayan diğer ailelere göre farklılık gösterebilir. Tablo 1’de gelir düzeyi arasındaki dağılım dikkate alındığında örneklem grubunun %40’a yakın bir oranının düşük gelir seviyesinde olduğu görülecektir. Bu da ekonomik kaygı hisseden ve hissetmeyen ebeveyn ortalamalarının yakın olmasını açıklamaktadır. Salgın durumunun ikinci ve üçüncü dereceden etkileri düşünüldüğünde ailenin etkilenebilirliği daha da artmakta ve bireylerin hissettikleri kaygı durumları söylenti gerçeği de eklendiğinde detaylı düşünme eğilimleriyle çoğalmaktadır. Bu kapsamda yapılmış araştırmalar da elde edilen sonuçları desteklemektedir (Ağan, 2020; Black, 1986; Memiş Doğan ve Düzel, 2020)

Covid-19 sürecinde ebeveynlerin “duygu durumuna” göre anne baba stres düzeyleri arasında anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir (Tablo 5). Ebeveynlerin duygu durumları arasındaki anlamlı farklılığın *mutlu ve öfkeli; endişeli ve öfkeli; şaşkın ve öfkeli* duygu durumları arasında olduğu Scheffe Çoklu Karşılaştırma Testi’nde bulgulanmıştır. Bu durum, Covid-19 sürecindeki anne babaların stres yönetiminde duygu durumunun önemini ortaya koymaktadır. Ailelerin çocukları ile sağlıklı ilişki içinde olabilmeleri ve bu ilişkileri sürdürebilmeleri için, tamamen stressiz bir hayatın reel bir karşılığı bulunmadığından stres

ile başa çıkma hedefi daha gerçekçi görünmektedir. Stres düzeyinin azalması araştırma sonucunda da görüldüğü gibi mutlu duygu durumuyla ilişkilidir. Ayrıca öfke ile baş etmenin strese kaynaklık eden durumları minimize etmede etkili olacağı da söylenebilir (Baltaş ve Baltaş, 2002; Bolkan, Sanoi, De Costa, Acock ve Day, 2010). Bununla beraber Covid-19 gibi etkisi yüksek olan salgın durumlarında bireylerin endişe, öfke, suçlama, yargılama gibi farklı eğilimler göstermesi ve ilişkilerinin bundan etkilenmesi beklenen bir durumdur (Ağan, 2020; Kruger ve Dunning, 1999; Weston, Hauck ve Amlot, 2018). Bu da Covid sürecindeki duygu durumları ile ebeveyn stresi arasındaki anlamlı farklılığı açıklamaktadır.

Ebeveynlerin “Covid-19 süreci öncesinde” çocuklarına yönelik “tutumları” ile anne baba stres düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür (Tablo 7). Yapılan Scheffe Çoklu Karşılaştırma Testi sonucuna göre demokratik ebeveyn tutumları ile ihmalkâr ve otoriter ebeveyn tutumları arasında farklılaşma mevcuttur. Buna göre anne baba stres düzeyi, demokratik, ihmalkâr veya otoriter anne baba tutumları ile ilişkili olup, birbirinden bağımsız değildir. Tablo 6’da ortalama stres puanlarına bakıldığında görüleceği gibi ihmalkâr tutuma sahip anne babaların stres düzeyi, demokratik tutuma sahip anne babalardan anlamlı düzeyde daha yüksektir. İhmalkâr tutuma sahip anne babalar çocukları konusunda geçici bir rahatlama için kısa vadede ihmalkâr davranıp görece böyle bir tutuma yönelse de ileriki süreçlerde uzun vadede demokratik tutuma sahip ebeveynlere kıyasla stres düzeyleri daha fazla olmaktadır. Bu da anne babaların çocukları konusunda tutarlı ve kararlı oluşlarının getirdiği bir kazanım olan düşük stres düzeyine sahip olmak şeklinde yorumlanabilir. Salgın gibi belirsizliklerin yoğun yaşandığı dönemlerde psikolojik, sosyolojik ve ekonomik boyutta birçok tehdit algısını hissetmek ve buna yönelik tutum geliştirirken stres düzeylerinin bundan etkilenebileceğini yapılan araştırmalarda görmek mümkündür (Ağan, 2020; Brennan, Le Brocque ve Hammen, 2003; Ginsburg, Siqueland, Masia-Warner ve Hedtke, 2004; Memiş Doğan ve Düzel, 2020).

Ebeveynlerin “Covid-19 sürecinde” çocuklarına yönelik “tutumları” ile anne baba stres düzeyleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir (Tablo 9). Yapılan Scheffe Çoklu Karşılaştırma Testi sonucuna göre demokratik ebeveyn tutumu ile ihmalkâr ebeveyn tutumu

ve otoriter ebeveyn tutumu arasında; ihmalkâr ebeveyn tutumu ile müsamahakâr ebeveyn tutumu arasında farklılaşma görülmektedir. Farklılaşmanın anlamlılık değeri bulgular bölümünde verilmiştir. Buna göre anne baba stres düzeyi, demokratik, ihmalkâr, otoriter ve müsamahakâr anne baba tutumlarıyla ilişkidir. Covid-19 sürecinde anne baba stres düzeyi ile ilişkili olan ebeveyn tutum sayısı, Covid-19 süreci öncesinde ilişkili olan ebeveyn tutum sayısından daha fazladır. Bu da anne baba tutumlarını pandemi sürecinde stres düzeyi açısından daha anlamlı kılmaktadır. Çocuklar üzerinde ebeveynlik biçiminin kaygı durumlarına etki ettiği ve ilişkili davranışsal patolojilere neden olabildiği (Zlomke ve Young, 2009; Bolkan ve diğ., 2010) düşünüldüğünde araştırma bulgusu, bu döneme uyum sağlamada ebeveyn çocuk ilişkisinde yön verici ve sağaltıcı olabilir. Alan yazınında ergenler üzerindeki araştırmalar anne baba tutumlarının çocuklar üzerindeki etkisi açısından elde edilen sonuçları desteklemektedir (Gürkaynak, 1979; Kulaksızoğlu, 1989; Mangır ve Haktanır, 1990).

Ebeveynlerin Covid-19 sürecinde “en çok tercih ettiği teknolojik alet” ile anne baba stres düzeyi arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (Tablo 11). Buradan hareketle anne baba stres düzeyleri ile tercih edilen teknolojik alet arasında bir ilişki olmadığı, stres düzeyinin tercih edilen teknolojik aletten bağımsız olduğu söylenebilir. Stres puan ortalamaları dikkate alındığında tercih edilen teknolojik alete göre stres düzeylerinin birbirlerine yakınlığı dikkat çekmektedir (Tablo 10). Bu da Covid-19 sürecinde her ailenin kendi imkân ve koşullarıyla doğru orantılı olarak dijital alana yöneldiğini ve hepsinin de benzer ve yakın stres düzeylerinde olduğunu göstermektedir. Pandemi sürecinde yaşanan kısıtların, ilerleyen dönemlerde eğitim, sağlık, ekonomi vb. birçok alandaki zorluğu beraberinde getireceği düşünüldüğünde dijital erişim ile stres düzeyleri arasındaki ilişkiyi literatürde görebilmek mümkün olacaktır (Giannini ve Albrechtsen, 2020; Gilani, 2020; Giannini ve Lewis, 2020).

Covid-19 sürecinde ebeveynlerin çocukları ile birlikte “evde eğlenmek için geçirdikleri zaman” ile anne baba stres düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir (Tablo 13). Yapılan Scheffe Çoklu Karşılaştırma Testi sonucuna göre 0-1 saat ile 3-4 saat ve 5 saat ve üzerinde çocukları ile vakit geçiren ebeveynler arasında farklılaşma

mevcuttur. Buna göre anne baba stres düzeyi, kişinin kendi çocuğu ile eğlenmek için geçirdikleri zamandan bağımsız değildir. Tablo 12’de görüleceği üzere en az anne baba stres düzeyi 5 saat ve üzerinde çocukları ile vakit geçiren ebeveynlerde görülürken, en yüksek stres düzeyi 1 saat ve altında vakit geçiren ebeveynlerde görülmektedir. Bu bulgulara göre özellikle dijital ebeveynliğin öne çıktığı bu pandemi sürecinde çocukların anne babalarına yönelik doğal rehabilitasyon sağladığı rahatlıkla söylenebilir. Alan yazını incelendiğinde birey olma yolunda ailenin çocuk üzerindeki psiko-sosyal ve duygusal etkileri ile pandeminin pedagojik yansımaları araştırma sonuçlarını doğrulamaktadır (Adler, 1985; Holden ve West, 1989; Can, 2020).

Araştırmada dijital ebeveynlik farkındalık ölçeği alt boyutlarıyla anne baba stres düzeyi arasındaki ilişkiyi saptamak ve derecesini ölçmek için korelasyon analizi yapılmıştır (Tablo 14). Dijital ebeveynlik farkındalığı *olumsuz model olma* alt boyutu ile anne baba stres düzeyi arasında pozitif yönde ilişki vardır. Ebeveynlerin olumsuz model olma puanları arttıkça stres puanları da artmaktadır. Bu da ebeveynlerin rol model olma konusunda gösterecekleri hassasiyetin yine kendi stres düzeylerine olumlu bir yansıdığını göstermektedir. Dijital ebeveynlik farkındalığı *dijital ihmal* alt boyutu ile anne baba stres düzeyi arasında pozitif yönde ilişki bulgulanmıştır. Ebeveynlerin çevrimiçi alanlarda göstereceği ihmal arttıkça, kendi stres düzeyleri de artmaktadır. Burada ebeveynlerin çevrimiçi alanlarda çocuklarına yönelik göstereceği ihmal, kendileri için görece sezgisel bir rahatlama veya sakinleşme beklentisi oluştursa da araştırma sonuçlarında da görüldüğü gibi beklenenin tam tersi bir etki yapmaktadır. İhmal düzeyi ile doğru orantılı olarak anne babanın stres düzeyi de artmaktadır. Dijital ebeveynlik farkındalığı *verimli kullanım* alt boyutu ile anne baba stres düzeyi arasında negatif yönde bir ilişki mevcuttur. Ebeveynlerin dijital platformlardaki verimli kullanım düzeyi arttıkça anne baba stres düzeyleri azalmaktadır. Bu negatif ilişkiye dair araştırma bulgusu, çocuklarla ebeveynlerin mekânsal birlikteliğinin arttığı bu Covid-19 sürecinde anne baba stresinin azaltılmasında dijital ebeveynliğe dair verimli kullanımın ne kadar gerekli ve kritik olduğunu ortaya koymaktadır. Dijital ebeveynlik farkındalığı *risklerden koruma* alt boyutu ile anne baba stres düzeyi arasında negatif yönde ilişki vardır. Ebeveynlerin dijital ortamdan gelebilecek risklere karşı farkındalığı arttıkça, stres düzeyleri azalmaktadır. Risklere karşı farkındalığın

olmaması negatif ilişkinin bir sonucu olarak risklerden koruma düzeyini azaltırken, anne baba stres düzeylerini artırmaktadır. Anne baba stres düzeyleri ile dijital ebeveynlik farkındalığı alt boyutları arasındaki bu ilişkilerin varlığı, Covid-19 salgınının yaşandığı epidemik toplumlardaki tüm anne babalar için stres düzeyinin yapılandırabilir yönlerini göstermektedir. Bu pandemi sürecinde yapılmış araştırmalar (Ghosh, Dubey, Chatterjee, ve Dubey, 2020; Kırık ve Özkoçak, 2020) çocukların korona virüse bağlı hastalığa en az duyarlı, psiko-sosyal etkiye maruz kalma yönüyle ise en fazla duyarlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda araştırma sonuçlarında bulgularanan dijital ebeveynlik farkındalığı ve anne baba stres düzeyi arasındaki ilişki, bahsi geçen duyarlılığın etkisini en aza indirmek için değerli bir bulgu niteliğindedir.

Araştırmada anne baba stres düzeyi ile dijital ebeveynlik farkındalığı alt boyutları arasında yordayıcılığı saptamak için yapılan regresyon analizinde anlamlı sonuçlar bulgulanmıştır. Bu sonuçlara göre anne baba stres düzeyi, dijital ebeveynlik farkındalığında *olumsuz model* olma düzeyini % 19 yordamakta (Tablo 15), *dijital ihmal* düzeyini % 20 yordamakta (Tablo 16), *verimli kullanım* düzeyini % 7 yordamakta (Tablo 17), *risklerden koruma* düzeyini ise % 10 yordamaktadır (Tablo 18). Dijital ebeveynlik farkındalığının belirleyicisi olarak anne baba stres düzeyinin açıklayıcılık gücü, pandemik toplumlarda çocuklar ve ebeveynler için çevrimiçi alanları daha sağlıklı ve öngörülebilir hale getirecektir. Salgın döneminde yaşanan yoğun stres durumları (Lau, Yang, Pang, Tsui, Wong ve Wing, 2005; Göksu ve Kumcağız, 2020; Şahin, Aslaner, Eker, Gökçek, ve Doğan, 2020) ve yüksek mortalite oranları (Dikmen, Kına, Özkan ve İlhan, 2020) ebeveyn stres düzeyini anlaşılır kılmaktadır. Ancak dijital ebeveynlik farkındalığı ile anne baba stres düzeyi arasındaki yordayıcılık literatür için özgün bir katkıdır.

Araştırmanın tüm bu sonuçları birlikte değerlendirildiğinde Covid-19 süreci, ebeveynlerin çevrimiçi alana daha çok yönelmeye mecbur kaldığı ve dijital ebeveynlik farkındalığına dair olumsuz model olma, dijital ihmal, verimli kullanım ve risklerden koruma gibi değişkenlerin stres üzerinde etkili olduğu bir dönem olmuştur. Buradan hareketle anne babaların demografik özellikleri ile de şekillenen stres ve dijital farkındalık durumlarının çocuklarla olan ilişkileri etkileyen dinamik unsurlar olduğu görülmektedir.

Araştırmada, anne baba stres düzeyiyle ilişkili dijital ebeveynlik farkındalığı alt boyutları dışında Covid-19 süreciyle de bağlantılı olarak duygu durumu, çocuklara yönelik ebeveyn tutumu, çocuklarla birlikte geçirilen zaman gibi değişkenlerin de olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sebeple pandemi sürecinde anne babaların yaşadığı stresin, çok boyutlu ve dinamik bir unsur olduğu söylenebilir. Bu noktanın göz ardı edilmediği aile içi ilişkiler, mesleki yardım ve hizmet süreçleri gerek aile bireyleri gerekse meslek elemanları açısından farkındalığın yaşama ve uygulamaya yansımış şekli olacaktır. Aksi takdirde mesleki uygulamaya, bireysel ve toplumsal yaşama katkı sunmayan farkındalıklar için, bilişsel düzeyde bir kazanım olmaktan öte başka bir yorum yapmak zordur.

Dijital ebeveynlik farkındalığının belirleyicisi olarak anne baba stres düzeyinin açıklayıcılık gücü, pandemik toplumlarda çocuklar ve ebeveynler için çevrimiçi alanları daha sağlıklı ve öngörülebilir hale getirecektir. Bu amaçla ebeveynlere yönelik olarak gerçekleştirilecek dijital ebeveynlik farkındalık çalışmaları gerek çocuklar gerekse aileler için salgın dönemlerinde analitik farkındalığı sağlayacaktır.

Ailelerin dijital araç kullanımı konusunda olumlu rol model olmaları ve bu konuda sorumluluk üstlenmeleri, sağlıklı kullanım ve sağlıklı ilişkiler için ebeveynlere temel öneri olarak sunulabilir. Dijital araç kullanım süreleri ve kullanım biçimleri ise bunun göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Dijital ebeveynlik farkındalığı ve anne baba stres düzeyleri hakkında yapılacak diğer araştırmaların Sakarya dışında daha geniş evrende yürütülmesi sonuçların daha rahat genellenebilmesini sağlayacaktır. Farklı değişkenlerle yürütülecek araştırmalar, konuya dair farklı bakış açıları kazandıracaktır. Ayrıca araştırmanın pandemi döneminde yürütülmüş olması verilerin elektronik ortamda toplanmasını zorunlu kılmıştır. Diğer araştırmaların yüz yüze yürütülmesi verilerin çeşitlenmesini sağlayabilir.

Kaynakça

- Adler, A. (1985). *İnsanı tanıma sanatı*. Çev. Şelale Başar. 5. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ağan, B. (2020). Davranışsal iktisatta Covid-19 pandemi süreci: kaygı düzeyinin sosyo-ekonomik karar alma davranışları üzerine etkisi. *Turkish Studies*, 15(6), 1001-1016.

- Akbulut, Y., Şahin, Y. L. ve Erişti, B. (2010). Cyberbullying victimization among turkish online social utility members. *Journal of Educational Technology & Society*. 13(4), 192-201.
- Aktaş-Arnas, Y. (2005). 3-18 Yaş grubu çocuk ve gençlerin interaktif iletişim araçlarını kullanma alışkanlıklarının değerlendirilmesi. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4(4), 59-66.
- Aydın, A. (2015). Dijital vatandaşlık. *Türk Kütüphaneciliği*. 29(1), 142-146.
- Baltaş, A. ve Baltas, Z. (2002). *Stres kaynakları ve baş etme yolları* (21.Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Black, F. (1986). Noise. *Journal of Finance* 41, 529-543
- Bolkan, C., Sanoi, Y., De Costa, J., Acock A.C. ve Day R.D. (2010). Early adolescents' perceptions of mothers' and fathers' parenting styles and problem behavior. *Marriage & Family Review*. 46, 563-579.
- Brennan, P.A, Le Brocque, R. ve Hammen, C. (2003). Maternal depression, parent-child relationships, and resilient outcomes in adolescence. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 42 (12), 1469-1477. <https://doi.org/10.1097/00004583-200312000-00014>.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak E., Akgün Ö.E., Karadeniz, Ş ve Demirel, F. (2009) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Publishing.
- Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye'de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.
- Canbek, G. ve Sarıoğlu, Ş. (2007). Çocukların ve gençlerin bilgisayar ve internet güvenliği. *Politeknik Dergisi*. 10(1), 33-39.
- Çelen, F.K., Çelik, A. ve Seferoğlu, S.S. (2011). Çocukların internet kullanımları ve onları bekleyen çevrim-içi riskler. *XIII. Akademik Bilişim Konferansı (AB11)*, 2-4 Şubat 2011, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Çubukçu, A. ve Bayzan, Ş. (2013). Türkiye'de dijital vatandaşlık algısı ve bu algıyı internetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımı ile artırma yöntemleri. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, 5, 148-174.
- Demir, A.H. (2002). *İlköğretim öğrencilerinde stres yaratan yönetici davranışları ve öğrencilerin başa çıkma davranışları*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Dikmen, A.U., Kına, H.M., Özkan, S. ve İlhan, M.N. (2020). Covid-19 epidemiyolojisi: Pandemiden ne öğrendik. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, Özel Sayı, 29-36.
- EU Kids Online (AÇÇAP) II Türkiye. (2010). Avrupa çevrimiçi çocuklar araştırma projesi: Türkiye bulguları. <http://eukidsonline.metu.edu.tr/> (Erişim: 10 Haziran, 2020).

- Ghosh, R., Dubey, M. J., Chatterjee, S., ve Dubey, S (2020). Impact of COVID-19 on children: special focus on psychosocial aspect. *Minerva Pediatrica*, 72(0), 1-10. DOI: 10.23736/S0026-4946.20.05887-9.
- Giannini, S. ve Albrechtsen, A.B. (2020). *Covid-19 school closures around the world will hit girls hardest*. <https://en.unesco.org/news/covid-19-school-closures-around-world-will-hit-girls-hardest> (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2020).
- Giannini, S. ve Lewis, G.S.(2020). *Three ways to plan for equity during the coronavirus school closures*. <https://gemreportunesco.wordpress.com/2020/03/25/three-ways-to-plan-for-equity-during-the-coronavirus-school-closures/> (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2020).
- Gilani, I. (2020). *Coronavirus pandemic reshaping global education system?*. <https://www.aa.com.tr/en/education/coronavirus-pandemic-reshaping-global-education-system/1771350> (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2020).
- Ginsburg, G.S., Siqueland, L., Masia-Warner, C. ve Hedtke, K.A. (2004). Anxiety disorders in children: family matters. *Cognitive and Behavioral Practice*. 11, 28-43.
- Göksu, Ö. ve Kumcağız, H. (2020). Covid-19 salgınında bireylerde algılanan stres düzeyi ve kaygı düzeyleri. *Turkish Studies*, 15(4), 463-479.
- Gürkaynak, İ. (1979). Sosyo-ekonomik düzey ve çocuk. Ankara Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.*
- Hasebrink, U., Livingstone, S. ve Haddon, L. (Ed.). (2009). Comparing children's online opportunities and risks across Europe: Cross-national comparisons for EU Kids Online. London: EU Kids Online. http://eprints.lse.ac.uk/21656/1/D3.2_Report-Cross_national_comparisons.pdf (Erişim: 12 Haziran 2020).
- Holden, G. W. & West, M.J. (1989). Proximate regulation by mothers: a demonstration of how differing styles affect young children's behavior. *Child Development*, 64-69.
- İnan Kaya, G., Mutlu Bayraktar, D. ve Yılmaz, Ö. (2018). Digital parenting: perceptions on digital risks. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*. 8(1), 131-157.
- Kappes, T.Y. (2016). The making of a cyber Ninja. Unpublished doctoral dissertation, Utica College. <https://search.proquest.com/docview/1865634660?pq-origsite=gscholar>. (Erişim Tarihi: 14 Haziran, 2020).
- Kaşıkcı, D.N., Çağıltay, K., Karakuş, T., Kurşun, E. ve Ogan, C. (2014). Türkiye ve Avrupa'daki çocukların internet alışkanlıkları ve güvenli internet kullanımı. *Eğitim ve Bilim*. 39, 230-243.
- Kırık, A.M. ve Özkoçak, V. (2020). Yenidünya düzeni bağlamında sosyal medya ve yeni koronavirüs (Covid-19) pandemisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 45(1), 133-154.
- Kruger, J. ve Dunning, D. (1999). Unskilled and unaware of it: How difficulties in recognizing one's own incompetence lead to inflated self-assessments. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(6), 1121-1134

- Kulaksızoğlu, A. (1989). Ergen-aile çatışmaları ile annenin tutumları arasındaki ilişki ve ergenin problemleri. *Marmara Üniversitesi. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 1: 71-78.
- Lau, J.T.F., Yang, X., Pang, E., Tsui, H.Y., Wong, E. ve Wing, Y.K. (2005). SARS-related perceptions in Hong Kong. *Emerging Infectious Diseases*, 11(3), 417-424.
- Livingstone, S. ve Helsper, E. J. (2008). Parental mediation of children's in-ternet use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*. 52(4), 581-599.
- Livingstone, S. (2008). *Internet literacy: young people's negotiation of new online opportunities. digital youth, innovation, and the unexpected*. Edited by Tara McPherson. The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: The MIT Press. 101-122. doi: 10.1162/dmal.9780262633598.101.
- Manap, A. (2020). *Anne babalarda dijital ebeveynlik farkındalığının incelenmesi*. Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Malatya.
- Mangır, M. ve Haktanır, G. (1990). *Ankara üniversitesi ziraat fakültesinde çalışan annelerin çocuk yetiştirme tutumları üzerine bir araştırma*. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 1177. A.Ü.Z.F. Baskı Ofset Ünitesi. Ankara.
- Mason, R.O. (1986). Four ethical issues of information age, *MIS Quarterly*. 10(1), 5-11.
- Memiş Doğan, M. ve Düzel, B. (2020). Covid-19 özelinde korku-kaygı düzeyleri. *Turkish Studies*, 15(4), 739-752.
- Mitchell, A. ve Savill-Smith, C. (2005). *The use of computer and video games for learning: A review of the literature*. London: LSDA.
- Mossberger, K., Tolbert, C. J. ve McNeal, R. S. (2008). *Digital citizenship, the internet, society, and participation*. London: The MIT Press.
- Özmen-Kaymak, S. ve Özmen, A. (2012). Anne baba stres ölçeğinin geliştirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*. 42(196), 20-35.
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu. (2019). *Çocukların yeni medya kullanımı ve siber zorbalık araştırması*. Ankara: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu. <https://www.rtuk.gov.tr/haberler/3787/8175/dikkat-cekken-arastirmanin-sonuclari-aciklandi.html> Erişim Tarihi: 14/06/2020.
- Şahin, T., Aslaner, H., Eker, O.O., Gökçek, M.B. ve Doğan, M. (2020). Effect of COVID-19 pandemic on anxiety and burnout levels in emergency healthcare workers: a questionnaire study. *Research Square*, 1-22.
- Tabachnick, BG ve Fidell, LS (1996). *Çok değişkenli istatistikleri kullanma* (3. baskı). New York: Harper Collins.
- Valcke, M., Schellens, T., Van Keer, H. ve Gerarts, M. (2008). Primary school children's safe and unsafe use of the Internet at home and at school: An exploratory study. *Computers in Human Behavior*. 23(6), 2838-2850.

- Weston, D., Hauck, K. ve Amlot, R. (2018). Infection prevention behaviour and infectious disease modelling: a review of the literature and recommendations for the future. *Research Article. BMC Public Health*, 18: 336.
- Yaman, F., Dönmez, Ö., Akbulut, Y., Yurdakul, I.K., Çoklar, A.N. ve Güyer, T. (2019). Ebeveynlerin dijital ebeveynlik yeterliklerinin çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*. 44(199), 149-172.
- Yao, M. ve Zhong, Z. (2014). Loneliness, social contacts and internet addiction: A cross-lagged panel study. *Computers in Human Behaviour*. 30, 164-170.
- Ybarra, M.L. (2004). Linkages between depressive symptomatology and internet harassment among young regular internet users. *Cyber Psychology & Behavior*. 7(2), 247-257.
- Young, K.S. (2004). Internet addiction: A new clinical phenomenon and its consequences. *American Behavioral Scientist*. 48(4), 402-415.
- Yurdakul, I.K., Dönmez, O., Yaman, F. & Odabaşı, H.F. (2013). Dijital ebeveynlik ve değişen roller. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 12(4): 883-896.